$4.00

ב"ה

לוח יומי
הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
לחודש תשרי ה'תשפ"ג

שנת הקהל

חלק ראשון
כ' אלול - י"ג תשרי

יו"ל על ידי
בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

מהדורת קאבאטשניק

לזכות
הרה"ת ר' **מנחם מענדל** וזוגתו מרת **מלכה** שיחיו
ובניהם: **אברהם, ארי' זאב** שיחיו
קאבאטשניק

להצלחה רבה ומופלגה בכל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציו שיחיו

לזכות
הרה"ח ר' **יונה מרדכי** וזוגתו מרת **דבורה לאה**
ובניהם ובנותיהם: **יהושע העשיל, מאטיל רחל, אהרון אליעזר, שטערנא שרה ותמרה**
שיחיו **איידעלקאפף**

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות
ר' **צבי מרדכי** בן שרה
וזוגתו מרת **שלומית** בת שושנה
ובניהם ובנותיהם וכו'
שיחיו **גודמאן**

לזכות ר' **יעקב יצחק דוב הלוי** וזוגתו
אסתר מלכה שיחיו **לאנג**

לזכות
הרה"ת **שניאור זלמן**
וזוגתו מרת **שמחה רבקה** שיחיו
וילדיהם:
אסתר ברכה, איטא העניא,
אברהם משה, חי' בתי', חנה,
ריבה דינה וישראל בצלאל שיחיו

לזכות
החתן הת' הרב **ארי' זאב**
והכלה המהוללה **בת־שבע**
שיחיו **פייגענסאהן**

לרגל נשואיהם ביום י"ז אלול תשפ"ב
יה"ר שיזכו לבנות בנין עד עד, מתוך
הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

לזכות
משפחת **שקד**
ומשפחת **פוברסקי** שיחיו

לבריאות הנכונה ונחת יהודי חסידי מכל
יוצאי חלציהם ומתוך הרחבה

לזכות **לוי יצחק** בן **רייזל**
לרפואה שלימה

לעילוי נשמת
הרה"ח הרה"ת ר' **צבי הירש**
בהרה"ח ר' **בן ציון** ז"ל **שפריצער**
נלב"ע ז"ך אלול ה'תש"מ
ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת
הרה"ח הרה"ת **אברהם מיכאל** בן
ר' **יעקב שמעון הלוי** ע"ה **פלינט**

לזכות
הרה"ת ר' **יהודה ליב** שי'
ולזכות זוגתו מרת **חנה** שתחי'
ובניהם ובנותיהם
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן
מאריאשא ומרים מושקא שיחיו
מרזוב

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י הבד"צ דק"ק קראון הייטס תשע פעמים בשנה
הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?
צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל **daytodayguide@gmail.com**

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר
www.daytodayguide.com

משרד הבד"צ 718-604-8000
לשעות המשרד המעודכנות
www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתרא דרב
www.asktherav.com
תחת פיקוחו של המד"א וחבר הבד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי
הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
לחודש תשרי ה'תשפ"ב

שנת הקהל

חלק ראשון
כ' אלול - י"ג תשרי

מאת
המרא-דאתרא וחבר הבד"צ
הרב **יוסף ישעי' ברוין** שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכוב – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, **שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב,** שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. **ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאו"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו,** מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

מפתח

חודש אלול ..... ז

חודש החשבון / המלך בשדה / עניני עבודה המרומזים בר"ת אלו"ל / איחולים ובדיקת התפילין והמזוזות / הכנה לשנת הקהל / לדוד ה' אורי / תקיעת שופר / שלשה קאפיטלאך תהלים

יום ש"ק פרשת תבא, "שבת סליחות", כ"א אלול ..... י

סליחות ..... יא

אור ליום שלישי, כ"ד אלול, ג' דסליחות ..... יג

מוצאי שבת קודש ליל ערב ראש השנה ..... טז

יום ראשון, כ"ט אלול, ערב ראש השנה ("זכור ברית") ..... טז

התרת נדרים / פרוזבול / הכנות לראש השנה / שנת ה'תשפ"ג / שנת הקהל

אור ליום שני, א' תשרי, ליל א' דראש השנה ..... כג

יום שני, א' תשרי, יום א' דראש השנה ..... כה

מבצע שופר / תשליך / איסור הכנה

אור ליום שלישי, ליל ב' דראש השנה ..... ל

יום שלישי, יום ב' דראש השנה, ב' תשרי ..... לב

התוועדות

עשרת ימי תשובה ..... לג

יום רביעי, ג' תשרי, תענית צום גדלי' – יהפך לשמחה ..... לד

שבת קודש פרשת וילך, שבת (ת)שובה, ו' תשרי ..... לט

כפרות ..... מא

יום שלישי, ט' תשרי, ערב יוהכ"פ ..... מג

ליל יום הכפורים ..... מה

חמשה עינויים / סדר ליל יום הכיפורים

יום רביעי, יו"ד תשרי, יום הכפורים ..... מז

מוצאי יום הכפורים ..... נא

הכנות לחג הסוכות ..... נב

קיצור דיני שכחה וטעות – טבלא ..... נד

לוח זמנים ..... עט

ניתן להשיג ה"לוח יומי" ב:

בארא פארק	פלעטבוש	מאנסי	לייקוואוד
היכל מנחם	העכט'ס יודאיקה	בית הספרים	היכל מנחם
1581 52nd Street Brooklyn, NY	1265 Coney Island Ave, Brooklyn, NY	59 NY-59, Monsey, NY	814 E County Line Rd. Lakewood, NJ

פתח דבר

ע"פ בקשת רבים, מגישים אנו לוח הלכות ומנהגים לחודש תשרי תשפ"ג חלק א', במתכונת של לוח יומי.

בחוברת זו באו ההלכות ומנהגים מכ' אלול תשפ"ב עד י"ג תשרי תשפ"ג.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך אדה"ז. מטה אפרים. קיצור שולחן ערוך. ספר המנהגים־חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. **ועוד ועוד**.

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתרwww.AskTheRav.com בפיקוח הרב ברוין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לסי' טו'צב יש לכתוב 15092), ואז בעזה"י תמצא את מבוקשך.

עזר בעריכה הרה"ח הרב **מנחם מענדל** שי' **ראטנברג**.

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוט.

* * *

בכמה מקומות הובאו ענינים השייכים ל"הקהל" ול"מבצע הקהל", בעיקר מקטעי שיחות קודש – מה ש"המלך הי' קורא", על "בימה של עץ בעזרה". והוא ע"פ המבואר בכו"כ שיחות קודש שהענין ד"הקהל" הוא ענין שהזמן גרמא בכל השנה כולה, ושבכל הזדמנות יש לעורר אודות הענין ד"הקהל" בכל האופניים האפשריים, ולקשר כל ענין וענין לצו השעה – "הקהל" (ו"מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות" – בריבוי שיחות קודש). ובמק"א נזכר שיש להקהיל ולקבץ עניני התורה שבהם נתבארו פרטי הענינים ד"הקהל" בנגלה דתורה, ובמיוחד – בפנימיות התורה כפי שנתבארה בתורת החסידות, בענינים המעוררים "ליראה את ה". וכן נזכר ע"ד לימוד "הלכות הקהל", בדוגמת הלכות חג בחג, ובענייננו – ההלכות הרוחניות של המצוה המפורשים בתורת המוסר החסידות והקבלה.

כמובן אין בכך משום תחליף כלל ללימוד הענינים במקורם, ובפרט שהובאו כאן רק קטעים אחדים, והרי בשיחות ואגרות קודש בשנות הקהל כמעט שאפשר להמליץ ש"כל הספרים מלאים בדבר זה". להרחבה בענין הקהל – ראה "קובץ הקהל". "קהל גדול": אוצרות מצות הקהל. וראה גם "אנציקלופדיא תלמודית" ערך הקהל. "הקהל": קובץ למצות הקהל ובירור הלכותי' "ספר הקהל": מצות הקהל – אסופת מאמרים.

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא"[1], מתוך ציפיה ותשוקה

---

1)) במדור "הלכתא למשיחא" נזכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע"פ המבואר בתניא (אגה"ק סכ"ו – קמג, א) שלימות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל – היינו בתחה"מ דוקא. ואכ"מ). וכ"מ מזה שהובאו הלכות אלו ברמב"ם ביד החזקה, דאל"ה מאי דהוה הוה (וכפי שהוכיחו עד"ז בכ"מ – ראה לדוגמא שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה. ולהעיר, שמשה"ק שם בדין תק"ש בכ"מ שי"ב בי"ד שהביאו הרמב"ם – יש ליישב ע"פ שיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח). ולהעיר גם מצורת הבית להתורי"ט (יחזקאל מב, כ) בטעם התרחבות גבולי הר הבית לעת"ל. וזכר לדבר, מארז"ל (פסחים נ, א) שדיני נגעים ואהלות יקרין בעוה"ז, וקפויין – היינו קלים להבנה (חדא"ג מהרש"א שם. בניהו שם) – לעוה"ב. (אבל ראה מה שפי' במאירי שם. וראה גם הגהות יעב"ץ ומלא הרועים שם). ועפ"ז, קיום היעוד "את רוח הטומאה אעביר וגו'" (בשלימות עכ"פ) הוא בתקופה שני' דימוה"מ, בתחה"מ, וכמובן מכ"מ. וראה גם לקו"ש ח"א ע' 221. סה"מ מלוקט ח"ב ע' רפ. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 576 ובהערות 9–108. ועוד. ולהעיר מאג"ק חי"ז ע' שנז. ואכ"מ בזה. (ומש"כ בלקו"ש חכ"ה ע' 263 שלא יצטרכו ללמוד גם הל' שבת – בפשטות קאי בתקופה שני' דוקא. אבל, לפ"ז צ"ע הכוונה בהע' 51 שם, שכפה"נ ר"ל שהל' שבת ונדה לא נז' בתניא שם. ועצ"ב החילוק). כן להעיר מדין נט"י בזה"ז בכדי שיהיו רגילים לאכול בטהרה לעת"ל (שו"ע אדה"ז סי' קנח ס"א). וראה גם ב"ח יו"ד סוסי' קפג – לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. (אבל באג"ק ח"ג ע' קנג שגם בתקופה ראשונה דימוה"מ ל"ש טומאת נדה, משא"כ שאר טומאות. וראה גם לקו"ש חי"ד ע' 27 הע' 59. וי"ל). וראה זה פלא, בס' שערי ג"ע (אורח צדיקים דרך ז) שבסוף אלף הששי יתנוצץ אור תוס"ש ויעביר רוה"ט ויהיו קצת מצות בטלות כגון פרשיות טומאה וטהרה וכו'.

[והנה, בתניא שם (קמה, ב) שהנגלות יהיו גלוים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם. ומשמעות הדברים, שצ"ל הלימוד בהם תחילה, פ"א עכ"פ, אבל א"צ עסק. וכן פי' בלקוטי ביאורים (קארף). וכ"מ גם בסה"ש תנש"א (שם. וכן לעיל שם ע' 575, שהדגיש תיבת "לעסוק"). וכ"ה להדיא בר"ד משיחת ש"פ צו תשמ"ח. וראה גם ר"ד אחו"ק תשמ"ח).

אמנם, בהמשך הענין, ש"גם אפשר וקרוב הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק

לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש[2] [שגם זה שייך ל"הקהל" – "קהל גדול ישובו הנה", כש"המלך" – "מלך מבית דוד" – "קורא בתורה", וכפי שנתבאר בריבוי שיחות קודש[3]], שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה מיוסד על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, ווען "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך . . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מעין ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די **הדגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה**[4]]".

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה . . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממהר ומזרז עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה־עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", נכללים ב"הלכות הצריכות להן" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב"[5].

"דער אויבערשטער **בעט** זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות" . . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה וכו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכנ"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך"[6].

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת־מה – ולא לחכות לרגע האחרון[7].

בהם כלל". (ורק ערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה צריכים לעסוק במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם). וי"ל, שלפי בי' זה, ת"ח א"צ **כלל** ללמוד הנגלות לעת"ל, והיינו גם ללא התעסקות. (עיי"ש בסה"ש בהערה 89. לקוטי ביאורים שם. וראה בשער האמונה פנ"ו בארוכה. וצע"ק שבכ"מ מבואר להדיא ע"ד לימוד הנגלה לעת"ל – ראה לקו"ש חט"ז ע' 39 בשוה"ג להע' 45. ר"ד משיחת יום שמח"ת תשמ"ח. כ"ח חשון תשנ"ב. וכ"ה בכמה מאמרי דא"ח – ד"ה והמשכילים יזהירו תש"כ. הבאים ישרש תשל"ח. השמים כסאי תשמ"ח. ואולי הדיוק בתניא שם רק **"גופי** התורה הנגלית" (וכמ"ש לפנ"ז בתניא שם, ש"יהי' גם **עיקר** עסק התורה ג"כ בפנימיות המצות וטעמיהם הנסתרים". ועד"ז הוא בכ"מ (ראה גם סה"ש תש"ד ס"ע 107 ואילך. סד"ה והי' ביום ההוא תשכ"ב. ועוד). ולהעיר מהמבואר בכ"מ (ראה דרך חיים סח, ד. חיים אדם לברך תרל"ח פכ"ג. סה"מ מלוקט ח"ה ע' עדר) במעלת לימוד הנפלאות דתורה מתוך גליא דתורה, בבחי' "ותלמודו בידו"), משא"כ הפרטים המסתעפים, וכן שקו"ט ופלפולא דאורייתא, לאפשא לה בנגלה דתורה (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 240. ולהעיר מד"ה הנה ישכיל עבדי תשל"ב בתחילתו. ולהעיר גם מסה"ש תש"נ ע' 357. וצ"ע בסה"ש תשנ"ב ס"ע 27 (ואילך), ששקו"ט בתושבע"פ יבטל לעת"ל. ובפשטות י"ל, שהכוונה שם לעמל ויגיעה ("במחשכים הושיבני") לברר ההלכה, שזה ל"ש לעת"ל – ראה גם מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושים לפסח (ע' קד). ואולי קאי בתקופה שני' דוקא. וע"ד הנת' בסה"ש שם ע' 510 – ראה בכ"ז קובץ העו"ב לך וחיי"ש תשע"ה. ועצ"ע, שבשער האמונה שם מפורש שמשיח לא ישפיע נגלה. וצ"ע. וראה גם שיחת אחש"פ תשמ"ו. ולהעיר משיחת ליל ח"י אלול תשמ"ב).

ועוד כתב באו"א בתניא שם (לפנ"ז), ש"למעשה יהיו צריכים [ערב רב] לפרטי הלכות איסור וטומאה **יותר מישראל** שלא יארע להם פסול וטומאה ואיסור כי לא יאונה כו'". ולכאו' לפי בי' זה, עדיין צריכים לפרטי ההלכות, אבל לא כמו בערב רב. וילע"ע].

2) ובס' שערים מצויינים בהלכה עמ"ס זבחים (מכת"י אאמו"ר, ובתוספת נופך מאחמו"ר הרה"ג הרמ"ש שליט"א) בפתיחה, האריך מאד בגודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות הנהוגים לעת"ל. ובתוך הדברים הביא פרפרת נאה מס' אמרות טהורות (תהלים קיט, קסו) על מארז"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' צפית לישועה פלפלת בחכמה כו', וצ"ב מה ענין זל"ז. וגם למה לא אמר "פלפלת בתורה". אלא דשניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "פלפלת בחכמה", דחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם), דהיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרחך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

3) חלקם הועתקו בס' "קהל גדול" פ"ט.

4) שיחת שמח"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.

5) משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"נ כרך ב ע' 485.

6) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.

7) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

ברכת מזל טוב!

למרא דאתרא וחבר הבד"צ הרב **יוסף ישעי' ברוין** שליט"א וזוגתו הרבנית תליט"א

לרגל נישואי בנם בכורם מו"ה **שלמה זלמן** שליט"א עבת"ג הכלה המהוללה מרת **חנה ליבא** שתחי' (למשפחת חסיד).

יה"ר שיזכו לבנות בנין עד עד, מתוך הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב.

ברכת מזל טוב!

למרא דאתרא וחבר הבד"צ הרב **אברהם אזדאבא** שליט"א וזוגתו הרבנית תליט"א

לרגל נישואי נכדם בכורם מו"ה **מנחם מענדל** שליט"א עב"ג הכלה המהוללה מרת **חי' מושקא** שתחי' **אזדאבא.**

יה"ר שיזכו לבנות בנין עד עד, מתוך הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב.

ברכת מזל טוב!

להחתן מו"ה **ישראל** שליט"א (נכד המרא דאתרא וחבר הבד"צ מלפנים הרב **אהרן יעקב שוויי** ז"ל) והכלה המהוללה מרת **חי' מושקא** שתחי' **טוירק**. לרגל נישואיהם בשעה טובה ומוצלחת.

יה"ר שיזכו לבנות בנין עד עד, מתוך הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב.

חודש אלול

חודש אלול הוא חודש הרחמים שבו מאירות שלש עשרה מידות הרחמים. החודש הזה הוא חודש הרחמים, אשר בו נפתחים שערי רחמים לכל הבא לגשת אל הקודש לעבודת הבורא ב"ה בתשובה תפילה ותורה.

חודש החשבון

החודש הזה הוא האחרון משנה החולפת ועוברת מההוה אל העבר, והוא חודש של חשבון הנפש לחשוב ולהתבונן במה עברה עליו השנה, להתחרט על הלא טוב בחרטה גמורה, ולקבל על עצמו להיות זהיר על להבא בקיום המצות בהידור, לשקוד בתורה ותפילה ולהתרגל במדות טובות.

החודש הזה הוא חודש ההכנה, לקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה בגשמיות וברוחניות.

המלך בשדה

ידוע המשל[8] למלך, שקודם בואו לעיר יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה ואז רשאין כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו הוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם. ובלכתו העירה הרי הם הולכים אחריו. ואחר כך בבואו להיכל מלכותו אין נכנסים כי אם ברשות ואף גם זאת המובחרים שבעם ויחידי סגולה. וכך הענין על דרך משל בחודש אלול יוצאין להקביל אור פניו יתברך בשדה. ונתבאר בכו"כ מאמרי דא"ח ושיחות קודש מרבותינו נשיאינו[9].

8) לקו"ת פרשת ראה לב, ב.

9) חלקם נלקטו בקובץ "מלך בשדה".

עניני עבודה המרומזים בר"ת אלו"ל

בשיחת ש"פ ראה תנש"א[10] נאמר: יש לפרסם ולעורר בכל מקום ומקום ע"ד העבודה המיוחדת דחודש אלול המרומזת בחמשת הראשי־תיבות דתורה תפלה גמ"ח תשובה וגאולה[11], ובהדגשה מיוחדת בנוגע לר"ת החמישי, ענין הגאולה, כפי שחודרת בכל עניני העבודה, עי"ז שחדורים ונעשים ברוחה של הגאולה (כולל ובמיוחד ע"י לימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק), מתוך צפי' וודאות גמורה שתיכף ומיד ממש רואים בעיני בשר ש"הנה זה (המלך המשיח) בא".

איחולים ובדיקת התפילין והמזוזות

בשיחת ש"פ ראה תשמ"ח[12] נאמר: כאן המקום לעורר ולזרז גם אודות ענינים מיוחדים של מעשה בפועל (נוסף על כל האמור לעיל) השייכים לחודש אלול:

א. להשתדל לברך (ולהתברך) איש את רעהו ואשה את רעותה (וכן הטף, ילד לחבירו, וילדה לחברתה), לכאו"א בפרטיות ולכלל ישראל, בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, הן בע"פ, פנים אל פנים, והן בכתב, כמובא באחרונים ש"נוהגים כשכותב אדם לחבירו אגרת שלומים מן ר"ח אלול עד יוה"כ רומז לו . . שהוא מעתיר עליו שיזכה בימי הדין הבאים לטובה להיות נכתב ונחתם בספר חיים טובים", אשר, ברכתו של איש ישראל, ובפרט בעת רצון, חודש הרחמים, כשהמלך בשדה כו' ומראה פנים שוחקות לכולם, וממלא בקשותיהם כו' – מוסיפה בברכתו של הקב"ה למלא משאלותיהם של כאו"א מישראל, בכל המצטרך להם, בגשמיות וברוחניות גם יחד.[13]

ב. איתא באחרונים "יש אנשי מעשה נוהגין שבחודש הזה מפשפשים בדקדוקי מצוה להיות בודק ובוחן תפילין ומזוזות שלהם, וכל אשר ימצא שם בדק משאר מצוות, והוא מנהג טוב" – שעל ידי זה יתוסף בברכת ה' בכלל, ובפרט בברכת כתיבה וחתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה.

וכדאי ונכון ביותר שכל אחד ואחד ישתדל לפרסם זה (נוסף על הקיום בעצמו) בכל מקום שידו מגעת, בכל מקום ומקום, לכל אחינו בנ"י – שליט"א.

כתב הברכי יוסף[14] בשם טור ברקת[15]: "יותר טוב בימים אלו להרבות סליחות ותחנונים עם הצבור מללמוד". והוסיף: וכן ראיתי לקצת רבנים שתמיד היו עסוקים בגופי הלכות ובחיבורים ובחדש אלול היו מניחין קצת מסדרם ללמוד גירסא ותחנונים[16].

שנת הקהל

בכמה שיחות ואגרות קודש נזכר ע"ד ההכנות לשנת הקהל בסיום שנת השמיטה[17], ומהם:

---

10) סה"ש תנש"א ח"ב ע' 778.

11) אנה לידו ושמתי לך = תורה.
אני לדודי ודודי לי = תפלה.
איש לרעהו ומתנות לאביונים = גמ"ח.
את לבב ואת לבב = תשובה.
אשירה לה' ויאמרו לאמר [או לה' ויאמרו לאמר אשירה] = גאולה.

12) סה"ש תשמ"ח ע' 610.

13) וראה גם אצלנו בלוח יומי לחמשה עשר באב.

14) סתקפ"א סק"ו. והובא בכמה שיחות קודש.

15) ראה שם סתקפ"א סק"א.

16) ולהעיר מאג"ק חי"ח ע' תקנה שאין הזמ"ג כלל וכלל לעיונא מפני עניני ימים אלו, ומציין לברכ"י שם.
והנה, בשע"ת סתקפ"א סק"א העתיק בשינוי קצת: ללמוד גירסא רק תחנונים. וכבר העירו שברמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ד נזכר לענין עשי"ת להרבות בצדקה ומע"ט ולעסוק במצות ולהתפלל בדברי תחנונים. ולא מענין ת"ת. [וראה לקו"ש חל"ד ע' 89 ואילך].
ובפלא יועץ ערך תשובה (לענין עשי"ת) שבימים אלו יניח עסק פלפולו ויהי' עסוק רק בקריאת ספרי מוסר ובדרכי התשובה ולשפוך שיחה וכו'. וביסוס"ה שער המים ספ"ד, שבימים נוראים ראוי למעט בלימודים אחרים וירבה בלימוד ספרי יראים.
ובפשטות, כוונת הברכ"י שם, לגבי אמירת סליחות. וכן מוכח בטו"ב שם. ובשיחות קודש הובא ד"ז לגבי העסק בעבודת התפלה.
ועיי"ש בטו"ב גופא, שהעיקר לעסוק בתורה. ובר"ד י"ג אלול תשל"ט שבר"ח אלול עלה מרע"ה להר לקבל לוחות אחרונות, וממילא הוא זמן של לימוד התורה. ועיי"ש בנוגע למש"כ בברכ"י הנ"ל. ונת' בארוכה בשיחת ש"פ שופטים תש"נ (סה"ש תש"נ ח"ב ע' 628 ואילך) שהתגלות המלך בשדה היא ע"י לימוד התורה דוקא, יע"ש. וראה בר"ד משיחת מוצ"ש ראה תשל"ח, שהוא ע"ד "רווחא לבסימא שכיח", שככשעושים מתוך רצון ותענוג נעשית הרחבה בכחות נפשו, וממילא אפשר להוסיף בשניהם – עבודת התפלה ולימוד התורה.

17) ובכמה מקומות נתבאר הקשר והשייכות (והחילוק) בין שמיטה והקהל, וההכנה להקהל בכוח (וע"י) שנת השמיטה – ראה לקו"ש חכ"ד ע' 200 ואילך. מכתב כללי ר"ח מרחשון ה'תשמ"ז. ד"ה אתם נצבים תשמ"ז. שיחת ג' דחוה"מ סוכות, שמחת בית השואבה, ה'תשי"ג. ועוד. וראה רשימה מהתוועדות שמחת ביה"ש תרצ"ב. וראה גם בהמובא בס' "קהל גדול" פ"ה. **וש"נ.**

בשיחת ט"ו באב תשמ"ז: יש להתחיל כבר בהכנות לשנת הקהל – כדי שהענין ד"הקהל" יהי' באמיתיות ובכל ה"שטורעם". וההכנה לזה – מעין ודוגמת זה – להקהיל קהילות ברבים, "ברוב עם" (ענין של התוועדות) לשם התחזקות והוספה בלימוד התורה (ולימוד מביא לידי מעשה – תוספת הידור בקיום המצוות)[18].

במכתב כללי מערב ח"י אלול תש"מ[19]: שטייענדיק ביים אפשלוס פון יאר . . אין די לעצטע טעג פון צוגרייטונג צום נייעם יאָר, הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, איז כדאי זיך אָפּצושטעלן אויף א נקודה וואס איז פארבונדן דערמיט, וואס כאטש זי איז שוין בארירט געווארן מערערע מאל, איז דאך אבער דער ענין איצטער ספעציעל צייטיג און אקטועל; אקטועל אויך בנוגע למעשה שהוא העיקר. און דאס איז אין צוזאמענהאנג דערמיט וואס דער יאר וואס ענדיקט זיך איז א שמיטה־יאר, **שבת לה'**, און דער יאר וואס קומט – איז א יאר פון **הקהל** . . אז מ'האלט ביים אריינגיין אין דעם יאר פון **הקהל**, נאך די צוגרייטונג פון שמיטה־יאר . . דאָרף מען זיך ערנסט אריינטראכטן אין דעם אינהאלט און צוועק פון דער דאזיגער מצוה, וואס דאס איז, ווי די תורה זאגט: **למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם, ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת; ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלקיכם** – כדי מען זאל הערן, און כדי מען זאל לערנען, און מורא האבן פאר ג־ט אייער ג־ט, און היטן צו טאן די אלע רייד פון דער דאזיגער תורה; און זייערע קינדער וואס ווייסן (נאך) ניט, זאלן הערן און לערנען מורא צו האבן פאר ג־ט אייער ג־ט. עס איז אויך קלאר צו זען ווי שטארק די מצוה פון **הקהל** אונטערשטרייכט דעם חינוך פון קינדער, דערפון איז אויך פארשטאנדיק בנוגע ניט נאָר קליינע קינדער (טף) אין איינפאכן זין, נאר אויך דערוואקסענע אין יאָרן וועלכע זיינען אָבער נאָך "קינדער" אין אידישקייט, די אלע וואס ווייסן ניט, די וואס צוליב וואס פאר א סיבה עס זאל נאר זיין, האָבן זיי ניט באקומען דעם ריכטיקן אידישן חינוך, און אפילו די וועלכע זיינען פון דעם סוג פון "שאינו יודע לשאול", זיי ווייסן ניט, זיי פילן ניט – אז זיי פעלט און זיי דארפן פרעגן און בעטן – אויך זיי דארף מען איינזאמלען און לאזן זיי הערן און לערנען וואס תורה איז, וואס א מצוה איז, און לערנען אזוי אז זיי זאלן וועלן דורכגעדרונגען מיט יראת השם, און דער עיקר – אז זיי זאלן היטן און טאן אלע רייד פון דער **דאזיגער** תורה, וואורום לא תהי' מוחלפת – נאר ווי געגעבן מסיני. און דאס אלץ אין אן אופן **כאילו מפי הגבורה שומעה**.

לדוד ה' אורי

מן [יום א' ד]ראש חודש אלול, עד אחר הושענא רבה – אחר שיר של יום, ובמנחה קודם עלינו – אומרים מזמור "לדוד ה' אורי".

תקיעת שופר[20]

התקיעות בחודש אלול – תשר"ת תש"ת תר"ת.

אע"פ שאין הבדל כ"כ בתקיעות אלו דחודש אלול בין שברים־תרועה בנשימה אחת או ב' נשימות, המנהג לתקוע בנשימה אחת[21].

אם לא תקעו בסיום תפילת שחרית – מנהג נכון הוא לתקוע לאחר תפלת מנחה[22].

18) ועד"ז בכ"מ. וראה גם שיחת יום ג', י"ט סיון תשמ"ז בסופה (סה"ש תשמ"ז ח"ב).

19) נדפס בלקו"ש חי"ט ע' 611 ואילך.

20) אין להכניס שופר המיוחד למצוה לבית הכסא וכדומה – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' יט'קטו. וש"נ.

21) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'סא.

22) משיחת כ"ד אלול תנש"א לנשי ובנות חב"ד (התוועדויות ח"ד ע' 314).

ולא נהגו לתקוע בלילה – ראה מעבר יבק מאמר עתר ענן הקטרת ספ"ד (שלא יהא כגירא בעיני' דשיטנא, כמו שאמרו בהזכרת פסוק ועתה יגדל בלילה, וכן בי"ג מדות בהתחלת לילה משום לא תחסום שור בדישו, וכמו שאמרו ג"כ על תק"ש בלילה שאין ענין לזה כלל שכבר עשה שליחותו). מל"ח סי"א סנ"א (שאינו ראוי לתקוע משחשיכה). ערוה"ש סתקפ"א סי"ב (שהתקיעות מעוררים מדות העליונות ואין לעשות כן בלילה). מנהגי מהרי"ץ השלם חודש אלול ס"ב. מנהגי מהרי"צ הלוי פכ"א הע' ד. וש"נ. ובשיחת אדר"ח אלול תשל"ה בנוגע לאנשי הצבא (מסרט הקלטה): "איז א דבר נכון ביותר אז במשך היום קודם הלילה זאל מען תוקע זיין בשופר".

[ולהעיר שאם הוא בדומה לתק"ש דר"ה צ"ל ביום דוקא, וגם תקיעת יובל אינה בלילה. ובכלל, בלילה לפעמים יש משום נזקי שכנים. ומש"כ הטור והרמ"א שתוקעים בערבית – י"מ דהיינו בשעת הערב, במנחה (ראה עד"ז ברמ"א או"ח סי' קלא ס"א. מאמ"ר שם סק"ד. רמ"א או"ח סי' קלב ס"ב ובמג"א שם סק"ג (אבל בטור שם סוסי' קלג: אחר שיגמרו תפלת ערבית). רמ"א או"ח סתר"ב ס"א. וכ"מ שפי' כאן בחיי"א כלל קלח ס"א), או אחר מנחה (שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סכ"א סק"ה). וי"מ שהכוונה לתפלת ערבית (ובמט"א ס"ז – אחר ערבית. וראה שו"ת מילי דאבות ח"ה ס"כ), אבל כשהתפללו ערבית מבעו"י (אג"מ שם. ושם, שבלילה אינו עת רצון עד חצות). אבל להעיר ממג"א

שלשה קאפיטלאך תהלים

כשהי' הצ"צ בן תשע שנים אמר לו רבינו הזקן: קבלתי ממורי (הרב המגיד) שקיבל ממורו (הבעש"ט) בשם מורו הידוע, אשר מיום שני דר"ח אלול עד יום הכפורים, יאמרו בכל יום ויום במשך היום שלשה קאפ' תהלים, וביוהכ"פ שלשים וששה קאפ': ט' קודם כל נדרי, ט' קודם השינה, ט' אחר מוסף, ט' אחר נעילה. ומי שלא התחיל ביום ב' דר"ח יתחיל באותו יום שהוא עומד בו, ואת אשר החסיר ישלים.

> מסופר שבאחד מימי חודש אלול שלח כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע את הרה"ח ר' אברהם ע"ה פאריז לוויטעסק לצורך קופת פדיון שבויים. ואמר לו "בשתהיה בוויטעבסק תקנה לי תהלים", והוסיף "עס איז דאך איצטער דער סעזאן פון דעם".

בחודש אלול, כבכל השנה, אין אומרים תהלים בלילה (עד חצות הלילה)[23].

להרבות בצדקה בחודש אלול[24]. לספק צרכי החגים בהרחבה לעניים.

מותר לקנות עליות בבית הכנסת בימים נוראים מדמי מעשר כספים, ובתנאי שכך הי' בדעתו בעת קניית המצוה[25]. אם אחר כבר הציע סכום נמוך, וברצונו להוסיף על הסכום שהציע הראשון, יש מחמירים, שאין לשלם כולו מכספי מעשר, ומותר לו להשתמש בכספי מעשר רק עבור התוספת על הסכום הראשוני. ומכל מקום, אם לא היה קונה המצוה אלא אם כן יכול לשלם כולו מכספי מעשר, אפשר לשלם כולו מדמי מעשר. וכן אם הראשון גם רצה לשלם מדמי מעשר.

מקומות ישיבה בבית הכנסת אין לקנות מכספי מעשר, אלא אם כן יש הרבה מקומות פנויים, וקניית המקום היא רק עבור חיזוק בית הכנסת[26].

בנוגע לפרוזבול – ראה להלן ערב ראש השנה. ושם שמצוה לפרסם, עיי"ש בפרטיות.

יום ועש"ק פרשת תבא, כ' אלול

הלכתא למשיחא: בעשרים באלול, זמן עצי הכהנים והעם לבני עדין בן יהודה. בני עדין בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה דברי ר"י, ר"מ אומר הן הן בני יואב בן צרוי'[27].

אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ונוהגין מטעם הידוע לגמור כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ערב שבת אחר חצות. [ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת שחרית, ועדיף לפני שחרית].

העברת הסדרה שמו"ת – פ' תבא.

הדלקת נרות בשעה **6:44** (18 דקות לפני השקיעה).

ש"ק פרשת תבא, "שבת סליחות"[28], כ"א אלול

חנוכת בית הכנסת ובית המדרש המרכזי דליובאוויטש שבליובאוויטש ("770") בשנת ה'ש"ת[29].

סתקפ"א סקי"ד, ומפורש יותר בא"ר סק"ז, דמוכח שפי' שהמנהג לתקוע בלילה דייקא. וכ"מ באלף למטה סק"ח. ולהעיר מל' שבה"ל סדר ר"ה סרפ"א: בלילי ר"ח אלול. וכן נהגו בכמה ק"ק. ומנהג כמה ק"ק הספרדים לתקוע באשמורת הבקר קודם הסליחות, או בעת אמירת י"ג מדה"ר בסליחות].

23) ראה להלן בלוח לעשי"ת.

24) לקו"ת ראה כה, ב. ושם נתבאר. וראה גם סיום ד"ה אני לדודי – שם לב, ד. וראה לעיל שהוא א' מהענינים המרומזים בר"ת אלו"ל.

25) ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' א'קמג. וש"נ.

26) ראה אצלנו בהלכה יומית אות תג.

27) נתבאר בלקו"ש ח"ד ע' 1104 ואילך. ח"ט ע' 86 ואילך. ושם בהערה 16, ע"ד המעלה בנדבת עצים בעשרים באלול על עשרים באב.

28) לביאור השם "שבת סליחות" – ראה לקוטי שיחות חכ"ד ע' 647. שיחות שבת סליחות תשכ"ח. תשל"ד. תשמ"ה. תשמ"ח. ועוד.

29) וראה מאמר ד"ה על שלשה דברים תשי"ד [נדפס בסה"מ מלוקט ח"ד ע' שפג], והוא ביאור על ד"ה זה שאמר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ

בשיחת חג הפסח תרצ"ד נאמר: "מיט יעדן טאג איז מען נעהנטער געוואָרען צו שבת סליחות. די חסידות פון שבת סליחות האט מען געהערט גאר מיט אן אנדער כוונת הלב. די שבת'דיקע נאכט פון ערב סליחות האט מען עפ"י רוב ווייניקער געשלאפען עס האט געהויבן פון בעט, מען האט ניט געהאט קיין רוה, און אין מקוה פלעגט מען גיין נאך איידער עס איז טאג געוואָרען.

קומענדיג אין מקוה האט מען שוין געטראפען א היבשען עולם, אלע איילען. אויף אלעמען איז צו דערקענען, אז דער שבת איז אנדערש פון אלע שבתים פון א גאנץ יאר: עס איז שבת פאר סליחות.

און ביי זיך איליין קלאפט אין קאפ און עס מישן זיך רעיונות און מחשבות. אין רעיון לויפט דורך דער שטורעמדיקער געשריי פון ולך ה' הצדקה און מעהרער דער דערהער פון ולנו בושת הפנים. מיט א צובראכענער הארץ איז מען זיך טובל, און מען איז זיך אליין מבקר צי איז די טבילה א אמת'ע תשובה על העבר וקבלה על להבא, צי איז דאס ח"ו ניט קיין פאל פון טובל ושרץ בידו . . .

דער אמירת תהלים פון דעם שבת איז אויך געווען אנדערש פון דעם תהלים פון א גאנץ יאר . . .

די סעודת ש"ק פון שבת סליחות – על שלחנו של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע – איז אויך געווען אנדערש פון סעודות ש"ק דכל השנה, זי איז געווען א סך בקיצור'דיקע.

סוף זמן קריאת שמע של שחרית: **9:42**.

שחרית: קריאת התורה פרשת תבוא. המנהג שקוראים פסוק "השקיפה" בקול גבוה יותר. לששי עולה הבעל קורא ומעצמו ובברכה (לפני' ולאחרי'). התוכחה קוראים בקול נמוך יותר, אבל באופן שהציבור ישמעו כדבעי.

הפטרה: קומי אורי.

מנחה: קריאת התורה פ' נצבים. בעליית "ישראל" נוהגים להגביה את הקול בפסוק האחרון ("הנסתרות").

צדקתך. פרקי אבות פרקים ג־ד[30].

מוצאי שבת קודש

מוצאי שבת קודש בשעה **7:43**.

מלוה מלכה – סעודתא דדוד מלכא משיחא.

סליחות

בשיחת ש"פ נצו"י תשמ"ג: סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר שפעם הלכו לאמירת ה"סליחות" "וואקלדיקערהייד"... ובפשטות: מכיון שביום השבת היתה התוועדות חסידית ולקחו "משקה"[31] – פעל הדבר על הראש, וכתוצאה מכך גם על הרגל, שהלכו לאמירת הסליחות "וואקעלדיק"![32]

בשיחות שבת סליחות תשל"ד נאמר שכדאי שבשעה שאומרים סליחות, שסליחות זה ענין של תפלה, יהי' יחד עם זה ג"כ לימוד בענין בתורה, ורצוי שיהי' קודם סליחות, כי לאחר סליחות זה קשור בטירחא דצבורא. ועד"ז בנוגע לנתינת צדקה, שבנוגע לנתינת צדקה בלילה, הרי עכ"פ לאחר חצות אפשר בוודאי לתת. והרי ניתן לאחר את אמירת הסליחות בכמה דקות כדי שיוכלו לתת צדקה לאחר חצות לפני סליחות. ובנוגע לתורה, אפשר לעשות זאת קודם חצות. ועד"ז בשאר הימים של סליחות ג"כ. ובנוגע לענין שבתורה, כדאי שיהי' ענין שיש בו ג"כ מסקנא להלכה, שאז יש לזה את המעלה של לימוד הלכות. וישנו המאמר לך ה' הצדקה מאדה"ז שמודפס בתחילת הסליחות, שיש שם ענין

נ"ע בחנוכת בית הכנסת הנ"ל. וראה שיחת ר"ח סיון תש"י (בקשר עם תשלום המשכנתא ("מארגעדזש") על רכישת בית רבינו), בביאור מה שאמר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע כשנכנס כ"ק מו"ח אדמו"ר לביתו בפעם הראשונה (יום ראשון, י"ט אלול ה'ש"ת).

30) בכו"כ שיחות שקו"ט בנוגע לאמירת "כל ישראל" ו"ר' חנניא בן עקשיא" פ"א או ב"פ – ראה סה"ש תש"נ ח"ב ע' 681 הע' 104. סה"ש תנש"א ע' 797 הע' 15. וראה גם שיחת ש"פ כי תצא תשמ"א. כי תצא תשמ"ה. נצו"י תשמ"ו. כי תבוא תשמ"ז. נצו"י תשמ"ז. כי תצא תשמ"ט.

31) ובשיחת ח"י אלול תשמ"א: לאחרי שביום השבת שמעו מאמר חסידות מהרבי.

32) וראה בשיחת ח"י אלול תשמ"א – המקור בגמרא. וראה להלן – ליל ערב ר"ה.

בתושב"כ, וגם ענין בתושבע"פ, וכמו"כ ענין של מסקנא להלכה. וכדאי שיפרסמו את זה בכל מקום שאפשר, שלפני סליחות ילמדו ענין בתורה ויתנו צדקה. ולכן כדאי שילמדו את המאמר ועכ"פ את תחילתו וסיומו. ובקיצור בנוגע לפועל: שקודם סליחות ילמדו ענין בתורה בהלכה, וקודם לזה יתנו צדקה, כדי שיפעל בהבנה והשגה שבלימוד וכן בתפלה שלאח"ז, ואז הוא פועל את בקשת הסליחות וההמשכה שלאח"ז [עיי"ש בפנים השיחה בארוכה].

סליחות הא' – מתחילין אחר ובסמוך לחצות לילה. והטעם לכך, מפני שאומרים במוצאי מנוחה. ואין אומרים סליחות וי"ג מידות קודם חצות לילה[33].

ב־770 – סליחות בשעה 1:00.

בסליחות: הש"ץ מתעטף בטלית שאולה (בלא ברכה). וגם ש"ץ שהוא בחור עושה כן, מפני שאומרים אז י"ג מדות, ואיתא בגמרא שנתעטף הקב"ה בטלית כשליח ציבור[34].

המנהג שאומרים סליחות הלילה כשלבושים עדיין בבגדי שבת.

כמובן, נכון ללמוד פירוש המילות של הפיוטים והסליחות[35].

טוב לעמוד בשעת אמירת הסליחות, ומי שקשה לו יעמוד עכ"פ בשעת אמירת א־ל מלך יושב[36], י"ג מדות, ובשעת אמירת הווידוים.

המתפלל ביחיד אינו אומר י"ג מדות[37]. המתפלל במתינות ואינו מספיק להגיע למקום שהציבור עומדים בסליחות, יפסיק במקום עמידתו בסליחות גם באמצע הפרק בכדי לומר י"ג מדות עם הציבור. וממשיך אח"כ לומר כדרכו.

---

33) ובשעת הדחק יכול לומר סליחות (בלי וידוי ותחנון) משעה העשירית – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'סט.

34) ובעטיפת הראש, ויתעטף בטלית שאולה (ולא בטלית הקהל) כדי שלא יצטרך לברך (גם בשאר ימי הסליחות) – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'תרנז.

35) ובנוגע לאמירת הסליחות ע"י הנשים בשפה המובנת – ראה שו"ת אתרא דרב סי' ד'תרי.

36) בנוגע לנוסח "כהודעת" ו"כמו שהודעת" ב"א־ל מלך" וב"אל ארך אפים" – ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תרסה.

37) י"א שהמתפלל ביחיד לא יאמר התפלות בלשון ארמי כגון "מחי ומסי" (ע"פ שו"ע או"ח סי' קא ס"ד ובנו"כ. אדה"ז שם ס"ה) – של"ה מס' ר"ה, הביאו במט"א סתקפ"א סכ"א. א"ר סק"ט (ושם נז' התפלה "במטותא מינייכו") הובא במשנ"ב שם סקי"ד. לוח כולל חב"ד. ועוד. וכבר נמצא כן במחז"ו סי' קכח. פי' התפלות והברכות לר"י בן יקר ע' כ (ובשו"ת תמים דעים סי' קמד). ועוד.

וכבר הקשו מזה שביקום פורקן מוכח שהיחיד אומרו (ורק יקום פורקן השני אינו אומר – סידור אדה"ז במקומו. וכ"ה כבר בקיצור של"ה חולין ענייני ס"ת. והמט"א עצמו כתב נמי הכי בשע"א ש"י סכ"ו. ולהעיר, שגם בזה בסידור עם דא"ח וסידור תו"א הל' "אינו צריך לומר" ולא "אינו אומר").

אלא שכבר כתבו ליישב בכמה אנפי (נוסף להסברא דקייל"ן לעיקר שבתפלות קבועות לציבור לית לן בה. וכ"נ שתפס במקו"ח להחו"י בקיצור הלכות סרפ"ד ס"ז (וראה גם שם סי' קא ס"ד ובקיצור הלכות לשם. קיצור הלכות סתקפ"א ס"א ד"ה השגה). וכ"כ בשו"ת שלמת חיים מהדו"ח סר"נ. ולפ"ז, גם במחי ומסי אין כאן בית מיחוש):

א. שביקום פורקן שאני שמתפלל על צרכי שמים, צרכים רוחניים. ב. שבשבת ה"ז כבציבור (או אצל חולה) ששכינה שרוי'. ג. שכשהס"ת בחוץ (ובפרט להמנהג הקדום שהש"ץ מחזיק ס"ת בעת האמירה) שפיר דמי. ד. שבתפלה עבור צרכי הציבור מותר (ולא רק תפלה הקבועה לציבור). ה. שבמתפלל בל' נסתר הותר. ו. שכיון שהוא באמצע התפלה, ומתפלל לפנ"ז ולאח"ז בלה"ק, שפיר דמי (ראה שו"ת תורה לשמה סמ"ט. וראה בהערת המהדיר במהדורת אהבת שלום שתמה, שהרי גם אחרי מחי ומסי יש בקשות בלה"ק). ז. שכיון שפונים למלאכים באמצע (בתפלת מכניסי רחמים) גרע טפי, שהרי י"א שרק כשנזקק לסיוע המלאכים אין להתפלל בל' ארמי. ח. ועוי"ל, שבנוגע ליקום פורקן לא נחתו לדון מחמת ל' ארמי, ומיירי באופנים המותרים (כגון ביחיד הנמצא בביהכ"נ או בשעה שהציבור מתפללים – להסוברים כן. אבל בחלק מהסידורים: "יחיד המתפלל בביתו"). ט. ויתירה מזו, ובהקדם שבכ"מ משמע שיקום פורקן השני ומי שבירך הוא רק להש"ץ ולא להציבור (כ"ה בבמחז"ו שם. פי' סדר התפלה לרוקח ח"ב ע' תקס. ובכ"מ). ועפ"ז, יל"פ בכוונתם דקושטא קאמרי שהיחיד שבביהכ"נ א"צ לומר יקום פורקן זה (וא"ש הל' "א"צ לומר"), לפי שאמירתו מיועדת לש"צ, ותו לא. ודוחק. וגם בקיצור של"ה שם ועוד מוכח שלא זו הכוונה.

ועכ"פ, כיון שההוראה שלא לומר מחי ומסי מקורה בראשונים כמלאכים (אף שיש בראשונים גם ע"ד שלילת אמירת יקום פורקן מחמת ל' ארמי. ולאידך, לכמה דעות בראשונים מותר בשניהם), ואין לנו ראי' ברורה להתיר, הכי נקטינן. וראה שו"ת הר צבי ח"א סס"ד. רבבות אפרים ח"א סרט"ז (אבל מש"כ שם ליישב שהוא בל' ברכה – צ"ע, שעיקר הענין שלא להתפלל בל' ארמי מיירי בל' ברכה – ראה שבת יב, ב. וראה הגהות מרדכי שבת פ"א סתנ"א – לענין יקום פורקן. וי"ל. וראה מו"ק ט, ב – כמה ברכות בל' ארמי). שם ח"ה סתנ"ה. בירור הלכה ח"ב ע' עד.

[והנה, יש שכתבו בטעם ההיתר ביקום פורקן לפי שהיא ברכה לרבנים שבא"י. ואינו מובן. וכנראה לא תפסו, שזוהי רק ההסברה איך מתאימה אמירתו ביחיד, ואי"ז שייך לזה שאין להתפלל בל' ארמי ביחיד. ובדוחק י"ל בכוונת דבריהם, שמצינו בכ"מ שאין איסור בדבר, ורק שאין תועלת בדבר. ולפ"ז, אף שבד"כ אין מתפללים בארמית ביחיד לפי שאי"ב תועלת, בתפלת יקום פורקן שהיא בקשה וברכה לרבנים שבא"י, סמכו על האומרים דל"ש ד"ז בברכה הקבועה לציבור מחמת חשיבותה].

יום ראשון, כ"ב אלול

לביאור הסימן "פתב"ג המלך", שכשר"ה חל ביום ב' או ג' ("ב"ג המלך") מחלקים פרשיות נצבים וילך ("פת וילך") לשתים, ראה בהערה[38].

בשיחת ש"פ תבוא, ח"י אלול תשל"ג[39]: מאחר שהשנה הבע"ל היא שנת הקהל, בה נאמר "הקהל את האנשים והנשים והטף", הנה דבר טוב ונכון שבימי אלול ובפרט בימי הסליחות יארגנו "הקהל" לילדי ישראל דהיינו לאסוף ילדים קטנים ("טף") בין בנים ובין בנות, ועאכו"כ אלו שגדולים מטף, ולהסבירם המשל המובא בלקו"ת שבחדש אלול הקב"ה הוא כמשל מלך שקודם בואו לעיר יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה וכו'.

בשיחת י"ד אלול, תש"מ[40]: הצעה ובקשה, בקשר ל"הקהל", לעשות ג' כינוסים לילדים, ויתעסקו ב"חוט המשולש", תורה תפלה וצדקה לילדים, לפני ראש השנה, במשך עשי"ת, ובימי חול המועד סוכות.

יום שני, כ"ג אלול

התחלת שנת התשעים (תרצ"ג–תשפ"ב) ליארצייט "זקני הרה"ג הרה"ח וכו' ר' מאיר שלמה הלוי ינובסקי (מהיושבים אצל אדמו"ר מהר"ש ורבה של ניקאלאייעב)"[41].

סליחות מיום שני ואילך באשמורת הבוקר[42]. ואפשר לאמרו בלילה לאחר חצות. [באם אומרים סליחות לפני זמן "משיכיר", יתעטף הש"ץ בטלית שאולה ללא ברכה].

זמן סליחות ב–770 בשעה 7:00 בבוקר[43].

צריך להיות זהיר לומר ברכות השחר ולפחות ברכת התורה לפני סליחות.

בספר השיחות קיץ ה'ש"ת[44]: איך געדענק דאס פון זיך אליין. וועז איך, אלט זייענדיק אין גאנצן 8 יאר, בין בייגעווען אזעלכע פאר אלול'דיקע פארבריינגענס, וואס האט אויף מיר געווירקט אויף בעסערער אויפירונג אין מיין קינדער לעבן. מיט דעם אנקומען פון די סליחות טעג האט זיך אלץ מער און מער פארשטארקט די ערנסטע שטימונג און עס האבן זיך אנגעהויבן אנרוקן די ימים נוראים.

אור ליום שלישי, כ"ד אלול, ג' דסליחות

בפתח דבר לקונטרס ח"י אלול תש"י[45]: "פרשת יום ג' דסליחות סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ אשר יום זה "הוא יום המוגבל והמיועד להוד כ"ק אדמו"ר הזקן לדורותיו לאמר רק לפני בנו המיוחד הוד

38) נת' בארוכה בסה"ש תשנ"ב ע' 12 ואילך. וראה גם שיחת ש"פ תבא תשמ"ה. שיחות צום גדלי', שמח"ת ושבת בראשית תשמ"ו. ר"ד ליל ב' דחגה"ס תשנ"ב.

39) נדפס בלקוטי שיחות חי"ד ע' 262. וראה בהמשך השיחה שם פרטי התוכנית דהכינוס. וראה עוד במכתב מתאריך "בתר שבתא דח"י אלול, שנת השבע התשל"ג", ל"כבוד עסקי החינוך הכשר אשר בכל אתר ואתר" (לקו"ש שם ע' 265) עוד פרטים הן בקשר לכללות ההוראה והן בקשר לאופני ופרטי הכינוס.

40) נדפסה בלקו"ש חכ"ד ע' 310 ואילך.

41) סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 713 הערה 83. וראה שיחת ש"פ נצו"י, כ"ג אלול, תשמ"ו. תשמ"ט.

42) מפני שהקב"ה שט בסוף הלילה בעוה"ז – מג"א סתקפ"א סק"א.

43) וראה אלף המגן למט"א סתקי"א סקכ"ד. ערוה"ש שם ס"ד. (ומש"כ בהתוועדויות תנש"א ח"ד ע' 327 הע' 6 – להעיר שבר"ד מסרט ההקלטה הוא באו"א).

וראה שיחת כ"ט אלול תשמ"ה בסופה שהעיקר להשכים מוקדם מהרגילות שלו. ויש שכתב ליישב מה שמאחרים גם אחרי עלות השחר (ואפילו נץ החמה) לפמש"כ במג"א סי' א סק"ד בשם שערי ציון, שלענין תיקון חצות חשבינן הלילה לי"ב שעות (ובמג"א סתקפ"א סק"א – בנוגע לעת רצון שבאשמורת הבוקר – ציין לדבריו שם), ונמצא שגם אחרי עלוה"ש ונה"ח הוא בכלל לילה לענין זה (אלא, שאדה"ז בסידורו בהערה לתיקון חצות כתב דלא כמג"א).

וכבר נתפרסם המענה להרש"ז ע"ה גו"א בשלילת ההנהגה ש"**אומרים סליחות קרוב לאחר זמן ק"ש**". [ולהעיר מדרכי חיים ושלום (מנהגי הרה"צ וכו' ממונקאטש) אות תרצו: מאד הי' מקפיד על אותן שאיחרו והתחילו באמירת הסליחות בשעות מאוחרות ביום וכו' כאשר נודע לו כי המאחרים לקום בבוקר עם רב יבואו לפרוזדור של בית המדרש גדול ויאמרו סליחות עד אפי' שעה עשירית ביום על כן ראה והתקין להכריז ולהודיע שלא יאמרו סליחות ברבים רק לכל היותר מאוחר עד שעה שבעה בבוקר וזה הי' רק בשעת הדחק וכו']. בדין מי שהתאחר ולא אמר סליחות בבוקר – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יא'נב.

44) ע' 10.

45) נדפס גם באגרות קודש ח"ג ע' תלב.

כ"ק אדמו"ר האמצעי, וכשהי' הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צ"צ כבן עשר אמר גם לפניו, מאמר חסידות ביחידות ויצו עליו אשר איש לא ידע מזה. והוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צ"צ הי' אומר ביום ג' דסליחות מאמר של הוד כ"ק אדמו"ר הזקן לפני הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש, ויצו עליו אשר איש לא ידע מזה. והוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש הי' אומר דרוש ביום ג' דסליחות לפני הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. וביום ג' דסליחות תרנ"ה הואיל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לאמר לפני דרוש זה ויצוני על הסוד עד הזמן שיצוה לגלות". . . שנים רבות הי' ענין חי אלול וענין ג' דסליחות בהעלם, ועכשיו ניתנה רשות לגלות, ופירסמם כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ בכל קצוי תבל. ואף דלכאורה וכי אכשור דרא, אלא שהיא הנותנת, מפני ההעלמות וההסתרים דעקבתא דמשיחא שגדלו ביותר "פותחים גם את האוצרות דהון יקר שהי' כמוס וחתום מעין כל רואה עד עתה[46]."

בשיחת כ"ו אלול תשמ"ט נאמר: ידוע שכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו גילה שיום השלישי דסליחות הוא יום מיוחד – דבר שלא הי' ידוע לפני זמנו. ולהעיר, שכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו לא אמר הטעם על יחודו של יום זה. ובמילא, יכול כל חד לפום שיעורא דילי' לחפש הסברה בזה[47]. והעיקר הוא שכאו"א יוסיף עוד ענין של לימוד, עוד ענין של הנהגה טובה (וכיו"ב), וכל הוספה בענין של תורה ומצוותי', ופנימיות התורה, הו"ע של אמת, ואמת לאמיתו.

ובשיחת ג' סליחות תנש"א: ידוע שיום זה (כפי שראו) היה אצל נשיא דורנו כ"ק מו"ח אדמו"ר מהימים הקבועים לומר מאמרי דא"ח ברבים, וכפי שרואים שכמה וכמה מאמרים של כ"ק מו"ח אדמו"ר מיום זה כבר נדפסו ונתפרסמו, ומכיון שכל ענין מזכירים בקשר למעשה בפועל – הרי מהנכון שבמשך המעת לעת של יום ג' דסליחות ילמדו על כל פנים חלק מא' המאמרים, איש כחפצו, "במקום שלבו חפץ", שהרי ישנם ריבוי מאמרים דיום זה.

ושם בהמשך השיחה: "ובודאי יחליטו גם לערוך (עוד בלילה זה) "א שטורעמדיקן פארבריינגען", וההתוועדות תהי' דוקא בשמחה גדולה, ועד למעמד ומצב דעד דלא ידע (עכ"פ אצל אחד מהמתוועדים) והוא יוציא בזה את כל המשתתפים) – אם כי עם הגבלות כו', שהרי סוף סוף אין זה פורים ("ס'איז דאך פארט ניט פורים")... אבל אעפ"כ, הרי פורים קשור עם יום הכפורים ("**כ**פורים"), סיום וחותם עשרת ימי תשובה, ובמילא קשור גם לתחלתם – ראש השנה, כולל גם ימי הסליחות"[48].

יום רביעי, כ"ה אלול

יום הנקבע ליארצייט הוו"ח ר' דוב בער הי"ד שניאורסאהן (נרצח ע"י שלטון הנאצי בשלהי תש"א).

בלקוטי שיחות[49]: ועפ"ז יומתק מה שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר שחסידים הראשונים היו לומדים בכ"ה אלול פרשת בראשית עד "יום אחד"; כ"ו אלול – "יום שני" וכו'[50]: התכוונו בכך להביא תוכן של **עבודה** גם בהענינים של "בראשית ברא גו" (אתעדל"ע).

במכתב כללי מיום כ"ה אלול תשמ"ז נתבאר שהחילוק בין כ"ה אלול וראש השנה הוא בדוגמת החילוק בין שנת השמיטה לשנת הקהל, עיי"ש באורך.

אור ליום ששי, ז"ך אלול

בשיחת ליל ו' דסליחות, אור ליום ועש"ק פ' נצבים, ז"ך אלול תנש"א: בעמדנו בסיום העבודה דחודש אלול ומתכוננים כבר לאמירת הסליחות בפעם הששית, הרי בודאי שכל הענינים הבלתי רצויים לא זו בלבד שלא נשאר מהם שום רושם, אלא אדרבה שנתהפכו לטוב ונעשו לא רק כזכיות אלא זכיות ממש. וכיון שכן, הרי עבודת התשובה עתה היא – לא כדי לפעול ענין של כפרה, באופן שאין מזכירין לו דבר וחצי דבר ביום הדין – דמאי קמ"ל?! לא זהו החידוש של עבודת התשובה

46) וראה עוד מזה בשיחת ג' דסליחות תשכ"ט.

47) וראה בשיחת ג' דסליחות תשמ"ח.

48) וראה עד"ז בשיחת ליל ו' דסליחות תנש"א – נעתק לקמן.

49) חט"ז ע' 488 הערה 54. מנהג זה נתבאר גם בשיחות ש"פ נצו"י תשכ"ו (שיחו"ק ע' 606 ואילך) ושם: "ס'זיינען **פארען** חסידים". ש"פ נצו"י תש"ל (שיחו"ק ע' 504). ש"פ נצו"י תשל"ג (שיחו"ק ע' 387 ואילך). נצבים תשמ"א (שיחו"ק ע' 724). כ"ה אלול תשמ"ח (התוועדויות ח"ד ע' 349 ואילך).

50) ובשוה"ג שם: ראה גם סי' יעב"ץ דיני חודש אלול אות כב.

שיהודי לא צריך לחשוש מפני יום הדין! ובפרט לאחרי כל הענינים שעברו בנ"י, ולאחרי מעשינו ועבודתנו משך אלפי שנים, ועוד והוא העיקר, לאחרי ההתעסקות בלימוד פנימיות התורה וכו', הרי בודאי שאין שום חידוש בכך שיהודי אינו שייך לענין של דין, ואפילו לא חצי דבר של דין – אלא עבודת היום בענין התשובה (שזהו"ע דאמירת הסליחות) היא תשובה עילאה, ועד להאופן היותר נעלה בתשובה עילאה גופא . . ועוד זאת שכיון שתשובה עילאה היא בשמחה רבה צריכה להיות עבודת היום בשמחה רבה. וזהו שאומרים לכאו"א מישראל: אין מה לחשוב אודות ענין של דין או אפילו חצי דין – כיון שכבר קיבל כתיבה וחתימה טובה החל מר"ח אלול, ושבת מברכים אלול, ועוד לפנ"ז – החל מחמשה עשר באב, עליו אמרו חז"ל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים, היינו שמדמים אותו ליוהכ"פ, אחת בשנה, אשר עבודת התשובה שבו היא פנימיות התשובה ותשובה עילאה, ובתשובה עילאה עצמה – בפנימיות שבפנימיות . . ועוד והוא העיקר, שעבודת היום בענין הסליחה והתשובה, תשובה עילאה, צריכה להיות בשמחה הכי גדולה באופן דכפלים לתושי', ועד לשמחה נעלית יותר משמחת פורים שהיא באופן דעד דלא ידע. ואף שלכאורה אינו מובן איך יתכן שמחה נעלית יותר מאשר עד דלא ידע? הרי זהו ענינו של יהודי, שבכחו וביכלתו להתעלות ממצב של עד דלא ידע למצב נעלה יותר בעד דלא ידע, ע"ד ששמחת פורים דשנת תנש"א היתה באופן נעלה יותר – מעלין בקודש – משמחת פורים בשנת נסים . . ועוד זאת, שכיון שיהודי הוא בעל הבית על מציאות הזמן, הרי הוא פועל שתיכף ומיד נעשית גם החתימה וגמר חתימה טובה ופתקא טבא, ותיכף ומיד עורך הוא שמחת תורה, (ולפנ"ז גם השמחות דימי בית השואבה, ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה), ולא עוד אלא ביתר שאת וביתר עוז, דכיון שנערכת שלא בזמן הרגיל, הרי גם השמחה היא שלא בערך מכמו שהיא בזמן הרגיל.

יום ועש"ק פרשת נצבים, ז"ך אלול

במגן אברהם[51]: כתוב בשל"ה מסכת ראש השנה, השליח ציבור והתוקע צריכים להפריש עצמם ג' ימים קודם מכל דבר המביא לידי טומאה וילמדו הכוונות מהתפלות והתקיעות והוא מהזוהר.

העברת הסדרה שמו"ת – פ' נצבים.

הדלקת נרות בשעה **6:33** (18 דקות לפני השקיעה).

ש"פ נצבים, "שבת סליחות" (הב'[52]), כ"ח אלול

סוף זמן קריאת שמע: **9:44**.

אמירת כל התהלים בבוקר השכם[53].

קריאת התורה. הפטרה: שוש אשיש (האחרונה משבעה דנחמתא).

אין אומרים ברכת החודש[54].

מולד תשרי: ליל שני בשעה 9:00 (בלילה) ו–6 חלקים.

אומרים אב הרחמים.

יום התוועדות כבכל שבת מברכים[55].

מנחה – קריאת התורה (פ' וילך). צדקתך. פרקי אבות פרקים ה־ו (סיום מסכת אבות בפעם

51) סתקפ"א סק"ט.

52) ראה סה"ש תשנ"ב ע' 24 הע' 136 (ועוד) בהמעלה דשתי שבתות דסליחות. ע"ד הקביעות דשבת מברכים ביום כ"ח אלול וההוראה מזה – ראה שיחת ש"פ נצבים תשמ"ה.

53) ראה בקובץ מכתבים שבסו"ס תהלים אהל יוסף יצחק, בהערה 5. ונת' (וגם בנוגע להתוועדות כבכל שבת מברכים) בלקו"ש ח"ט ע' 184 הע' 8. ועוד.

54) לערבב השטן שלא ידע יום שהוא ר"ה, כיון שלא קדשוהו. ונת' בארוכה בלקו"ש חכ"ד ע' 222 ואילך. וב"היום יום" כ"ה אלול, מה שסיפר אדה"ז ששמע מהה"מ בשם הבעש"ט, שהקב"ה בעצמו מברכו. ונתבאר בכ"מ – ראה לקו"ש ח"ד ע' 1139 ואילך. ח"ט ע' 184 ואילך. חכ"ט ע' 173 ואילך. ועוד. ועד"ז בכו"כ שיחות קודש בהתוועדות בשבת שלפני ר"ה. וראה לקו"ש ח"כ ע' 55 הע' ד"ה המשובע – תיקון הלשון ב"היום יום".

55) ולהעיר שבשיחת ש"פ נצו"י תשמ"ב נתבאר המנהג להתוועד בשבת סליחות, מצד הענין דשבת שלפני ר"ה, שנפעל הענין ד"שוש אשיש בה'", בדוגמת השמחה ד"זמן שמחתנו".

הרביעית והאחרונה לשנה זו).

מעלת הקביעות בשנה זו, המשך של ג' ימים מיוחדים: שבת קודש, ערב ראש השנה ביום ראשון, ור"ה ביום השני – נת' בשיחת ער"ה ה'תשנ"ב[56].

מוצאי שבת קודש ליל ערב ראש השנה ("זכור ברית")[57]

מוצאי שבת קודש בשעה **7:31**.

אין אומרים ויהי נועם ואתה קדוש.

מלוה מלכה – סעודתא דדוד מלכא משיחא.

יום הולדת של כ"ק אדמו"ר הצמח־צדק.

בספר השיחות קיץ ה'ש"ת[58]: די זכור ברית נאכט איז געווען די וואך נאכט פון ימים נוראים. פון מיין זעקסטן לעבנס יאר געדענק איך ניט אז מען זאל אין דער ערב ראש השנה נאכט גיין שלאפן ווי אין א געווענלעכער נאכט. יעדער איינער אויף זיין שטייגער האט זיך מכין געווען צו דעם אנקומענדן ערב ראש השנה וואס פירט אריין אין די ימי דין ומשפט.

בר"ד אלול תרצ"ד: החסידים, הרי גם בליל א' דראש השנה פלעגט מען גיין א ריקוד – מעהר אף די קוארטירען, וג"כ אחרי סליחות. וקרה ג"כ שלזכור ברית האט מען זיך געשאקעלט אף די פיס[59].

יום ראשון, כ"ט אלול, ערב ראש השנה ("זכור ברית")

מרבים בסליחות. אומרים תחנון ["ויאמר דוד אל גד"] בסליחות גם לאחרי שהאיר היום.

בקשר לסליחות דהיום, סיום שנת השמיטה, יש להעיר מסה"ש תש"נ[60]: "ל' הכתוב (ראה טו, ג)" ואשר יהי' לך את אחיך תשמט ידיך", כמשנ"ת בכמ"פ הרמז בזה, שהקב"ה ("אחיך") משמט כל החובות דבנ"י (ראה גם פיוט "אנא עוררה" בסליחות דערב ראש השנה)."[61].

שחרית: אין אומרים תחנון, למנצח יענך, ותפלה לדוד.

כתב הפרי חדש[62]: ''ונוהג אני לשלוח מנות לעניים ערב ר''ה''.

אין תוקעין בשופר (כל היום[63]). [ואם צריך לכך, מותר להתלמד בצינעא ובחדר סגור[64]].

התרת נדרים

התרת נדרים אחר התפילה **וקודם** חצות. מן הדין – בשלשה כשרים[65], וטוב שיהא עדה שלימה (בעשרה)[66]. נהוג שהמבקש להתיר נדרו אומר בעמידה, והמתירים – בישיבה. מי שאינו מבין, יאמר בשפה שמבין. ואם מבין כללות הענין, ע"י שקרא פירוש המלות לפני זה, די בכך[67].

56) סה"ש תשנ"ב ע' 8 ואילך. ועיי"ע שם ע' 12 ואילך.

57) בטעם קריאת השם "זכור ברית", אף שלמנהגנו אין אומרים פיוט הנ"ל – ראה שיחת ערב ר"ה תשכ"ג.

58) ע' 10.

59) לאחרי שהתוועדו כל הלילה, ראה גם שיחות ח"י אלול תשי"א. ש"פ נצו"י תשי"ג. נצו"י תשט"ז.

ובשיחת צום גדלי' תשנ"ב, שכבר בערב ר"ה עורכים סעודה גדולה ובודאי נהגו כן גם בערב ר"ה זה, עכ"פ בלילה או במשך המעת לעת. ועיי"ש, שהוא על יסוד פס"ד הטור או"ח סי' תקפא בשם המדרש [הועתק בשלימות לקמן] "ישראל אינם כן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים וכו' ואוכלין ושותים ושמחים וכו' לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס". ועד"ז בר"ד משיחת ז' תשרי (ל"מחנה ישראל") תשנ"ב וליל ב' דחגה"ס תשנ"ב. וראה ר"ד משיחת ער"ה תשנ"ב (ועד"ז בסה"ש תשנ"ב ע' 6 (משיחה הנ"ל)) שההכנה להאכילה דר"ה היא בער"ה.

60) ח"ב ע' 724 הערה ד"ה תשמ"ט – "תשמט ידיך".

61) וראה גם ע"ד פיוט הנ"ל בסה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 441 הערה 67. סה"ש תש"נ ח"א ע' 2 הערה 18.

62) סו"ס תקפא, הובא באלף המגן למט"א סתקפ"א ס"ק קכ, ובכמה שיחות קודש – ראה לקו"ש חי"ד ע' 371 הע' 22. חכ"ד ע' 314 הע' 18. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 771 הע' 49. שיחת ש"פ תצא תשמ"ה.

63) ואפילו ליל ערב ר"ה אין תוקעין – מ"א סתקפ"א סקי"ד. [וראה לעיל במנהגי חודש אלול, בהערה, בנוגע לתקיעה בלילה].

64) ראה מג"א סתקפ"א סקי"ד ובפמ"ג שם. השלמה לשו"ע אדה"ז סתקפ"א בסופו.

65) וכשאין בנמצא ג' כשרים – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'רנא.

66) ושקו"ט אם הנודר בכלל העשרה. אבל בשל"ה ריש מס' יומא: עומד בפני העדה. ובשו"ג תריט, א: עומד על רגליו לפני עשרה ת"ח. ועד"ז בכ"מ. ולהעיר גם מסה"ש תשנ"ב ע' 1 בהערה: עדה שלימה דהמתירין.

67) ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'קלז.

בנוגע לקטן המופלא וסמוך לאיש שנדריו נדר – לא נתפשט המנהג שיעשו התרת נדרים[68]. וכן בנוגע לנשים – לא ראינו שימנו לבעליהן שליח להתיר עבורה ושיבקש התרה עבורה. וסומכות על מסירת מודעה לבטל הנדרים שלאחר מכן שב"כל נדרי"[69].

התרת נדרים זו מועילה רק לנדרים שלא זוכרים אותם, שאז סומכים על זה בדיעבד[70].

גם לגבי נוסח מסירת המודעה על הנדרים העתידים לבוא – נכתב בשו"ע[71] שסומכים על זה רק בצורך גדול. אבל סתם נדרים שנדר במהלך השנה וזוכרם, וכן מי שנהג במנהג טוב ודעתו לנהוג כן לעולם, או מי שנהג באיזה מנהג טוב שלושה פעמים[72] – חייב לקיים את נדרו[73]. לכן חשוב מאוד לומר "בלי נדר" כאשר מקבלים על עצמם הנהגה טובה וכדומה.

מי שרואה שאינו יכול להמשיך לקיים נדר או מנהג טוב שהתחיל לנהוג כן – צריך ללכת לבית דין שיודעים הלכות נדרים[74] לאחר שיפרט לפני הרב את הנדר והסיבה שבשבילה נדר[75], הרב יוכל לצרף עוד שנים אחרים (סתם אנשים) להתיר את נדרו.

פרוזבול

שמטת כספים בשביעית נוהגת בזמן הזה מדברי סופרים בארץ ובחוץ לארץ. וכשראו חכמים שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברים על מה שכתוב בתורה, עמדו חכמים ותיקנו פרוזבול, דהיינו שימסור המלוה את חובו לבית דין, שאומר להם לפני השמיטה הריני מוסר לכם חובי שאגבנו כל זמן שארצה. וכשאומר דברים הללו עשאום חכמים כאילו מסר שטרו לבית דין והמוסר שטרו לבית דין לפני השמטה ואומר להם אתם גבו לי חובי אין שביעית משמטת מן התורה. וכל ירא שמים יחמיר לעצמו [ולהעיר, שכיון שהובא בשו"ע אדה"ז, ה"ז הוכחה ששייך לכאו"א מישראל, ויתירה מזו כן צריך לעשות לכתחילה], לעשות פרוזבול, שהוא דבר שאין בו הפסד וקל לתקן לקבץ שלשה אנשים כשרים שהם בית דין ולומר להם הריני מוסר לכם כל חובות שיש לי שאגבה אותם כל זמן שארצה.

זמן הפרוזבול הוא לכתחלה בסוף הששית לפני ראש השנה של שביעית. ומכל מקום ראוי לעשות גם בסוף שביעית או למי ששכח, **ומצוה לפרסם**. "כדאי שיתפרסם "בכדי שיעשו" פרוזבול עכ"פ כבדיעבד "עד ר"ה דמוצאי שביעית""[76]. היות ועלול לקרות שישכח מכך, הרי הטוב ביותר וכדאי שיערוך את הפרוזבול מיד אחר התרת נדרים, שבאותה שעה מזומנים לפניו בלאו הכי "ג' אנשים כשרים" המהווים בי"ד, ויכול לומר בפניהם את נוסח הפרוזבול "הריני מוסר לכם כל חובות שיש לי שאגבה אותם כל זמן שארצה".

שכח ולא עשה כן בשעת התרת נדרים יכול לעשות כן במשך היום עד שקיעת החמה.

---

68) בטעם המנהג: כיון שמופלא הסל"א אינו מוזהר בבל יחל מה"ת (רמב"ם נדרים פי"א ה"ד. וראה ריטב"א נדה מו, ב ד"ה מר. מאירי שם. וראה גם משל"מ מאכ"א פי"ז הכ"ז. ועוד), ולכמה דעות א"י להתיר נדרו, וכן י"א שאין מסירת מודעה מועילה לנדרים שידור אחר שיגדיל, לא הנהיגו התרת נדרים בכדי שלא ירגילו עצמם בנדרים (ע"פ רמ"א יו"ד סרל"ג ס"א. וע"ד מש"א בנדרים כג, ב בנוגע למסירת מודעא דלא למידרשי' בפירקא שלא ינהגו ק"ר). וראה שו"ת דברי משה סס"ו עד"ז.

וקטן שהגדיל בעשי"ת, יעשה התרת נדרים לפני יוהכ"פ – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'פו.

69) וי"ל בטעם המנהג בכמה אופנים. ואכ"מ.

70) דה"ח הל' התרת נדרים בער"ה. אלף המגן למט"א סתקפ"א ס"ק קא. ועוד.

וצ"ע לנוסח דידן "הן אותם הידועים לי". אלא שכבר כתבו ליישב מה שאין מפרטים הנדר בער"ה באו"א כיון שאינו מבקש על אותם הנדרים שאין להתיר אותם. ומ"מ לכתחילה עליו לפרט הנדר. וי"ל שנוסח הן אותם הידועים לי היינו שבדיעבד תועיל התרה גם בזה. וראה מה שכתבנו בקובץ אור ישראל גל' סא במילואים להע' 3. ושם – גם באו"א.

71) יו"ד סרי"א ס"א.

72) שו"ע אדה"ז סתס"ח סי"ז.

73) שו"ע יו"ד סרי"ד.

74) וראה שו"ת צמח צדק יו"ד סקפ"ט.

75) שו"ע יו"ד סרכ"ח סי"ד.

76) מענה למחבר ספר בקשר לשמיטת כספים – כ"ג מנ"א תשמ"ז.

אין פרוזבול מועיל אלא אם כן יש קרקע (או דבר המחובר לקרקע) כל שהוא ללוה[77].

שמטת כספים נוהגת גם בנשים [שיש להן כסף משלהן]. י"א שגם בקטנים וקטנות שיש להם חשבון בנק אישי (שפתחו הוריהם עבוריהם וכו') נוהג שמטת כספים. נשים נשואות (וכן בנות), בעליהן (וכן אבותיהן) יכולים לעשות עבורן פרוזבול, ויודיע להן על כך. באם אינה יכולה לקבץ שלשה אנשים כשרים, וגם אינה יכולה לעשות שליח כנ"ל, ניתן לעשות פרוזבול בכתב לבית הדין. [וראה בלקוטי שיחות[78] ע"ד המעלה שב"עשיית [שטר] פרוזבול כנ"ל (לגבי אמירת נוסח הפרוזבול לפני ג' אנשים)", כנ"ל]. נוסח השטר למסירת חובות לבית הדין בשכונה, **נדפס בפ"ע**. את השטר יש למסור לבית דין קודם ראש השנה, ואפשר להניחו בתיבת הדואר שבדלת משרד הבד"צ, 390A קינגסטאון (בין קראון למאנטגאמערי), או לשולחו בפאקס: 6000–771–718, או באיימייל: shtarpruzbul@gmail.com.

> בלקוטי שיחות[79]: אפילו די וואס זיינען זיכער אז זיי האבן ניט קיין חובות וואס זיי דארפן איבערגעבן צו ב"ד . . איז אזוי ווי ס'איז דאך דא די חביבות פון אן ענין של דברי סופרים – בנדו"ד תקנת פרוזבול . . און ס'איז דא די חביבות אין דעם וואס ער ווייזט אז ער איז הולך בדרכיו און ער איז מקיים דעם פס"ד פון דעם אלטן רבי'ן . . איז כדאי אז מ'זאל (האבן א חוב, כדי אז מ'זאל קענען) מקיים זיין דעם ענין פון פרוזבול".
>
> שמטת כספים ברוחניות, והשייכות לר"ה – ראה בהערה[80].
>
> בערב ראש השנה תשכ"ו (לאחרי התרת נדרים ואמירת נוסח הפרוזבול, אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א לעדה שלימה דהמתירין:) כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה. והוסיף (בבת שחוק): כיון שעשו פרוזבול למטה, שוב לא יהי' פרוזבול למעלה.

הלכתא למשיחא: אין הפרוזבול מועיל אלא בשמיטת כספים בזמן הזה שהיא מדברי סופרים, אבל שמיטה של תורה אין פרוזבול מועיל בה. ולכן, לעתיד לבוא, כשהיובל נוהג ושמיטת כספים נוהגת מן

---

77) וראה הפרטים בזה בשו"ע אדה"ז הלכות הלואה סל"ה ואילך.

בנוגע לבחורי ישיבה, שקו"ט באחרוני זמנינו, אם דינם כיש להם קרקע לגבי פרוזבול. ואת"ל שדינם אין להם קרקע, ה"ה לגבי אנשים מבוגרים בבתי זקנים, עצורים בכלא וכיו"ב.

והנה, בשו"ת חת"ס חו"מ ס"נ שאורח אצל אחרים ויכול לסלקו כל שעה ה"ז כאין לו קרקע ואינו דומה להשאלת תנור וכיריים. לאידך, בשו"ת מהרי"ט ח"א סס"ה שאצ"ל מושאל ללוה וסגי בזה שאין מוחים בו מלהשתמש.

ואף שלכאו' צ"ב איך יכול להיות חדר שינה שבישיבה פחות ממ"ש בשו"ע אדה"ז "או בשאלה לפי שעה" – הרי ע"ז גופא דן בשו"ת חת"ס שם, יעו"ש.

ולכאו' ביד הלוה לומר קים לי כהחת"ס ולא לשלם חובותיו. [ואף שלכאורה סברת קים לי אינו שייך בנדו"ד שהרי בדיעבד סומכים על הסברא שאף בלי פרוזבול חייב לשלם ע"פ המנהג לחשב כל הלוואה בזמן הזה כהלוואה בתנאי שאינו משמט – המענה לכך, שמחד גיסא הרי מעיקר הדין צריך פרוזבול. אלא שלא נהגו כן. וע"ז נתנו טעם (ולכאורה כלימוד זכות) שמצד המנהג וכו'. ולכן – מעיקר הדין הלווה פטור מלשלם. ואף את"ל שיכול לומר קים לי על יסוד המנהג – הרי יר"ש יחמיר. ולהוסיף, שצ"ע בזמנינו דאכשור דרא ונתפשט המנהג בכל ישראל לעשות פרוזבול אם יכול לומר קים לי שהרי בפועל לא נהגו כן.

משא"כ בשי' החת"ס הנז' – שפיר יכול לומר קים לי ולהיפטר מלשלם].

וכן ידוע מש"כ הפוסקים לגבי מזוזה לענין לאזאריט"ו (כפה"נ בית הבראה ובית לבידוד למחלות מדבקות) ידוע שמכיון שהנהלת המקום יכולה להעבירו מחדר לחדר בכל שעה נק' שאין לו בית. (ובמק"א הערנו מדברי רבותינו נשיאנו לגבי מזוזה בבית האסורים. ואכ"מ).

וז"ע ראיתי שגם הגר"מ ע"ה מענטליק נסתפק בשאלה זו בקובץ הערות י"א אלול תשמ"ז. אלא שלא נחית לכהנ"ל, ולא העיר מד' החת"ס כלל.

כן להעיר מירושלמי שקרקע בשותפות אינו כקרקע. אלא שלא הובא בראשונים ובשו"ע ונו"כ. וצ"ע.

ומ"מ עדיין צל"ע, באם אפשר לומר כן לגבי בחורי ישיבה בימינו. וכפה"נ החת"ס מיירי בארחי פרחי שנעים ונדים, ומקבלים רשות מחדש בכל רגע, משא"כ במקום שדרים בקביעות ע"פ רשות ההנהלה. ואף שבידו לסלקם – וככל הדיון הנ"ל בנוגע למזוזה – סו"ס לענייננו לגבי פרוזבול לפי שעה עכ"פ יש להם רשות. והרי גם במשאיל תנור וכיריים יכול לסלקו מיד. ודוחק לחלק ביניהם, אף שיש מקום לחילוק דקה מן הדקה.

ואולי שייך הספק בבחור בין הזמנים.

78) חכ"ד ע' 316.

79) חכ"ד שם.

80) שיחת ש"פ ראה תשי"ב. כ"ד אלול תשכ"ה.

התורה, אין פרוזבול מועיל[81].

ויש לחקור, כשבא משיח צדקנו אחרי עשיית הפרוזבול אם מועיל - ראה בהערה[82].

פרוזבול בסוף שנה שביעית

בלקו"ש[83] נדפס מכתב דלקמן[84] (במענה על השאלה, כשעושין פרוזבול ערב שנה שביעית כדעת אדה"ז[85] מה דין ההלואות של שנת השביעית?):

אלו שקבעו זמן לפרעון – אין שביעית משמטת (באם הזמן באמצע השנה – ה"ז תנאי מפורש ע"מ שלא ישמיט, כשו"ע אדה"ז סל"ה) ושבלי קביעות זמן ולוה יותר משלשים יום לפני סוף שנת השמיטה – יעשה פרוזבול בז'. וצל"ע לדעת הרא"ש והטור – הלוואות אלו מאי תקנתן, כיון שלדידהו אין כותבין פרוזבול בז'.

בשלשלת היחס בהקדמת לוח היום יום, בשנת תשמ"ז: מעורר שיאמרו נוסח הפרוזבול גם בסיום שנה השביעית. [וכן בלוח כולל חב"ד נמצא ע"ד פרוזבול].

מעשה רב

בשנת תשי"ב (לאחר תפלת שחרית וסדר התרת נדרים) אמר: כיון שעומדים אנו בסיומה של שנת השמיטה – צריכים לומר גם את נוסח הפרוזבול שהובא בשו"ע רבינו הזקן: "הריני מוסר לכם כל החובות שיש לי שאגבה אותם כל זמן שארצה". [כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר את הנוסח באידיש]. כ"ק אדמו"ר שליט"א סיים בברכה [נוסח הברכה – חסר].

בשנת תשי"ט (לאחר קריאת הפ"נ כללי) אמר: שנה זו היתה גם שנת השמיטה. והנה, אף שלדעת אדמו"ר הזקן "זמן הפרוזבול הוא לכתחילה בסוף הששית לפני ר"ה של שביעית" ובודאי עשו כן, מ"מ, הרי במשך השנה השביעית ניתוספו עוד חובות. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) בודאי ישנו כאן בית דין כשר – ואמר נוסח הפרוזבול (מתוך שו"ע אדה"ז): הריני מוסר כו'". (ואח"כ אמר:) השי"ת ימחול כל חובות עמו ישראל, ויתן להם כל הצטרכותם בגשמיות וברוחניות, מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה. כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

בשנת תשמ"ז (לאחר סדר התרת נדרים) אמר: היות ובאים אנו משנת השמטה, לכן לצאת ידי חובת הדעה שצריכים לעשות פרוזבול בסוף שנה השביעית נעשה עכשיו עוד פעם. וכ"ק אד"ש אמר נוסח הפרוזבול. לאחר מכן בירך ברכה קצרה ועלה לחדרו הק'.

[בשנים תשכ"ו, תשל"ג, ותש"מ – לא אמר].

---

81) רמב"ם שמטה ויובל פ"ט הט"ז. תוד"ה מי איכא – גיטין לו, א. ועוד. וכ"מ דעת אדה"ז הל' הלואה סל"ד. ובראב"ד חולק. וכ"ה בפירש"י גיטין לו, א ד"ה מוסרני. שם לו, ב ד"ה רבא. ועוד. וראה לקו"ש חי"ז ע' 290 הע' 40 בסופה. סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 441 הע' 69.

82) ראה מנחת שלמה שביעית פ"י מ"ג שר"ל שפרוזבול מועיל גם בזה, כיון שההלואה היתה ע"מ שפרוזבול יועיל, דמיא למלוה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית (משא"כ באומר ע"מ שלא תשמט שביעית – ראה מכות ג, ב. שו"ע חו"מ סי"ז ס"ט). ונשאר בצ"ע. וכעי"ז כתב במאמר מרדכי (אליהו) ושבתה הארץ ס"כ (ע' תקס). וראה ויחל משה (עסיס) פ"ד סי"ד (ע' שצו).

ואכתי יל"ע, שכיון שהתחלת מנין השמיטה לא היתה מה"ת, אא"פ שתחול גדר שמיטה באמצע השנה. וצ"ל שמש"כ הרמב"ם מלכים פי"א שעושין שמיטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה (וכבר כתבו לפרש דקאי בשמיטת כספים, שי"א בדעתו ששמיטת קרקע גם בזה"ז מדאורייתא. אבל ראה אוצרות יוסף למהר"י ענגיל ע' 47) היינו רק אחרי שיתחילו למנות מחדש, וכמ"ש ברמב"ם הל' שמטה ויובל פי"ב הט"ז שלעת"ל בעת ביאה שלישית יתחילו למנות שמיטין ויובלות. וכ"כ בשו"ת אול"צ ח"א יו"ד סכ"ז ד"ה גם. וראה דרך שיחה ח"א ע' שצא. ולהעיר מאוצרות יוסף ע' 46. ויל"ע בר"ד ש"פ עקב תנש"א.

ולפ"ז, יל"ע גם בנוגע לזמן "הקהל" מה"ת, כיון שכעת אינו "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה", מן התורה. אלא שבכמה שיחות קודש מובא בפשטות ע"ד קיום מצות הקהל מדאורייתא כשיבוא משיח צדקנו תיכף ומיד ממש. וראה להלן בלוח יומי ליל ב' דסוכות.

וראה יומו"מ בהלכה ח"ב סט"ז ואילך שכתב לדון, שלא יצטרכו למנות שמיטה מיד וימתינו לגמור שנת השמיטה מדרבנן תחילה (עיי"ש ע"פ תוס' יבמות פב, ב סד"ה ירושה שלא הי' חובה לקדש כל א"י, וא"כ אם נאמר שיצטרכו קידוש חדש לעת"ל יכולים להמתין. ושם סי"ז ע"פ פירש"י ערכין יג, א ד"ה ושיציא שבימי עזרא המתינו עד תשרי שתהא שנה שלימה. אבל ברבינו גרשום שהתחילו למנות מיד. וכן מוכח ברמב"ם שמיטה ויובל פ"י הי"ג).

83) חי"ב ע' 256.

84) מתאריך ד' תשרי תשי"ט.

85) שו"ע אדה"ז הל' הלואה סל"ו.

הכנות לראש השנה

אין מקיזים דם בערב יו"ט, גזירה משום הקזת דם בערב חג השבועות שיש בו סכנה[86].

כותבים פ"נ, גם עבור בני ביתו.

נוהגים לילך על הקברות[87] ולהרבות שם בתחינות ונותנים צדקה לעניים. ונוהגים – הנמצאים בקירוב מקום – להשתטח על הציון. לפני ההליכה נוהגים שאין אוכלים אבל שותים[88].

הלכתא למשיחא: אין מעשרין מן הנולדים בשנה זו, על הנולדים בשנה אחרת. כל הנולדים מאחד בתשרי עד עשרים ותשעה באלול מצטרפין, ומעשרין מאלו על אלו.

קבעו חכמים שלשה זמנים בשנה למעשר בהמה. ומשיגיע זמן מהן, אסור לו למכור או לשחוט עד שיעשר. וכל זמן מאלו, נקרא גורן מעשר בהמה. ואם שחט, הרי זה מותר. אחד הזמנים הוא ביום חמשה עשר קודם החג, היינו ביום אחרון מחודש אלול. ולמה קבעו הגרנות בימים אלו, כדי שתהיה הבהמות מצויות לעולי רגלים.

תורמים את הלשכה [=מוציאים כסף משלש הקופות הגדולות הנמצאות באחת מהלשכות שבמקדש ומניחים לתוך קופות הקטנות בכדי שיספיק להוצאות הקרבנות עד לפעם הבאה של תרומת הלשכה] בראש חודש תשרי קודם יום טוב או אחריו. ותיקנו בסדר תרומת הלשכה לפני חג הסוכות כדי לעשות פרסום לדבר, שיתפרסם ויוודע שמהמקומות הרחוקים מירושלים צריכים להביא תרומתם לפני חג הסוכות.

מכבסים ומסתפרים, נטילת צפרנים, רחיצה בחמין, חפיפת הראש וטבילה במקוה. ולובשים בגדי שבת[89] להראות שאנו בטוחים בחסדו יתברך שיוציא לאור משפטנו.

> בכמה שיחות קודש הובאו ובהרחבת הביאור דברי הטור[90]: ורוחצין ומסתפרין על פי המדרש[91] וכו' כתיב[92] כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו וכו' איזו אומה כאומה זו שיודעת אופי' של אלוקי' פירוש מנהגיו ודיניו שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין וכו' אינו יודע איך יצא דינו אבל ישראל אינם כן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים וכו' ואוכלין ושותים ושמחים בראש השנה לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס לפיכך נוהגין לספר ולכבס בערב ראש השנה ולהרבות מנות בראש השנה (וביל"ש שם: ומוציא דינם לכף זכות וקורע להם גזר דינם).

הלכתא למשיחא: כתב הרמב"ם[93]: כל ישראל מוזהרים להיות טהורים כל רגל מפני שהם נכונים להכנס למקדש לאכול קדשים. בנוגע לר"ה ויוהכ"פ (שאין חיוב עלי' לרגל והקרבת קרבנות היחיד) - ראה בהערה[94].

יש להכין חלות עגולות[95], תפוח, דבש, רמון, דגים, וראש איל [או ראש אחר], וכן פרי חדש (עבור

---

86) שקו"ט בכ"מ בנוגע לתרומת דם ובדיקת דם שבזמנינו. ואכ"מ. לענין הקזת דם בער"ה ועיו"כ – ראה מש"כ בשו"ת רבבות אפרים ח"א סש"מ בשם אאזמו"ר זצ"ל. ומצאתי שמפורש כן בנוהג כצאן יוסף ע' רסד שאין מקיזין בו ג"כ.

87) נהגו הנשים שלא לילך לבית החיים להתפלל בימי נדתה (אבל בימי ליבון מקילים). ונהגו להחמיר גם בקברי צדיקים. ובערב ראש השנה יש מקום להקל. ונכון לעמוד בריחוק ד' אמות – ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תשסג. וש"נ.

88) והכוונה שמקפידים לשתות.

89) משמע, לא בגדי יו"ט. אבל להעיר מר"ד משיחת שבת שובה תשמ"א שמה שבגדי יו"ט טובים יותר קאי גם בר"ה. ומשמע שם גם שחייב לקנות בגדים לאשתו לר"ה. וצ"ע, שהרי אין מצות שמחה נוהגת בר"ה. ואולי לגבי ר"ה קאתי עלה מדין כבוד יו"ט (אף דמיירי התם מדין שמחה).

בגוף הענין שבגדי יו"ט טובים יותר – ראה בארוכה אצלנו בלוח יומי לשבועות אשתקד.

90) או"ח סי' תקפא

91) ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג. יל"ש ואתחנן רמז תתכה.

92) ואתחנן דברים ד, ז.

93) הובא ונתבאר בלקו"ש חל"ב פ' שמיני באורך.

94) ראה לקו"ש שם ע' 64. **וש"נ**. [וראה גם שבה"ל סרפ"ג. רא"ש יומא פ"ח סכ"ד (הובא שם בלקו"ש ע' 62 הע' 31). טור או"ח סתר"ג. שו"ת שאג"א סס"ז (הובא בלקו"ש שם). שו"מ ח"ג סקכ"ג].

95) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' י'תשט.

ליל השני של החג). כל פרי עונתי (הגדל בעונה מסויימת כל שנה או פעמיים בשנה) שלא אכלו ממנה עדיין בעונה זו נקרא "פרי חדש".

יש ליזהר לקנות רק דבש שעבר תהליך סינון, כדי להסיר את חלקי הדבורים שאינם כשרים. ובכלל, יש לקנות רק דבש עם הכשר כאשר רוכשים בחבילות קמעונאיות כי הדבש מחומם בכדי לייעל את הביקבוק. אין להשתמש בדבש המכונה בשם "דבש יער", "דבש יערה" ו"דבש עץ אשור" או הקרוי על שם סוגים אחרים של עצים כגון אורן, אשוח, אלון וכדומה, וכן לא "מזון מלכות" (מוצר שהוא הפרשה ממשית של הדבורה).

אין משתמשים בחומץ במאכלי החג. וכן נמנעים מלהכין מאכלים מרירים או חמוצים (בטעם חומץ או לימון וכדומה[96], כשטעם החומץ נרגש[97]). והמנהג לימנע גם ממאכלים חריפים[98] אבל אין קפידא באכילת שום[99].

קבלת זהירות נוספת בהידור מצוות עשה, בזהירות מלא תעשה ובהנהגה טובה לקראת השנה החדשה.

"[ב]תפלה (ש)צריך להבין פירוש הדברים. [ולכן] ודאי צריך ללמוד ולהסדיר תחלה [את נוסח התפלה ופירושה] שאין ספר [מחזור] מועיל לו בזה, בפרט בפיוטים שחמור פירושם".

נהגו מאז שהש"ץ ילמד פירוש המלות של כל הפיוטים (נוסף על פירוש המלות של התפלה) ולאו מלתא זוטרתא היא, ובפרט בפיוטים המיוסדים על מרז"ל אשר במדרשים וכו'. הוראת נשיאינו הק', אשר היורד לפני התיבה ובפרט בימים הנוראים, יעבור תחלה על התפלות, ובפרט הפיוטים, לדעת לכל הפחות פירוש המלות, ואף אם עשה כזה לפני שנה, הנה יעשה ככה גם בכל שנה קודם שיורד לפני התיבה בתור ש"ץ.

משעה קודם מנחה (עד תפלת ערבית במוצאי ר"ה) – לשקוד באמירת תהלים לילה ויום, להזהר מדבור חול עד קצה האחרון למעט בשינה ולהרבות בתפלה ובתחנונים מקרב ולב עמוק ובכל רגע פנוי לאמר תהלים.

תפלת מנחה [האחרונה של שנת תשפ"ב] באריכות.

> בספר המאמרים תש"ג[100]: ערב ראש השנה קודם תפלת מנחה שהיא תפלה אחרונה דשנה העברה עושה חשבון צדק בנפשו מכל אשר עבר עליו במשך השנה הן בעניני מ"ע ומל"ת והן בעניני המדות ויראת שמים בין בהענינים שבין אדם למקום והן בהענינים שבין אדם לחבירו והחשבון שעושה הוא אדעתא דנפשי' באמת לאמיתו שאינו לא מחמיר ומגזם ולא מיקל כ"א הדברים כמו שהן, וכשמתבונן במעמדו ומצבו הכללי בגשמיות וברוחניות רואה הוא כי השי"ת התנהג עמו ועם ב"ב בחסד חנם . . שלא כפי המגיע לו עבור הנהגותיו וכשמוסיף להתבונן בכל העבר עליו רואה הוא ומכיר בהשגחה הפרטית ברחמים גדולים ומוסר כליותיו תיסרהו על קלות דעתו בהנהגתו במשך השנה שלא להתפלל בציבור וקרירותו בקיום המצות, די קאלטקייט צו תורה ומצות און די גלייכגילטיגקייט צו אלע ענינים הרוחנים . . כאשר מתבונן בכל זה באריכות והתבוננות ה"ה מכיר בחטאו ופשעו ובתפלת המנחה שהיא התפלה האחרונה דהשנה העוברת ה"ה מתעורר בהתעוררות גדולה בחרטה מעומקא דליבא על כל העבר, והוא שב לה' לקבל עול מלכותו ית'.

בערב ראש השנה, סמוך לראש השנה, היו רבותינו נשיאינו נכנסים לשוחח זמן מה עם זוגתם הרבנית (ובשיחות נזכר שהנהגה זו היא הוראה לכאו"א).

צדקה עבור שני ימי ר"ה.

לקראת השנה החדשה תורמים סכום **355** לקרן השנה.

---

96) ראה כף החיים סי' תקפג סקי"ח.

97) כפשוט. וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' שח.

98) וכ"ה בלקט יושר ע' 124. מאור ושמש פ' תולדות עה"פ ועתה שא ד"ה אמנם יראה. וכ"מ בערוה"ש סתקפ"ב ס"ג (שבפלפלין המתקנים המאכל ש"ד). וראה ברית כהונה או"ח מערכת ר סקי"א.

99) ראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תרעג. ואולי אינו בגדר חריף כ"כ, ובפרט כשמבושל.

100) ע' 41 ואילך. ועיי"ש בארוכה.

הכנת אש לנרות: אין מוציאין אש ביו"ט מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה, וכיון שהיה אפשר לעשות מערב יו"ט אסור לעשות ביו"ט[101], לכן, בערב החג יש לדאוג להשאיר אש דולקת [ואפשר אש מהגז] שיוכלו להעביר אש־מאש להדלקת הנרות לליל ב' דראש השנה.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: ארגוני הבטיחות והצלה ממליצים שאם משאירים את מבער הכיריים דולק במשך החג אזי יש לוודא שיש בסמוך חלון פתוח לפחות 4 אינץ', ועוד חלון נוסף פתוח בצדו השני של הבית, כדי לאפשר אוורור ראוי. כמו כן לוודא שהגלאי (לפחמן חד־חמצני) פעיל.

המשתמשים בשעון־שבת, יכוונו אותו לשני ימי החג.

סדר הדלקת נרות: מומלץ שהמשתמשים בנרונים שבכוסיות זכוכית יניחו מעט מים או שמן בכוסית **בערב יו"ט** [ומותר לעשות כן, אבל לא הרבה מים שאסור גם בערב שבת ויו"ט מחמת גרם כיבוי] בכדי שהדיסקית (המחזיקה את הפתילה) שבתחתית הכוסית לא תידבק אליה – ראה להלן בליל ב' דראש השנה.

ימשמש בבגדיו עם חשיכה (שלא יהא בהם מוקצה[102]).

הדלקת נרות בשעה **6:29** (18 דקות לפני השקיעה), שתי ברכות: ברכת להדליק נר של יום הזכרון, שהחיינו. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש. [טעתה בברכה או שכחה שהחיינו – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

אם איחרו את הזמן, ניתן להדליק גם בחג, מאש דולקת.

שנת ה'תשפ"ג

שנת ה'תשפ"ג – סימנה: בש"ה. כלומר: ב – שר"ה חל ביום ב'. ש – שהשנה שלימה, חשון וכסלו מלאים. ה – שר"ח ניסן ויום ראשון של חג הפסח חלים ביום החמישי.

שנה פשוטה, ימיה שנ"ה ושבתותי' נ'.

קביעות שנה זו כקביעות השנים ה'תשי"ב, ה'תשכ"ט, ה'תשל"ב, ה'תשל"ט.

שנה ראשונה במחזור שנות השמיטה. שנת **הקהל**. מעשרות: מעשר ראשון ושני.

תקופת ניסן בשנה זו היא תחילת שנה ט"ו למחזור גדול של חמה.

שנה ז' למחזור קטן של לבנה.

1954 שנה לחורבן בית המקדש. ושנת 2,334 לשטרות.

250 שנה להסתלקות הרב המגיד ממעזריטש נ"ע (י"ט כסלו תקל"ג)

210 שנה להסתלקות כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע (כ"ד טבת תקע"ג)

התחלת שנת ה250 להולדת כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע (ט' כסלו תקל"ד)

140 שנה להסתלקות כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע (י"ג תשרי תרמ"ג)

התחלת שנת ה190 להולדת כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע (ב' אייר תקצ"ד)

130 שנה לבר מצוה של כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע (י"ב תמוז תרנ"ג)

התחלת שנת ה80 להילולא דכ"ק הרה"ג הרה"ח וכו' הרב לוי יצחק זצ"ל (כ' מנחם אב תד"ש)

בנוגע לראש השנה שחל ביום שני – ראה בהערה[103].

"במוצאי שביעית בן דוד בא"[104].

---

101) שו"ע אדה"ז סתק"ב ס"א.

102) ראה שו"ע אדה"ז קו"א לסרנ"ב סקי"ד.

103) סה"ש תשנ"ב ע' 12 ואילך.

104) השייכות ל"הקהל", כיון שמשיח ("בן דוד") "יקבץ נדחי ישראל" (הקהל) – נתבאר בשיחת ש"פ פקודי תשמ"א. ועוד.

"און דערפאר שטורעמט מען אז תשמ"א איז דאס ניט תש"מ, וואס דעמאלט איז ניט געווען שנת הקהל, איצטער איז דאס יא שנת הקהל"[105].

בשלשלת היחס שבהקדמה ללוח "היום יום", בשנת תשמ"א: מעורר שהשנה שנת **הקהל** – את האנשים והנשים והטף גו' לעשות את כל דברי התורה הזאת. ובשנת תשמ"ז: מעורר ששנה הבע"ל ועל כל ישראל לטובה (תשמח) הוא: א) שנת "הקהל" – שתוכנה ועניינה ישמעו גו' ילמדו גו' ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת גו' כל הימים גו'. ובשנת תשמ"ח: מעורר ע"ד שכאו"א אנשים ונשים וטף ישתתפו בפעולות "הקהל" במשך שנה זו (שנת הקהל) ע"י שכאו"א מהם יאספו בני ובנות ישראל בסביבתם ויעוררו אותם לתורה ויראת שמים. ופעם בחודש יודיע כאו"א (למקום מרכזי) פרטי פעולתם. מעורר ע"ד הדגשת מצות הקהל ושמחה (שנת "תשמח") שתהיינה כל השנה כולה.

במענה (מיום כ"ז חשון תשמ"ח) למי שכתב שמרגיש תחושת ריקנות ללא שליחות – עיגל תיבת "שליחות", וציין: ?!. וכתב: "הריני ע"ד פעולות הקהל – האומנם לא הגיע אליו?"

בנוגע להתואר "שנת הקהל" – ראה בהערה[106].

מכתבים כלליים "אל בני ובנות ישראל בכל מקום שהם ה' עליהם יחיו" בקשר לשנת הקהל – ראה מכתב ח"י אלול ה'תשי"ב (באידיש ובלה"ק). ימי הסליחות ה'תשכ"ו [ובסיום שנת הקהל, ע"ד חשבון הנפש בשייכות להקהל – ימי הסליחות ה'תשכ"ז. וראה מכתב י"א ניסן ה'תשכ"ז]. ו' תשרי ה'תשל"ד. תחלת מ"ח ה'תשל"ד. ח"י אלול ה'תש"מ. ימי הסליחות ה'תש"מ. בין יום הכפורים לחג הסוכות ה'תשמ"א. ז' מ"ח ה'תשמ"א. חול המועד סוכות תשמ"א ("צו אלע אידישע קינדער פון פאר בר/בת מצוה ה' עליהם יחיו"). [וראה גם מכתבים כלליים: ר"ח שבט וי"א אדר שני תשמ"א. י"ג אייר תשמ"א]. וא"ו תשרי ה'תשמ"ח [וראה מכתב כללי י"א ניסן ה'תשמ"ח. ובסיומה – ח"י אלול ה'תשמ"ח].

כמה ממכתבים הנ"ל נדפסו בהוספות לספרי "לקוטי שיחות" (בדרך כלל – בכרכים של ספר דברים), בהוספות ל"ספר השיחות", ובכרכי סידרת "אגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א". בספר "קובץ הקהל". בתרגום ללה"ק – בספר "אגרות מלך".

אור ליום שני, א' תשרי, ליל א' דראש השנה

גם המעשנים ביו"ט נמנעים מלעשן בר"ה (גם בצינעא) וישפיעו גם על מכיריהם.

אומרים תהלים לפני ערבית. ניגון אבינו מלכנו (כן נהוג ברוב השנים[107]).

מתפללים תפילת ערבית באריכות (הנהגת רבותינו נשיאינו, ומעין זה שייך לכל החסידים).

בספר המאמרים תש"ג[108]: כאשר מתחרט ושב אל אדונו הנה זה שמבקש סליחת אדונו אינו מספיק עדיין אלא עוד צריך להתרפס לרגלי אדונו ולהתחנן אליו כי יחזור לקבלו לעבד דזהו פירוש המאמר אם כבנים ואם כעבדים, אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים דגם כאשר הבן נכשל בכיבוד והידור הורים הנה כשמבקש מחילה וסליחה ומקבל עליו להיטיב דרכיו האב מרחם על בנו וסולח לו, ואם כעבדים שעבר עליהם רוח שטות למרות עיני אדונם ושבים ומתחרטים ומבקשים סליחה ומקבלים עליהם שלא ישובו לכסלה עוד הנה עינינו לך תלויות אשר תקבלנו לעבדים דזהו העבודה דתפלת לילה ראשונה דר"ה בתחנונים ובבכי' מעומקא מליבא אשר יקבלנו לעבדים לעבדו ית' בקיום התומ"צ וזהו העבודה בקבלת עול מלכותו ית' בר"ה שהוא בהזזת כל עצמותו.

הוספות לימים נוראים ועשי"ת בשמונה עשרה [זכרנו, מי כמוך, לדור ודור (רק בר"ה ויו"כ), חתימת המלך הקדוש, וכתוב, ובספר, עושה **ה**שלום (וכן בקדישים)]. שכח או טעה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

---

105) משיחת כ' חשון תשמ"א – מסרט הקלטה.

106) שיחת פורים תשכ"ז. האזינו תשכ"ח. ש"פ פקודי תשמ"א. ואתחנן תשמ"א. ד"ה בכל דור ודור תשמ"א. לקו"ש חי"ט ע' 198 הערה 16. סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 682 [ובלקו"ש חל"ד ע' 329] הערה ד"ה שנת הקהל. וראה שיחת ש"פ לך תשמ"ח. אחו"ק תשמ"ח. [וראה בפתיחה לספר "קהל גדול" – בארוכה. וש"נ. וילה"ע מפי' הראב"ע (וילך לא, יב) והחזקוני (שם י): למען ילמדו כל השנה. לאידך, במענה (מו' חשון תשמ"ח) למחבר ספרים שלא מאנ"ש, האם לכתוב בהקדמת ספרו שהשנה שנת הקהל: "חשש שיעורר תמי' (יוהרא?) ללא תועלת, משא"כ אסיפות הקהל בד"ת."].

107) נת' בשיחת יום ב' דר"ה תשד"מ. ובשנים שלאח"ז – היו בזה שינויים.

108) ע' 42.

אחר תפלת לחש: לדוד מזמור (בכוונה עצומה. ומסוגל שלא יחסרו מזונותיו כל השנה; הכלי להשפעות גשמיות על כל השנה), קדיש שלם, עלינו. מאחלים לשנה טובה תכתב ותחתם (ולנקבות: תכתבי ותחתמי) בלשון יחיד.

מותר להחזיר מחזורים מבית הכנסת לביתו ביום טוב, כדי שלא יגנבו ויאבדו (אף על פי שבחזרה זו אין בה צורך יו"ט כלל), אבל אם יש לו מקום משומר בבית הכנסת, אסור[109]. ואם צריך לו בביתו לומר שירות ותשבחות, מותר בכל אופן.

בקידוש: בורא פרי הגפן, מקדש ישראל ויום הזכרון, שהחיינו[110]. [אם הרימון הוא פרי חדש יכוונו לפטור אותו בשעת ברכת שהחיינו[111]].

אשה המקדשת ובירכה שהחיינו בהדלקת נרות לא תברך שוב[112].

מטבילים פרוסת המוציא בדבש[113] (עד אחר הושענא רבה[114]). [בכ"מ, שמכל מקום צ"ל מלח על השולחן. ומעשה רב – להטביל גם במלח[115]].

אחרי אכילת [לפחות כזית] המוציא: תפוח מתוק בדבש, בורא פרי העץ, יה"ר מלפניך שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה, ואח"כ אוכלים[116].

אם בשעת ברכת העץ על התפוח לא התכוון לפטור הרמון אבל הרמון היה על השולחן – אין מברך עליו בפני עצמו. ואם לא היה על השולחן וגם לא התכוון לפוטרו אז מברך עליו שוב. (בנוגע לפטור קינוח סעודה – מעשה רב להשאיר חלק מהתפוח לסוף הסעודה ומכוון בברכת בפה"ע לפטור הקינוח[117]).

מצוה לאכול ולשתות ולשמוח. אוכלים דגים (לסימן שפרים ורבים).

אין אוכלים בראש השנה[118] אגוזים, לוזים [=אגוזים קטנים], וכן שקדים[119], ומאכלים חמוצים (כשטעם החומץ נרגש).

אוכלים רמון (שנרבה זכויות כרמון) וראש איל (זכר לאילו של יצחק, או ראש כבש. ואם אין לו, ראש אחר [דג], שנהי' לראש ולא לזנב). אבל אין אומרים יהי רצון [כי אם על התפוח, כנ"ל].

בברכת המזון: יעלה ויבוא. הרחמן הוא ינחילנו (ליו"ט), הרחמן הוא יחדש. (עושה שלום ולא השלום). שכח יעלה ויבוא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

> בר"ד משיחת יום ב' דר"ה תשט"ז: (בבהמ"ז אמר הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת לטובה ולברכה, בקול רם, ואחרי בהמ"ז אמר:) בשעת מען האט געדרוקט דעם סידור, האב איך געפרעגט דעם רבי'ן וועגן דעם הרחמן שבר"ה צי מען זאל עס דרוקן, ווייל אין שער הכולל ברייגט ער גאנצע ראיות אז מען זאל אים ניט זאגן, האט דער רבי געענטפערט אז מען פלעגט דאס זאגן

109) במג"א סתקי"ח סק"ב שאם מונחים שם מימים רבים אסור. אבל בשו"ע אדה"ז שם ס"א שינה וכתב, שאם הוליכן לשם קודם יום טוב (וכעי"ז הוא בל' הט"ז סק"א) אסור להחזירן לביתו ביו"ט, ומבאר, דל"ש להתיר סופו משום תחילתו בכגון דא, לפי שבשביל זה לא ימנע מלהוליכו קודם יו"ט שהרי אפשר להחזירו קודם יו"ט.

110) שכח להבדיל במוצאי שבת ונזכר הלילה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

111) כן מעשה רב. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' א'תקלג.

ובנשים, שמברכות שהחיינו בעת הדלקת נרות מערב יו"ט, לא יכוונו אז על הרמון, אלא יברכו שהחיינו על הרמון.

112) כ"ה בהוספה לליקוטי מנהגים (נדפס גם בס' המנהגים ע' 60).

בנוגע לעניית אמן ע"י הנשים על שהחיינו (כיון שבירכו כבר בשעת הדלקת נרות) – נהוג עלמא לענות אמן. ואף שכמה אחרונים כתבו לחוש משום הפסק, ולכאורה נכון לחוש לדבריהם – כבר כתבו בכ"מ ליישב המנהג. וגם אנן בעניותין, יש לנו אריכות דברים במק"א מזה. ואכ"מ.

113) וכשאין דבש בהישג יד, או מי שקשה לו לאכול דבש, יטביל בסוכר – ראה הנסמן אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תרסד.

114) הפרטים בזה – ראה סה"ש תש"ד ע' 24. ספר המנהגים חב"ד ע' 67 לקו"ש חי"ד ע' 372 הערה 27.

115) אבל ראה סה"ש שם.

116) בטעם מנהגנו – ראה אג"ק ח"ג ע' קמו.

117) ועד"ז הוא **בכ"מ**. אבל ראה ספר המנהגים ע' 56. וצע"ג הכוונה. ושקו"ט בזה בכ"מ. ובמקורו – הוא בנוגע לפרי חדש בליל ב'.

118) גם במשך כל היום, אפילו אחרי התפלה – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'קנד.

ויש שנהגו בכך גם בעשי"ת, או לפחות בעיו"כ, ויש עד הושענא רבא – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'קצ.

119) אבל שקדים טחונים בתערובת לית לן בה, וכן עוגה עם חמאת בוטנים – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'פ. שם סי' ה'תרפו.

בלחש. לפועל, האט עס דער דרוקער אפגעדרוקט מיט גרויס קידוש לבנה אותיות, צי ער האט ניט געהאט קיין אנדערע אותיות אדער מטעם אחר, אבער עכ"פ האט ער דאס געדרוקט מיט גרויסע ווערטער, איז פון יעמולט אן – זאל זיין א שנה טובה ומתוקה לטובה ולברכה.

יום שני, א' תשרי, יום א' דראש השנה

בבוקר משכימים לקום. (הנץ החמה (הנראה) בשעה **6:47 לערך**).

סוף זמן ק"ש: **9:45**.

הבריאים אין אוכלים לפני תקיעות. והרבה מקילים לשתות, ובמכל שכן מטעימה שהותר ע"פ דין, עכ"פ לצורך גדול[120]. הרבה נשים מקילות לאכול, ויש להם על מה שיסמוכו.

אין לתקוע ביחידות (וכן להתפלל מוסף) בשלש שעות ראשונות של היום [עד סוף זמן ק"ש] (אא"כ לא יתאפשר אח"כ[121]).

התוקע [וכן התוקעים במבצע שופר] ילמד מאמר "להבין ענין תקיעת שופר" שבסידור [עם דא"ח. ונדפס גם בתחילת כמה מהמחזורים החדשים] (כמובן, בנוסף לחיוב ידיעת ההלכות).

ניגון אבינו מלכנו לפני שחרית.

בשחרית: שיר המעלות ממעמקים (שכח ולא אמרו – ראה בטבלא שבסוף הלוח) ואבינו מלכנו (עד יום כפור). אין אומרים הלל בראש השנה. באבינו מלכנו קרע וכו': אומרים "רוע גזר" בנשימה אחת.

הלכתא למשיחא: יש שכתבו שלעת"ל יאמרו הלל בר"ה[122].

אומרים י"ג מדות ג"פ ורבש"ע בעת פתיחת הארון.

מוציאין שני ספרי תורה, בראשון קורין חמשה מן וה' פקד את שרה עד פרשת העקידה לפי שבראש השנה נפקדה שרה ומפטיר קורא בספר תורה שני בפרשת פנחס ובחודש השביעי, ומפטיר בתחלת ספר שמואל עד וירם קרן משיחו לפי שגם חנה נפקדה בראש השנה. מפטיר לאדם חשוב.

תקיעת שופר: יכין עצמו לתקוע בשופר (כל חד לפום שיעורא דילי'. וגם הכנה כללית לעבודת השם במשך כל השנה כולה שלמעלה מפרטים[123]). יש לכוון לצאת ידי חובת מצות שופר.

בקשר לקבלת מלכותו של הקב"ה בר"ה, בתקיעת שופר, ובשייכות לשנת הקהל, ש"המלך הי' קורא" – ראה מכתב כללי ימי הסליחות תשכ"ו, ובסיומו: ויהי רצון אז דער אויבערשטער – וועמען אידן קרוינען ראש השנה אלס מלך ישראל און אלס מלך על כל הארץ, זאל באגליקן יעדן איינעם און איינער דורכצופירן דאס אויבנדערמאנטע אין דער פולסטער מאס, און דאס וועט אויך מקרב זיין און צואיילן די צייט ווען מען וועט מקיים זיין די מצוה פון הקהל, מיט אלע פרטים, אין בית המקדש, בביאת משיח צדקנו בב"א.

בשיחת ש"פ שובה תשמ"ח נתבאר בארוכה שהתוכן דר"ה – "תמליכוני עליכם" – הוא ענין של נקודה שכוללת הכל: הן בבנ"י שפועלים ההכתרה – שהעבודה ד"תמליכוני עליכם" היא ביטול והנחת כל עצמותו למלך, ונקודת הביטול כוללת ונמשכת בכל פרטי כוחות הנפש ("שופר" מלשון "שפרו מעשיכם", שחודר עד למעשה בפועל). ובנוגע להקב"ה שמקבל ההכתרה – עצם נקודת המלכות שלמעלה מהתפשטות המלוכה, שכוללת כל הפרטים. וזהו התוכן ד"הקהל" – ביטול ושלילת

120) לענין טעימה – ראה מג"א סרל"ה סק"ד. ט"ז שם סק"ג. מג"א סתל"א סק"ד. מג"א סתרצ"ב סק"ז. מג"א סתרנ"ב סק"ד. שו"ע אדה"ז סת"ע ס"ו. הגהת מהרי"ל לשו"ע אדה"ז סתל"א ס"ה – בדפו"ח. כה"ח סתקפ"ה סקכ"ו.

ושתי' עדיפא מינה – ראה עורוה"ש סתרנ"ב ס"ה. שו"ת השיב משה סי"ט – הובא בדע"ת סתקפ"ה ס"א. אבל ראה כה"ח סתרנ"ב סקי"ח לגבי לולב. שד"ח מערכת ד' מינים ס"ג סקכ"ב. וכן המנהג להחמיר בנטילת לולב.

121) ובשעת הדחק כזו, ובאופן שלא יתאפשר לתקוע לאחר נץ החמה, מותר לתקוע אפילו מעלות השחר (ע"פ תוספתא ברכות פ"ג הי"ט. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יז'קמא).

122) ראה שפת אמת אלול ור"ה בלקוטי יהודה ע' לח. וראה קובץ העו"ב נצו"י תש"ע. ויצא תשע"א.

123) ראה בארוכה לקו"ש חל"ט ע' 43 ואילך.

ההתחלקות ד"אנשים נשים וטף" הנעשים מציאות אחת, נקודה הכוללת כל הפרטים באופן של נקודה[124].

במכתב הבעש"ט לתלמידו הה"מ ממעזריטש[125]: בב' ימים של ר"ה הקדוש הבע"ל קודם התקיעות תצייר ג"כ את צורתי לפניך וגם צורת קדשו של מורי הידוע שזכית לראותו[126] פעם אחת.

יש שכתבו להסיר המדבקה מעל השופר שמא נסדק ולא יבחין בכך, וכן יתכן שישפיע על קול היוצא מן השופר[127].

אין עונין ברוך הוא וב"ש על ברכות תקיעת שופר[128].

לשמוע **לפחות** 30 קולות מתחילה ועד הסוף. קטן שהגיע לחינוך חייב בשופר. מנהג ישראל להביא ילדים לתקיעת שופר. אין להביא קטנים שלא הגיעו לחינוך לביהכ"נ של הגברים בעת התקיעות שלא יבלבלו.

הלובש מכשירי שמיעה: באם רק מחזקים את הקול באופן מכני, ולא ע"י זרם אלקטרי, יוצא בזה ידי חובת שמיעת קול שופר. אבל במכשירי שמיעה עם בטרייה יש להורידם לפני תקיעת שופר. פתרונות אפשריים: לעמוד קרוב לתוקע או לשמוע תקיעת שופר ביחידות ממי שתוקע בקול רם. ואם אינו יכול לשמוע כלל ללא המכשיר, ישמע כשהמכשיר מותקן על אזנו, ואין לו לברך על תקיעת שופר.

שברים תרועה בתקיעות אלו ("דמיושב") – בנשימה אחת, אבל עם הפסק כלשהו ביניהם. מנהגנו בשברים: ג' שברים ומחצה[129].

אין לדבר עד סיום תקיעות דמעומד רק מענין התקיעות והתפלות[130].

"בעת תקיעת שופר איז די תשובה מעומקא דליבא, דער וידוי בלחש – בעת תק"ש[131] – איז דער שינוי ממהות למהות, און אויב מ'קען דאס ניט טאן אליין דורך עבודה, דארף מען בעטען ביי השי"ת, אז ער זאל משנה זיין ממהות למהות."[132]

"דער יתודה בלחש איז דער בכן פון דער גאנצער עבודה פון תשובה וועלכע הויבט זיך אן ר"ח אלול, וואס דאס איז דאך א השתלשלות פון דרגות אין תשובה . . דאס איז דער יתודה בלחש. דאס איז שוין א דרגא פון געגועים וואס דער קינד ציהט זיך צום פאטער. די תשובה וואס ברעש איז, דאס איז די חרטה על הלא טוב שעשה וכו' און דער יתודה בלחש דאס איו די אינעווייניגסטע געגועים צום טאטן."[133]

מנהג ישראל, וכנראה בפועל, שהבעל תוקע מאריך בתקיעה גדולה, עי"ז שתוקע בכל כוחו עד שכלה כוחו[134].

124) וראה גם מכתב כללי ימי הסליחות תש"מ.

השייכות דר"ה ל"הקהל", ש"הקהל" מתחיל מיד "מקץ שבע שנים", וגם שהענינים דחג הסוכות ("יום חגנו") נמצאים בהעלם ("בכסה") בראש השנה – נתבאר בשיחות יום ב' דר"ה ושבת שובה תשמ"א.

125) מעש"ק סליחות תקט"ו – נדפס בקובץ התמים חו' ב ע' כז.

126) בכ"מ נדפס: "לראותי". והוא טה"ד דמוכח, הן מצד ל' המכתב, והן מצד המציאות שנפגשו כמ"פ לפנ"ז. ובמקורו, בקובץ התמים, נראה ברור שהוא וא"ו קטיעה מחמת הדפוס. וכ"ה בקובץ התמים חו' ה' ע' יג ב"תוכן קצר מהמכתבים".

127) שו"ת באתרא דרב סי' ה'תקכד. וש"נ. בנוגע מריחת "שעלאק" על השופר, ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'תעד.

128) ואם ענה "אפשר שאפילו בדיעבד לא יצא ידי חובתו" (שו"ע אדה"ז סי' קכד ס"ב). אבל לא יברך שוב מחמת ספק (קצוה"ש סכ"ב בבדה"ש סקי"א).

129) וראה עוד באופן מנהגנו בשברים בשו"ת באתרא דרב סי' א'קלא.

130) וכן מבדך אשר יצר באם עשה צרכיו.

131) בשו"ע אדה"ז סתקפ"ד ס"ב משמע דקאי רק על התוקע. וראה שקו"ט בר"ד יום א' דר"ה תשכ"ט. ליל ב' דר"ה תשל"א. ושם גם שקו"ט אם בדיבור או במחשבה. וראה שיחת ש"פ האזינו תשל"ג.

132) סה"ש תש"ד ע' 31. וראה שם ס"ע 41. ובארוכה – בסה"מ תש"ד ע' 32 ואילך. וראה גם לקו"ד שבקטע הבא. לקו"ש ח"ט ע' 435. ח"ד ע' 1360. שיחת ש"פ וילך תשכ"ט.

133) לקו"ד ח"א ע' 100 ואילך.

134) ר"ד משיחת יום ב' דר"ה תש"נ. ובסה"ש תש"נ (משיחה הנ"ל) ע' 15: די תקיעה גדולה, וועלכע דער תוקע בלאזט בכל כחו און איז אין דעם מאריך עד כמה שאפשרי.

ובכתהאריז"ל (פע"ח שער השופר פ"א ופ"ג. סידור האריז"ל כוונת שופר. ועוד) בנוגע לתקיעות בכלל, והובא בכ"מ בדא"ח, שצריך

להסתכל בפני התוקע (אחר התקיעות).

אשרי. יהללו. החזרת ספרי תורה להיכל.

במוסף (וכן בכל מוסף ובמנחת שבת ובנעילה): "מי כמוך אב הרחמים" ולא "הרחמן"[135]. דיני הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

תוקעים עוד 70 קולות (במוסף בתפלת לחש בחזרת הש"ץ ובקדיש שלם). סך הכל 100 קולות. והמתפלל ביחידות, אינו תוקע על סדר הברכות. אבל נכון להשלים מנין מאה קולות אחרי התפלה.

שברים תרועה בתקיעות אלו ("דמעומד") – בשתי נשימות.

הלכתא למשיחא: "לעתיד לבוא . . לא יהיה באופן שהוא עתה שתוקעים מלכיות וזכרונות ואח"כ שופרות אבל לע"ל יהיה שופרות בלבד" - לקוטי תורה[136].

הלכתא למשיחא: מוסף ר"ח (2 פרים, איל, 7 כבשים לעולה, ושעיר לחטאת) ומוסף ר"ה (פר, איל, 7 כבשים לעולה ושעיר לחטאת).

נופלים כורעים[137] באמירת עלינו רק בחזרת הש"ץ [באם הרצפה מאבנים – לשטוח מטפחת וכדומה להפסיק בין פניו לרצפה].

> בר"ד משיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב: בסיום ברכת שופרות "תקע בשופר גדול לחרותנו", דקאי על השופר גדול דלעת"ל, נהוג שהש"ץ מגביה את קולו במיוחד, עוד יותר מהגבהת הקול בברכות מלכיות וזכרונות, ואפילו יותר מבברכת שופרות גופא עד לבקשה זו.

ברכת כהנים. כשאומרים תיבת יברכך – המתברך ראשו באמצע. ה' – מיסב ראשו לימינו, שהיא שמאל המברך. וישמרך – באמצע. יאר – לשמאלו שהיא ימין המברך וכו'. שלום – ראשו באמצע. אמירת רבש"ע – בשעה שהכהנים מנגנים דוקא, אבל כשאומרים התיבות צריך לשמוע. כשמנגנים ל"וישם" אומרים רבוש"ע... הצדיק. כשמנגנים לתיבת "לך" ואם... אלישע. ל"שלום" וכשם... לטובה. כשאומרים "שלום" – אומרים "ותשמרני ותחנני ותרצני". אדיר במרום אומרים אחר עניית אמן כשעדיין הטלית על פניו.

שש זכירות אומרים אותם גם בראש השנה.

אחרי התפלה – עוד 30 קולות לערבב השטן. אסור לתקוע עוד בחנם[138].

בקידוש: (אין אומרים אתקינו סעודתא), תקעו, כי חק, סברי מרנן, בורא פרי הגפן.

לא בירך שהחיינו בליל הראשון ונזכר למחר אומר בשעה שנזכר אפילו שלא על הכוס.

מצוה לאכול ולשתות ולשמוח[139] בראש השנה, [ועד – שאין להאריך בפיוטים ותפלות יותר

להאריך עד שיאדימו פני התוקע.

135) על פי קבלת האריז"ל.

136) דרושים לר"ה (נט, ד). – וכן להעיר שלעתיד תתברר הספק במהות התרועה (נטע שעשועים מייזליש תצ"ה (ז, א). ויל"ע לדעת הזהר והמקובלים ד"כולהו אצטריכו"). וכן יתקעו גם בחצוצרות.

ולהעיר משו"ת שו"מ תליתאה ח"ב סי' קלג (לע"ל ל"ש מצות שופר). אדרת אליהו (להבא"ח) נצבים (קסד, ב ד"ה והנה ג"פ – לע"ל ל"ש תרועה שהיא סימן יללה רק תקיעה שהיא סימן שמחה. ולהעיר מכעי"ז בעוללות אפרים ח"ב ע' לד מאמר רכו בסופו). שו"ת דברי יציב ח"ז סנ"ו סק"ט (לא יתקעו בכפילא רק מעומד). אג"מ או"ח ח"ג סוסי' ע (לע"ל יתקעו בשחרית. ולהרמב"ם כפי שירצו בין בשחרית בין במוסף. וראה ברכת רפאל ר"ה (רובינשטיין) סכ"ח).

137) בכריעה: תחלה כריעה על ברכיו ו[צפורני] גודלי רגליו. אח"כ על גודלי ידיו וההשתחואה (מתקומם מברכיו. במצחו מגיע עד הרצפה [ובלי נגוע לרצפה במצח] ונשאר עומד על [צפורני] אצבעות רגליו וגודלי ידיו). אם אי אפשר טוב יותר להשען במצח על האגרוף. בכלל, ע"פ קבלה, צ"ל הפסק בין המצח והרצפה: הטלית, האגרוף וכדומה.

נשים אינן כורעות – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא'רצא.

138) אבל מותר לומר לקטן שיתקע כדי שיתלמד בין שהגיע לחינוך בין שלא הגיע לחינוך ומותר לו לתקוע כל היום אפילו לאחר שישמע התקיעות בבית הכנסת לפי שמצוה על הגדולים ללמד את הקטנים ולחנכם במצות.

139) כ"ה בשו"ע אדה"ז סתקצ"ז ס"א. והוא מהטור שם. וראה גם טור סתקפ"א: אוכלין ושותין ושמחין. אמנם, בנוגע למצות שמחת

מחצות], אמנם לא יאכלו כל שבעם למען לא יקילו ראשם ותהי' יראת ה' על פניהם. ובאגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: למעט באכילה ושתי'[140].

בראש השנה דרך בני ישראל להרבות בסעודה[141], באכילת בשר (שביום זה אי אפשר בלא בשר והכל קונים) לכבוד יום טוב, מפני שבתחילת השנה סימן יפה הוא להם להרבות בסעודה[142].

שכח יעלה ויבוא בסעודת **היום** – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

נוהגים שלא לישון ביום. והיושב ובטל הוא כישן.

"מנהג עתיק ללמוד בכל ר"ח פסוק אחד עם פרש"י, ואפשר להוסיף עם עוד פירושים, מהקאפיטל בתהלים שהוא מסומן כמספר שנות חייו, ואם הקאפיטל מחזיק פחות מי"ב פסוקים, וכן בשנת העיבור, אז כופלים שיעלה כמספר חדשי השנה ואם הוא מרובה בפסוקים אזי לומדים שנים או יותר פסוקים בכל ר"ח". בקשר ללימוד הנ"ל בראש השנה (שכן מורה סתימת הלשון "י"ב פסוקים", "כמספר חדשי השנה"), שאין מזכירים בו ר"ח – לא ראיתי ולא שמעתי בזה.

מבצע שופר

לכתחילה יברך מי שיוצא כעת ידי חובתו ויכול אחד לברך עבור כולם. כשתוקעים למי שאינו יודע לברך, יכול אחר לברך עבורו גם אם כבר יצא ידי חובתו. אין לאנשים שכבר יצאו ידי חובתם לברך עבור נשים[143], וכן כשתוקעים למי שיודע לברך בעצמו, יברכו הם בעצמם, אא"כ גם התוקע יוצא ידי חובתו כעת.

בחור שהולך למבצע שופר ותוקע, לכתחילה יש להחמיר שיהי' ברור שהוא גדול על פי התורה (שהביא ב' סימנים)[144].

מוכרח לתקוע לכאו"א 30 קולות (תשר"ת תשר"ת תשר"ת, תש"ת תש"ת תש"ת, תר"ת תר"ת תר"ת), גם אם כתוצאה מכך לא יספיק לתקוע לאחרים[145].

יו"ט בר"ה – ראה שו"ע אדה"ז סי' תקכט ס"ו שאין בו מצות שמחת יו"ט. וראה שם סי' תקפב ס"י. ובסי' תקצט ס"א שאינו לא חג ולא רגל. ול' הרמב"ם חנוכה פ"ג ה"ו: לא ימי שמחה יתירה. ולהעיר מסה"ש תנש"א ע' 6 שיש בו מעין שמחת יו"ט ונקרא יו"ט. וראה גם סה"ש תשמ"ח ע' 613 הע' 13.

140) ח"ד ע' תטז. וראה גם סה"מ קונטרסים ע' 636. ועוד.

141) וכמובן, הכוונה באופן שאינו אוכל כל שבעו, כנ"ל.

142) ולכן, העמידו חכמים דבריהם על דין תורה בערב יום טוב שהמעות קונות (וא"צ משיכה). והמוכר בהמה לחבירו בערב יו"ט צריך להודיעו אמה או בתה מכרתי לשחוט.

143) וגם לא לומר עמה כל הברכה מלה במלה, כיון שאינה חייבת בברכה.

144) מט"א סתקפ"ט ס"ז. בנוגע ליום השני – שקו"ט בזה. ואכ"מ.

145) וכבר האריכו במה שבב"י מחד גיסא נראה שהכריע כדברי הרמב"ם (ע"פ פשטות לשון הרמב"ם וכהבנת הב"י ועוד) שהדבר ספק, אבל נתן מקום גם לדעת רה"ג שכל הסדרים כשרים ונכונים. ועד"ז צ"ב בדברי אדה"ז בכ"מ. והאריכו בכ"מ בדיוקי הלשונות בל' אדה"ז (כולל בדין אורך השברים). ולמרות כל הדיוקים, פשטות לשונו בכ"מ מורה שהדבר ספק, וכדעת הרמב"ם ודעמי'. וראה גם בחי' הצ"צ ר"ה פ"ד מ"ט ד"ה סדר, ש"מש"כ הפוסקים טעם לזה לסמוך ע"ד רב האי כבר נמגם ע"ז במלחמות".

ויש שרצו לדון לתקוע בכגון דא רק י' קולות, מדין ס"ס (ולהעיר מפמ"ג סתק"צ במ"ז סק"א. סתקצ"ב במ"ז סק"א. סתקצ"ה בא"א סק"א. וראה הליכות שלמה ר"ה פ"ב בדבר הלכה סקכ"ט), ספק שמא קייל"ן כרה"ג, וגם לרמב"ם ודעמי' שמא יצא ידי"ח בתרועה זו (אלא שכ"ז רק בתוקע תשר"ת ג' פ' (או סדר אחר) ג' פ, אבל בתוקע תשר"ת תש"ת תר"ת ודאי לא יצא ידי"ח להרמב"ם. וראה בהע' לקמן). ויל"ע שה"ז משם אחד, שמא זו תרועה כמאמרה, ואין הא' מתיר יותר מחבירו. וגם אי"ז ס"ס המתהפך. (וראה שו"ת יבי"א ח"א או"ח סל"ו סק"ו. שם ח"ג או"ח סל"ד סק"ג). וי"ל.

כן י"ל באו"א, ספק שמא כרה"ג, וגם להחולקים שהוא ספק גמור, שמא הלכה כמ"ד שרק סדר א' מה"ת (ראה הע' לקמן). אלא שגם להנ"ל, מ"מ מד"ס חייב לתקוע שלש שלש סדרים ואזלא ספק בתרא. (אלא, שי"ל שג"ז בכלל ספק לגבי חובתו מה"ת). ובתוקע תשר"ת ג"פ, יש לצרף גם דעת ר"ת שאין קול שופר בגדר הפסק (ראה פמ"ג שם, וכבהערה לקמן. אמנם, אם נאמר דר"ת גופי' ס"ל כרה"ג – ראה ר"ן ר"ה י, ב. רשב"א שם לד, א. אבל ראה ריטב"א שם טז, ב. לד, א – אא"פ לצרף סברא זו לעשות ס"ס, שה"ז ספק א'). ואכתי לא תברא, שהרי לאחרי התקנה יצא מגדר ספק וחייב בכולם (ראה יבי"א שם. וראה הע' לקמן). ועוד ילה"ק, ובסגנון אחר, ובהקדם מש"כ ברשב"א ור"ן (ר"ה לד, א ד"ה ודילמא – בתי' בתרא) בטעם שתיקנו לתקוע גם תש"ת ותר"ת, אף לדעת ר"ת שאין קול שופר מפסיק, לפי שלכתחילה אסור להפסיק. ובהכרח לומר בטעם התקנה אף שלמעשה כבר יצא יד"ח בדיעבד, שה"ז בגדר לב בי"ד מתנה שאינו יוצא בתשר"ת לחוד, רק אם כלפי שמיא גליא שתשר"ת אמת (ראה שו"ת יבי"א שם. אלא שבשו"ת עולת שמואל ספ"ח לא ס"ל הכי, עיי"ש בטעם ההיתר להפסיק בוידוי בין הסדרים. וגם במג"א מצינו שצירף דעת ר"ת לומר שאינו הפסק, ראה בהע' לקמן. וגם הפמ"ג צירף דעתו לס"ס). ונמצא שגם לר"ת אכתי לא יצא מגדר ספק. ואיך שיהי', גם בס"ס אין לברך ע"ז.

אבל[146] כשאי אפשר **כלל** לתקוע 30 קולות, ניתן לתקוע 10 קולות (תשר"ת תש"ת תר"ת[147]) וללא ברכה.

כל היום כשר לתקיעת שופר מנץ החמה ועד צאת הכוכבים. אחר שקיעת החמה, תוקע ללא ברכה[148].

מנחה: קרבנות. אשרי ובא לציון. מנחה לראש השנה. אבינו מלכנו. לדוד ה' אורי. עלינו.

סדר תשליך אחר מנחה לפני שקיעת החמה[149]. הולכים לבאר מים או מעין שיש בו דגים חיים[150]. מדייקים שיוכלו לראות את הדגים שבמים[151]. אח"כ מנערים שולי הט"ק. בנוגע לנשים, מצינו בפוסקים שהתריעו שלא ילכו ח"ו במקום שיש גברים.

> ביום א' בתשרי תק"ז, עשה הבעל שם טוב עליית נשמה להיכלו של מלך המשיח ושאלו: "אימת קאתי מר" (=מתי יבוא אדון?) והשיבו מלך המשיח "כשיתפרסם לימודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעיינותיך חוצה מה שלמדתי אותך והשגת".

איסור הכנה

אסור לבשל או להכין שום דבר ביום טוב ראשון עבור יום טוב שני. ולדעת אדה"ז – גם ע"י נכרי

---

146) ובאופן שמוכרח לקצר בתקיעות, עדיף טפי לתקוע כשיטת רש"י, שהוא קצר ביותר (ששיעור תרועה כג' כוחות, ובשברים כל שבר פחות מג' כוחות אבל באופן שיהא עליו שם גניחה ולא יללה, ותקיעה דתשר"ת כשיעור שברים ותרועה הנ"ל).

אבל אין מקום **כלל** להנהגה שהנהיגו ב"מבצעים" לתקוע רק תשר"ת ג' פעמים ולהתנות שמה שאינו נצרך למצוה יהא רק לשורר (בצירוף סברת ס"ס שבהע' הקודמת). ומכמה וכמה טעמים. ולהעיר מערך ש"י או"ח סתקצ"ב. פני אפרים בומבאך שם. ברכת רפאל ר"ה סכ"ו. וכשהשומע אינו מתנה, יל"ע אם באופן כזה ה"ה בגדר הפסק. וכמדומה ברור שלא מצינו כעצה הנ"ל בשום מקום. ויתירה מזו, את"ל כן מדוע התקין ר' אבהו באו"א. אלא שבזה יש ליישב בכמה אנפי. וע"ד הישובים בקושיות הראשונים עד"ז – ראה בב"י על אתר. מג"א סתקצ"ב סק"ו. ומהם ששייכים רק בעיקר התקנה ולא במצב דשעה"ד. וילה"ע משו"ת הצ"צ שעה"מ ח"ה (הנדפס לאחרונה) סי"ג (מגוכתי"ק), עייש"ה. והארכנו בכהנ"ל (ועוד צדדים) במ"מ וציונים להלכה יומית אות תקי, ומשם תדרשנו.

ועוד להעיר שגם לשי' רה"ג שמה"ת יוצא יד"ח בכל האופנים, שקו"ט אם תקנת רב אבהו היא שאינו יוצא יד"ח אא"כ תקע ל' קולות כאילו הוא בגדר ספק. וכדמוכח שהראשונים הביאו ד' רה"ג, ומ"מ נקטו שגנוחי גנח וילולי יליל הוא בגדר ספק (משא"כ בתקיעות דמעומד אחרי שכבר קיימו עיקר התקנה) – ראה גם עטרת המועדים ס"ז. ויל"ד. ואכ"מ.

כן להעיר, שגם דעת הזהר (ח"ג רלא, ב) והמקובלים, דתרווייהו אצטריכו. וראה זכר דוד (מודינה) ח"ב מ"ג פס"ו. כה"ח סי' תקצ סק"ז וסק"ח.

ואף גם להתנות בתקיעה אחרונה של סדר תשר"ת שתעלה גם לו לתקיעה ראשונה של תש"ת (שאם תשר"ת עיקר המצוה תעלה לאחרונה של תשר"ת ואם תש"ת עיקר המצוה – לראשונה של תש"ת), וכן גם בתקיעה אחרונה של תש"ת שתעלה לתר"ת, אין הדעת נוחה מזה (וראה משנ"ב סתקצ"ג סקכ"ו. ובלא"ה, מרויח עי"ז רק ב' קולות. ויש שהציעו לתקוע רק כ"ד קולות באופן דלהלן: "תשר"ת שברים תר"ת ג"פ, ולהתנות בתקיעה אחרונה של תשר"ת וברראשונה של תר"ת.

147) כ"ה בכ"מ, והיינו לפי שגם לדעת רה"ג עדיף טפי לתקוע כל שלושת סוגי הסדרים לפחות פ"א בכדי לקיים עיקר התקנה דרב אבהו שלא יהא אגודות אגודות. וגם למ"ד שהדבר ספק, כתבו ליישב ע"פ דעת התוס' ר"ה לג, ב ד"ה שיעור תרועה, דקאי למ"ד שרק א' מה"ת וב' מד"ס. (וה"ז עדיף מלתקוע תשר"ת ג"פ, דשמא תרועה שבתוה"ה היא גניחה או יללה לחוד ונמצא שהפסיק בקול אחר). וראה חי' הצ"צ שבהע' הקודמת. וכן ילה"ר קצת מד' הב"ח סתקצ"ב ד"ה ומ"ש דכל תקיעתא. [ולהעיר מדעת הריטב"א ר"ה לד, א סד"ה תשלום הברייתא, בקטע המתחיל והנכון, דמדינא בתקיעה אחת גם ללא תרועה יוצא].

ויש שכתבו לתקוע תשר"ת ג"פ (וכ"מ קצת במג"א סתקצ"ג סק"ג – ביודע לתקוע כולם ואינו יכול או שלוקחים השופר ממנו. וראה מחה"ש שם. אבל ראה בשו"ע אדה"ז ששינה הל' והתוכן), שבכך יוצא יד"ח לפי א' האופנים, וגם תוקע כל סוגי הקולות. אבל כשתוקע תשר"ת תש"ת תר"ת, נמצא שלדעת כמה פוסקים לא תקע כשום אופן מאופני התקיעות. (ולאידך, בכגון דא שתוקע תשר"ת לצאת כל האופנים, הרי מוכרח לתקוע שברים תרועה בשתי נשימות, ושוב אינו תוקע בשום אופן לכמה דעות). ועוד כתבו לצרף דעת ר"ת שאין קול אחר הפסק. (וכן מצינו במג"א שצירף דעתו – ראה מג"א סתפח"ח סק"ג. מג"א סתקצ"ב סק"י בסופו. אבל בשו"ע אדה"ז משמע שדעת אחרת יש אצלו בכ"ז – ראה שו"ע אדה"ז סת"צ סי"ב. סת"צ סי"ג. סתקצ"ב ס"ג). וראה בהע' לעיל. וכבר האריכו בכ"מ. ואכ"מ. ולכאו' עדיף במקום שאפשר לעשות שניהם, תשר"ת תשר"ת תש"ת תר"ת.

148) וראה בארוכה אצלנו בלוח לפורים בנוגע לקריאת מגילה של יום הפורים בבין השמשות.

149) ואם איחר, יאמרנו בלילה – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'קצא.

150) אם נמצא במקום שאין באר או מעיין, או מי שנמצא בסגר, יעשה סדר תשליך ליד קערה של מים או ברז פתוח, ואח"כ לכשיתאפשר – יעשה ליד באר, ומה טוב – במוצאי ראש השנה ויום י"ג מדות (יום שלפני ערב יו"כ, בשנה זו ביום שני הבעל"ט). וראה הנסמן שו"ת באתרא דרב יא'קסט.

151) ראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' יא'קפג.

אסור[152]. אין להוציא בשר וכדומה מהמקפיא ביום ראשון להפשיר עבור יום שני של חג[153]. כשמבשלים עבור יום הראשון, יש לוודא שהמאכלים מוכנים וראויים לאכילה – ויש שהות לאוכלם – בו ביום לפני שקיעת החמה (**6:46**).

מותר להתחיל לבשל ולהכין דברים לצורך יום שני של חג רק משעה **7:27** ואילך[154].

חלב שנחלב ביום ראשון של ר"ה או ביצה שהוטלה ביום זה אסורים בשתי' או באכילה ביום הראשון וביום השני של ר"ה.

אור ליום שלישי, ליל ב' דראש השנה

בשנת תש"ג – שמונים שנה: ביום שני דר"ה הובילו להכבשונות במחנה טרעבלינקע, "בתו הצעירה של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע הכ"מ גיסתי הרבנית מרת שיינא" הי"ד הארענשטיין[155].

שני ימים טובים של ראש השנה נחשבים כיום אחד ארוך[156] וקדושה אחת הן, וביצה שנולדה בראשון או דבר שנתלש מן המחובר בראשון או דבר שניצד בראשון, כשם שאסור בו ביום משום מוקצה ונולד כך אסור ביום שני שהם כיום אחד ארוך[157].

בכ"מ בדא"ח נתבאר שגם הלילות הן בגדר יומא אריכתא, בבחינת "לילה כיום יאיר", שאין חושך והעלם כלל (וע"ד ר"ה הראשון ביום ברוא אדם הראשון, של"ו שעות שימשה אותה האורה)[158], ולכן גם ממעטים בשינה.

עוד נתבאר, שענין ר"ה הוא להמשיך בחינה שלמעלה מזמן ושינוי לתוך גדרי הזמן, וזהו תוכן ענין דיומא אריכתא – שנוטלים שני מעת לעת ועושים אותו מעל"ע אחד, שזהו הענין דלמעלה מהזמן כפי שנמצא בזמן גופא. ונתבאר גם שר"ה הוא מועט בכמות המחזיק את המרובה באיכות, ונשתלשל מזה שמרובה גם בכמות, יומא אריכתא, ומזה מובן יוקר הזמן שבר"ה.

בספר השיחות תש"א[159]: דער טאג פון ר"ה איז א יאהר, א יומא אריכתא, מען בעדארף זיין די

---

152) ראה שו"ע אדה"ז שסי"ט סי"ח. סשכ"א ס"ו. סתנ"ה סי"ד. וראה בפמ"ג סתק"ג בא"א סק"א (נסתפקנו). דע"ת למהרש"ם סתמ"ד ס"א (מסתבר להקל). שו"ת לבושי מרדכי מהדו"ת או"ח סע"ו (אפשר דשרי וצל"ע כעת).

ולהעיר משו"ת נוב"י מהדו"ת סמ"ד ששבות דשבות במקום מצוה הותר רק בשבות קרובה ולא רחוקה. (ומדוייק גם בל' הרמב"ם מילה פ"ב ה"ט: כדי לעשות מצוה בזמנה. ועפ"ז יל"פ כן בשיטה להר"ן שבת קל, ב בדעת הרמב"ם שלא התיר שבות דשבות בכל מצוה ורק בשופר ולולב, וכוונתו רק במצוה עוברת. אמנם יל"פ לאידך גיסא, שגם אם המצוה לא תתבטל לגמרי כבמילה, הותר בשביל מילה בזמנה). ובאמת וכבר כתב כן בשו"ת תשב"ץ ח"ב סוסי' קצז. וכ"מ בט"ז סתרנ"ה סק"ב – ראה מחה"ש שס"ז סק"ח. וראה א"ר סתרנ"ה סק"ג שראוי להחמיר (וצ"ע בא"ר סרנ"ב סקי"ב. ע"ו סק"י). בכור"י שם. ערוה"ש שם ס"ג. וכ"פ בחיי"א כלל קמח סי"ח. [ובדעת המג"א – ראה סתרנ"ה סק"א. סרנ"ב סק"ד (ואדה"ז שם סי"ג ופמ"ג שם) וסק"כ בסופו. סרע"ו סק"ח. סתנ"ה סק"ד (ואדה"ז שם סי"ב. ושם ההיתר משום שבות בביה"ש במקום מצוה. וראה פמ"ג שם). סתנ"ט סקי"ב. תק"י סקי"ג (ובפמ"ג שם). סתקכ"ז סקי"ג (ואדה"ז שם בקו"א סק"ד). מחה"ש שסל"א סק"ה בכוונת מג"א שם. תהל"ד שסכ"ה סקי"ט בסופו בכוונת מג"א שם סקי"א. וראה שו"ת רב פעלים ח"ד סי"א מש"כ ליישב. ועוי"ל – ראה מהר"ם בריסק ח"ב סע"ד]. וראה שו"ת כת"ס או"ח סי' קטז. מנחת פתים יו"ד שש"כ. פמ"ג סתקמ"ד בא"א סק"ב. (וראה מנחת פתים שם. תורת חיים סופר או"ח סרמ"ד סק"ד ד"ה ולפמש"כ (י, ד)). משנ"ב סרנ"ד סקמ"ד (ובסקמ"ג שם, התיר במידי דפלוגתא). שם שסי"ג סקנ"ו. שם סשל"ג סק"י ויא. וראה מילואים לשו"ת דברי רננה סכ"ו. והעיר שם מראבי"ה הל' עירובין סשצ"א (בראבי"ה השלם – ע' שלו). ולהעיר שבשו"ע אדה"ז סש"ז סי"ג השמיט מלת "בשבת". ושקו"ט בזה. ואכ"מ.

153) אבל באם מוציאו בעוד היום גדול שראוי לאכילה בו ביום, אפשר להתיר (ע"פ שו"ע אדה"ז סי' תק ס"ב). ובשבת לצורך יו"ט שלאחריו – צ"ל מבושל ג"כ. אבל ביו"ט לצורך שבת מותר אם הניח עירוב תבשילין (ראה שו"ע אדה"ז סי' תקג ס"ג. וראה קובץ העו"ב שבועות תשע"ד. הערות הת' ואנ"ש 770 סוכות תשע"ה. ואכ"מ).

154) זמן צאת הכוכבים הנהוג במוצאי שבת וחג.

155) פתח דבר לקונטרס פו – סה"מ תשי"א ע' 106.

156) ומה שאסור לבשל מיו"ט ראשון לשני – לפי שלדידן דבקיאין בקביעא דירחא יום ראשון עיקר והשני חול, וה"ז כמבשל מיו"ט לחול (ראה ב"י רסי' תקג. מג"א שם סק"א. שם סתט"ז סק"א. קו"א לשו"ע אדה"ז סתק"א סק"ב).

157) וראה ר"ד משיחת יום ב' דר"ה תשי"ב, דהיינו רק בנוגע לזה שר"ה הוא ה"ראש" לכל השנה, חיות הכללי דכל השנה, אבל בנוגע לחיות פרטי דכל יום בפ"ע, שר"ה הוא גם אחד מימי השנה כשאר הימים (כמו שה"ראש" הוא גם אחד מאברי הגוף), נחשב יום ב' דר"ה ליום בפ"ע. ומה"ט חייבים לברך בו ברכות השחר – אף שכבר בירך ביום א' דר"ה – כבכל יום, ואין אומרים ששינת הלילה נחשבת כשינה באמצע יומא אריכתא.

158) ואור וחשך משמשים בערבוביא, כלומר שאהבה ושמחה (אור) ויראה ומרירות (לילה) משמשים ביחד, לפי שבר"ה הוא גילוי כוחות עצמיים, ומצדם אין ההתחלקות דכחות הנ"ל.

159) ע' 26.

שני ימים של ר"ה עסוק בתפלה ובאותיות התורה. די עבודה פון די מ"ח שעות של ראש השנה איז מבטל קליפת ח"ם און מהפך דעם חום דקליפה וחום הטבעי אויף חום אלקי אין תורה ותפלה ומדות טובות.

הדלקת נרות (**אחרי שעה 7:27**) מאש הדלוקה לפני החג (בסמיכות לקידוש). באם שכחו להשאיר אש דלוקה לפני החג, מותר לבקש מגוי שידליק אש מוכן עבור היהודי.

אין לכבות הגפרור אלא יניחו ויכבה מאליו.

מדליקים הנרות לפני הברכה כבשבת. בהדלקת נרות שתי ברכות: ברכת להדליק נר של יום הזכרון, שהחיינו. לובשות בגד חדש לאמירת שהחיינו, או מסתכלות בפרי חדש שנאכל מיד אח"כ, אחרי קידוש, ויש להן להדליק סמוך לקידוש ממש כדי שתאכל אח"כ הפרי מיד. (ואם אין להן, יברכו שהחיינו מכל מקום). איש המדליק מברך שהחיינו בקידוש. [טעתה בהברכה או שכחה שהחיינו – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

יש מחמירים שלא להשתמש בנר של יום טוב כדי להדליק עמו נר אחר של חול או להדליק את הגז.

אסור לחמם נר ולדבקו בפמוט גזירה שמא ימרח (שישפשפנו להחליקו על פני שטח הפמוט). גם **אסור לחתוך שולי הנר** בכדי שיוכל לתוקעו בנקב הפמוט, משום איסור מחתך. אבל מותר לתחוב נר בתוך הפמוט לצורך הדלקת נרות יום טוב, אף שהנר נשחק מעט ואין בזה משום מחתך.

אם הפמוט מלא בשיירי נרות, אף שמותר לנקות את הפמוט, ואין בזה משום תיקון כלי, וכן המשתמשים בנרונים בתוך כוסיות זכוכית, שמותר להם לנקות את הכוסית מדיסקית המתכת של הנרונים שנדבקה לתחתית כוסית־הזכוכית בכדי להניח במקומה נר חדש – מכל מקום, שיירי הנרות וכן הדיסקית שבנרונים, דינם כמוקצה ואסורים בטלטול[160]. ולכן, יניח מעט שמן בפמוט, ואז מותר לטלטלו, ויטלטלנו עד מקום האשפה, וישליך השיריים באופן ששיירי הנר יפלו ישר לאשפה. בנרונים, שהדיסקית נדבקת לתחתית הכוסית, ולא שייך להוציאם אלא ע"י כלי – אסור לנקותם ולגררם ע"י סכין, כיון שהסכין נעשה לו כיד ארוכה. והעצה לזה, להניח מעט שמן או מים בכוסית בערב יו"ט, שהדיסקית לא תידבק, ואז יכול ביום טוב לטלטל הכוסית כנ"ל עד מקום האשפה, וינער הכוסית באופן שהדיסקית תפול ישר לאשפה.

תהלים לפני ערבית. ניגון אבינו מלכנו (כן נהוג ברוב השנים).

מעריב כדאתמול.

"אולי יש מקום לאמירת לשנה טובה תכתב ותחתם גם בליל ב' דר"ה, קודם תקיעת שופר דיום ב' . . ועצ"ע"[161].

קידוש כדאתמול עם ברכת שהחיינו. בעת ברכת שהחיינו מסתכל בפרי חדש (ואם אין לו, יברך שהחיינו מכל מקום). בשעת ברכת שהחיינו לא יכוון על הפרי חדש בלבד אלא יכוון על שמחת יו"ט שהגיע עכשיו ועל שמחת הפרי שהגיעה לו השמחה עכשיו.

אכילת פרי חדש אחר קידוש **קודם** נטילת ידים לסעודה. ברכה ראשונה על הפרי. אוכלים כשיעור ומברכים ברכה אחרונה (רק על הפרי ולא על היין).

הנשים ובתולות שבירכו שהחיינו בעת הדלקת נרות, ודעתם על הפרי חדש לפניהם, לא יברכו שהחיינו שוב כעת באכילת הפרי.

נוהגים העולם שכל אחד מבני הבית [=הגברים] השומעים שהחיינו מהמקדש נוטל מן הפרי חדש ומברך עליו ברכת שהחיינו וברכה הראויה, לסימן טוב לחידוש השנה[162].

---

160) בזמנינו שאינם עומדים לתשמיש אחר. וגם בזמנם, כתב אדה"ז, שאף שמעיקר הדין אינם מוקצה, נכון ליזהר שלא לטלטלם כי אם לצורך הרבה. וגם אין להתיר לטלטלם משום צורך אוכל נפש מכמה טעמים. ואכ"מ.

161) ספר השיחות ה'תנש"א.

162) היינו לא רק הנשים ובתולות שכבר בירכו שהחיינו בהדלקת נרות, ודעתם על הפרי חדש לפניהם, וזקוקות לאכילת הפרי (אלא שאין

ברכת המזון כדאתמול.

יום שלישי, יום ב' דראש השנה, ב' תשרי

סוף זמן ק"ש: **9:45**.

שחרית כדאתמול.

בקריאת התורה קורין מוהאלקים נסה את אברהם עד סוף הסדר כדי להזכיר עקידת יצחק ומפטיר קורא בתורה כמו אתמול ומפטיר בירמיה כה אמר וגו' עד הבן יקיר וגו' מפני שחובת היום להזכיר זכרונות ובאותו ענין נאמר זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי וגו'.

רבותינו נשיאינו נהגו לומר בחשאי יזכור בראש השנה[163]. וכאו"א יחליט כיצד להתנהג בענין זה.

בתקיעת שופר של יום שני לכתחלה ילבש התוקע בגד חדש ויהיה עליו בשעת ברכת שהחיינו[164].

מוסף כדאתמול.

קידוש סעודה וברכת המזון כדאתמול.

שכח לברך "שהחיינו" בקידוש ליל שני, אפילו בירך כבר בליל ראשון, חייב לברך אימתי שנזכר עד סוף היום.

מבצע שופר.

מנחה כדאתמול.

התוועדות

נהוג שנוטלים ידים לפני השקיעה, ואוכלים פת (לפחות בשיעור "כביצה"), ומנגנים ניגוני רבותינו נשיאינו ומזכירים אותם לפני כל ניגון.

בספר המנהגים־חב"ד: ביום ב' דר"ה לפנות ערב נוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א ליטול ידיו לסעודה, בה אומר מאמר דא"ח. ברהמ"ז, ערבית, הבדלה, חלוקת כוס של ברכה.

יש להחמיר כסברא שצריך לבצוע על שתי ככרות שלמות, ואפילו סועד פעמים הרבה צריך לכל סעודה לחם משנה, אלא אם כן אין לו שנים שאז לא יפחות מככר אחד שלם[165].

לחבר השעות דראש השנה והתחלת מוצאי ר"ה בלימוד החסידות. ובלשון הרב: "ואני בהצעתי, אשר גם כל אחד ואחד ינהוג כן, לחבר שעות דראש השנה והתחלת מוצאי ראש השנה בלימוד החסידות, ובשביל אשר סללו לנו נשיאינו – יומשך גם לנו בכל ענינינו אור החסידות עד למטה מטה".

כשנמשכה סעודתו עד שחשיכה אפילו כמה שעות בלילה מזכיר יעלה ויבוא בברכת המזון לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום [כמובן, רק באם לא הבדיל בתפלה או על הכוס]. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מברכות כעת עוה"פ, כפשוט), אלא **גם** הגברים, אף שאין צורך בדבר (לפי שאין לחוש משום ספק ברכה לבטלה בשומע כעונה, כדעת רוה"פ (ראה צל"ח ברכות כא, ב. עו"ת אבנ"ז או"ח סתמ"ט. ועוד). ובפרט בנדו"ד דקיילי"ן שמעיקר הדין מברך שהחיינו גם ללא פרי חדש).

וכ"ה להדיא במט"א סת"ר ס"ו. וכ"כ בסידור יעב"ץ (אלא שאי"ז מהיעב"ץ כ"א מהמו"ל. ונעתק ממט"א בשינויים). ולהעיר מר"ד תשרי תרצ"ז (ונדפס כהוספה לאח"ז, בר"ד תשרי תרצ"ה וואהרשא), שאדמו"ר מוהרש"ב נ"ע הי' מהדר לאכול כמה מיני פירות גם מאותם שכבר אכל. (וראה גם בשו"ת שיח יצחק סש"ו. וש"נ).

ובא"א מבוטשאטש מהדו"ת סת"ר ר"ל יתירה מזו שאין לצאת יד"ח שהחיינו על הפרי מהמקדש, עיי"ש.

163) ובמ"א נתפרט שמנהג רבותינו נשיאנו להזכיר נשמות בלחש ביום ב' דר"ה.

164) ואפשר ללבוש אפילו ט"ק חדש – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כג'תקסד.

165) ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"א ס"ז – בנוגע לשבת. ובפשטות, כ"ה גם ביו"ט – ראה כה"ח סתקכ"ט סקכ"א. שש"כ פנ"ה הע' ו. שו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' קיז. דברי שלום ח"ה סי' ק. וכ"מ קצת בעורוה"ש סרצ"א סי"א. ואולי איכא למישמע הכי גם מל' המנהיג ע' קנב. וכן מל' המ"מ שבת פ"ל ה"ט. וכן מעשה רב. ודלא כמשמעות המשנ"ב סתקכ"ט סק"ט. אבל ראה שו"ת בעל שבה"ל (ועוד) בס' זכור לאברהם רוזנפלד ח"ב סל"א סמ"ט.

כבר נתפרסם קול קורא מהבד"צ, שאין לצלם ולהסריט בכל אופן שהוא עד לאחר שהציבור מתפללים תפילת ערבית. ולשומעים יונעם.

הלכתא למשיחא: לפנות ערב (שעה אחת קודם לשקיעת החמה. ויש אומרים מחר בבוקר) מפרישים כהן גדול מביתו ללשכת פרהדרין שבמקדש.

מוצאי יום טוב

צאת החג בשעה **7:25**.

ערבית מוצאי ר"ה – ההוספות לעשרת ימי תשובה. וגם "אתה חוננתנו". ובברכת "השיבה שופטנו" – "המלך המשפט". דיני השוכח ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בהבדלה: נוסח ההבדלה כרגיל, רק ללא ברכת הבשמים והנר. ואין אומרים ויתן לך.

שכח ולא הבדיל במוצאי ראש השנה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

כל תענית שאוכלים בו בלילה הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר[166]. והוא שלא ישן שינת קבע. אבל אם ישן שינת קבע אינו חוזר ואוכל ולא שותה, אלא אם כן התנה לאכול או לשתות. והרגיל לשתות בלילה אחר השינה מותר לשתות בלא תנאי. ומכל מקום, תוך חצי שעה[167] לעלות השחר אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, אבל טעימה בעלמא (אכילת פירות וירקות ושתיית משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מזונות עד כביצה) מותרת.

> בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב: שמנצלים את הזמן הנותר עד הצום לעשיית תשובה . . שעד עלות השחר (ואפילו עד להתחלת הזמן שלפני־זה, כהזהירות להתחיל להתענות עוד קודם עלות השחר) נותרו עוד כמה שעות – הרי זה ריבוי זמן לעשות תשובה![168]

עשרת ימי תשובה[169]

> בכ"מ בשיחות קודש מובא ע"ד שבעה ימים רצופים בין ר"ה ליו"כ כנגד שבעת ימי השבוע, התיקון והשלימות דשבעת ימי השבוע דשנה שעברה וההכנה לשבעת ימי השבוע דשנה החדשה.

יש לכל אדם לחפש ולמשמש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה. וספק עבירה צריכה יותר תשובה מעבירה ודאית. להדר ביותר בחומרות שאינו נוהג בכל השנה, ובפרט בכשרות.

מי שלא הספיק לעשות התרת נדרים בערב ר"ה, יכול להשלים במשך עשרת ימי תשובה. מי ששכח לעשות פרוזבול בערב ר"ה, אין לו תקנה לעשות היום.

הזריזים מקדימים לרכוש ד' מינים (אא"כ חושב שימצא מהודרים יותר לאחר יום כפור). לוודא שהם כשרים בתכלית (והאתרוג אין עליו חשש מורכב) וגם מהודרים, **ולקנותן רק ממוחזקים ליר"ש**. אין לקנות ד' מינים (וערבות בכללם) מקטן עבור יום הראשון של חג. פרטי דינים נמצאים בשו"ע אדה"ז סימן תרמה־ט. וראה להלן י"א תשרי.

> **הקהל:** רצוי שנוסף על כינוסי "הקהל" בימי הסוכות יזדרזו ויקדימו את הכינוסים גם במשך עשרת ימי תשובה – מכתב כללי ו' תשרי תשמ"ח. ובשיחת ו' תשרי תשמ"ח נתבאר שהכינוסים צריכים להיות ביומי דפגרא, החל מעשי"ת שהם בדוגמת חולו של מועד[170].

---

166) ראה לקמן בהערה עד"ז.

167) ומה שסתמו הפוסקים בדיני תעניות, דמיירי באוכל פחות מכביצה או בהתחיל לפנ"ז. אבל להעיר שבשו"ת בצה"ח ח"ג סנ"ב סק"ו ר"ל בדא"פ בדעת אדה"ז בסידורו (סדר ספה"ע) שלילה שלפני התענית קיל טפי, ומותר לאכול עד עלוה"ש ממש, דל"ג שמא ימשך. וכן ראיתי לעוד אחרוני זמנינו. אבל, נוסף לזה שכ' כן רק מסברא ואין לזה שום מקור, והו"ע הרגיש שהוא דוחק (אף שהביאו עוה"פ בסו"ד, במסקנת הדברים, ושוב בדא"פ), ומסתבר לומר דל"פ רבנן – יל"פ בפשי' דבסידור שם מיירי בטעימה בעלמא, ולא נחית לפרט, מדלא קאי בדיני ק"ש ותפלה. וז"פ.

168) וכעי"ז בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הע' 45.

169) בס' המנהגים ע' 20 נזכר גם עשי"ת בין הימים שאומרים בהם תהלים בלילה לפני חצות. אבל בשאר המקומות נזכר רק ר"ה ויו"כ. וראה באתרא דרב סי' ה'תנש"א. וש"נ.

170) וראה גם לקו"ש חכ"ד ע' 310 ואילך, נעתק לעיל ביום ראשון, כ"ב אלול.

שאלות המצויות בדיני צום יום הכיפורים

המסופקים אם חייבים לצום ביום כפור (חולה סכנה, יולדות וכו') ישאלו שאלת חכם בעוד מועד.

אחרי לידה: באופן עקרוני, אשה לאחר לידה – עד ליום השלישי מאז הלידה וכולל יום השלישי – אינה צריכה לצום. תוך שבעה ימים – תתייעץ עם רב. לאחר פרק זמן זה – היא חייבת לצום כרגיל, למרות שהיא עלולה להרגיש חלשה מאד.

מעוברות ומניקות: הוויתור מהצום הוא רק אם זה עלול להיות סכנת חיים. לכן, בהריון בסיכון נמוך, יש לצום באופן קבוע אלא אם כן מלווים בכאבי ראש עזים, התייבשות, סחרחורת וכו'. חשוב לצום גם על חשבון שינה במיטה כל יום הכיפורים. היכן שזה מעשי, חשוב שהבעלים יישארו בבית במקום ללכת לבית הכנסת כדי לעזור לאשתם שמה. אם בכל זאת מרגישות שמצבם הדרדר חס ושלום במידה שזה הופך לשאלה של סכנה, אז אפשר לשבור את הצום שלהן ולאכול ולשתות לשיעורים (לפרטים, ראה בדיני ערב יוה"כ). אפשר להעריך את מצבן הבריאותי בעצמן. אם הן חשות התעלפות, עליהן לשבור את הצום באמצעות שיעורים.

מותר לאישה בלידה לאכול ולשתות. עם זאת, האם מומלץ מבחינה רפואית לאכול ולשתות במהלך הלידה הוא דיון רפואי. ועל כל אשה להתייעץ עם הרופא שלה.

מומלץ שאלו שזקוקים לתרופות יומיים, פעם ביממה, ישנו מועד לקיחת התרופות בימים הקרובים באופן שבערב יום כיפור יקחו כדור לפני הצום וכדור נוסף מיד במוצאי הצום. הזקוקים לקחת תרופות ביום כיפור עצמו יבררו אצל רב בעוד מועד מה לעשות[171].

באופן עקרוני, אדם חלש שיכול לצום רק אם נמצא במטה כל היום לא ינסה ללכת לבית הכנסת או להתפלל באם כתוצאה מכך יהא מוכרח לאכול או לשתות אפילו פעם אחת ואפילו לשיעורים, אלא עליו לצום ולהשאר במטה. מוטב להישאר ביום הכיפורים בבית (בחדר מיזוג, במטה וכדומה) ולצום, מאשר ללכת לבית הכנסת ולהתעייף ולרעוב יותר, ואז יהיה החולה מוכרח לאכול או לשתות אפילו פעם אחת ואפילו לשיעורים. הליכה לבית הכנסת ו/או השתתפות בתפילה היא בחשיבות משנית ביחס למצוה מן התורה לצום[172].

יום רביעי, ג' תשרי, תענית צום גדלי' – יהפך לשמחה

בשנת תקנ"ג – מאתיים ושלושים שנה: יארצייט הרבנית דבורה לאה נ"ע, בתו של אדמו"ר הזקן, ואמו של אדמו"ר הצמח צדק.

צום גדליה – היום הוא תענית ציבור, יום האסור באכילה ושתי', לפי שבו נהרג גדליה בן אחיקם. ושקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו.

מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בימים שאירעו צרות לאבותינו ותכלית התענית כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה[173]. וכתבו הפוסקים, שלכן חייב כל איש לשום אל לבו

171) ולענין נרות (פתילות) קפאין או טיילנול ביום כיפור – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' א'רנז.

172) ראה שו"ת חת"ס ח"ו סכ"ג. לקו"ש חכ"ט ע' 524.

173) וראה שו"ת חת"ס או"ח סר"ח שכתב לדייק מל' הרמב"ם תעניות פ"ה ה"א "כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה" שד' צומות נקבעו על התשובה ולא לאבל. וכתב שם, שלכן נהגו לומר וידוים וסליחות. וכדברי הרמב"ם, כ"ה מפורש יותר במאירי ברכות ו, ב: שהתעניות כולם נתקנו מפני התשובה. אבל ראה בר"ן תענית ט, א בדפי הרי"ף, הובא בתויו"ט תענית פ"ד מ"א, שנקבעו לאבל ולא לתפלה. וראה שם בר"ן ז, א. וכ"מ קצת בריטב"א מגילה ה, א ד"ה אבל. שם תענית י, א. ובמאירי פסחים נד, ב לגבי ת"ב (אבל לכאו' קאי בכל ד' צומות): אינו אלא לזכר אבל. ומה שחייב להתענות – היינו מחמת צער להרגיש העינוי. ומצינו כעי"ז באבילות, כתענית ביום שמת אביו או רבו, וכן התענה דוד כשמתו שאול ויונתן בנו, וכן היו מתענים ביום מיתת החכמים (ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז, הובא בטור יו"ד סשע"ח).

אמנם, גם אם נקבעו רק לאבל, הרי המתאבל ג"כ צריך לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה (ראה רמב"ם אבל פי"ג ה"ב). ולהעיר מרמב"ם תפלה פי"ג הי"ח שבשאר תעניות קורין ברכות וקללות כדי שישובו, משא"כ בד' צומות. ובשו"ת הצ"צ או"ח סי' קי (במהדו"ח) הביא ד' הרמב"ם הנ"ל, וסמך לה מש"כ בר"ן כנ"ל. ועלה כתב שחובת קריה"ת בד' צומות היא לפי ש"חייב לזכור האבל והחורבן כו' וכמ"ש הגד להם את הבית ויכלמו מעונותיהם כו'", ונמצא שג"ז משום תשובה. ובפשטות, שכל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו החריבו לפי

באותן הימים לפשפש במעשיו ולשוב מהן, כי אין העיקר התענית, ואין התענית אלא הכנה לתשובה[174]. ולכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטיול ובדברים בטלים תפסו הטפל והניחו העיקר. ומכל מקום אין לפטור עצמו בתשובה לבד כי ימים אלו הם מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בהם[175].

כתב הרמב"ם כל השרוי בתענית וכו' לא ינהג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו. וכתב השל"ה: ומי שאינו עושה כן לא עלה בידו אלא העינוי שמענה את עצמו, כי ענין התענית הוא להכניע את החומר ולהגביר את כח השכלי ולהיות מדוגמת עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתיה רק נהנין מזיו שכינה, כן יתהנה גם כן להיות כל היום דבוק בו יתברך בתשובה תפילה וצדקה ותלמוד תורה כנגד כולם[176].

חולים פטורים מלהתענות וכן מעוברות ומניקות המצטערות[177].

חתן וכלה בשבעת ימי המשתה, מתענים.

בעל ברית משלים תעניתו ונותנין הכוס לתינוק לשתות והסעודה עושין בלילה.

גם מי שפטור מלהתענות, לא יאכל מעדנים רק יאכל מה שצריך לקיום נפשו.

הצום מתחיל מעלות השחר[178] (לחשבון 16.1 מעלות: בשעה **5:28**).

שלא עשה תשובה (מדרש תהלים עה"פ קלז, ז. ילקוט שמעוני שם רמז תתפו). וראה שערים מצויינים בהלכה לאאזמו"ר סי' קכא סק"ב, שכתב שלכן תיקנו סליחות ווידוי (וכבר הקדימו בענין זה בשו"ת חת"ס כנ"ל) וזעקת י"ג מדות בשעת קריאת ויחל. והביא מש"כ בערוה"ש סתקס"ו ס"ג שמה"ט מפטירים דרשו במנחה לעורר לתשובה, לפי שבת"צ מתודים בסוף היום.

וראה בארוכה לקו"ש חל"ג ע' 159 ואילך, שיש בתעניות אלו שני הענינים, שהחפצא דהיום שהוא בעצם "יום רצון לה'" גם ללא פעולת האדם (ראה שם הע' 40), אבל היותו "יום רצון" מתגלה ע"י הצום והנהגות התענית שביום זה, וכן שהדרך להרגיש ולנצל מעלת היום היא ע"י עינוי הגוף שזה מעורר את האדם לתשובה.

174) ובחיבור התשובה למאירי: כי ענין התענית אינו מכוון לעצמו אבל הכוונה בו היותו הערה לתשובה ומעשים טובים וכשאין התענית בזה האופן אינו תענית. וראה ראשית חכמה שער התשובה פ"ד. ועוד.

175) וראה פלא יועץ ערך תענית, שמאחר שהתענית דוגמת הקרבן צריך לצרף עמו התשובה כמו שצריך עם הקרבן, שבלא תשובה עליו נאמר זבח רשעים תועבה. [וראה תולעת יעקב בסוד עשי"ת].

וממשיך: ואפשר שבתענית אם לא עשה שום דבר מדרכי התשובה יקבל שכר טוב בעמלו ועושה פרי למעלה וכפרה עושה בחסדי האל ית"ש כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, אבל עיקר התענית הוא כדי שיכנע לבבו הערל ויפשפש במעשיו וכו' וישוב אל ה' וירחמהו, ובפרט בתענית צבור כבר כתב הרמב"ם [כנראה הכוונה לתעניות פ"א ה"ח] כי מה יתן ומה יוסיף להתענות על צרות שעברו מאי דהוה הוה אלא עיקר התענית הוא כדי שניתן לב שהצרות באו בעונות אבותינו ועדיין לא הטהרנו ומעשינו כמעשיהם ועל כן לא נושענו ובכן נשוב אל ה' וירחמנו.

176) ושם: וקל וחומר שיהיה סר מרע להרחיק מעליו כל נדנוד עבירה וכל מדה מגונה, ובפרט ישמור מהכעס שהוא הפגם הגדול שבעולם, כי הכעס הוא אל זר והוא בא קצת בטבע למי שהוא ריקן מאכילה ושתיה, על כן יגבור על הכעס.

[ומקרא מפורש הוא (ישעי' נח, ד): הן לריב ומצה תצומו וגו'. וכן הובא בראשית חכמה שער התשובה פ"ד (ועוד) בשם ס' הישר לר"ת (ולפנינו לא נמצא). ובספר חסידים סתרי"ז (הובא בר"ח שם): כשאדם מתענה ישמור עצמו שלא יהי' כעסן בו ביום כי כשהאדם רעב הוא כעסן ואם יכעוס מוטב לא שלא יתענה ויהי' שבע וטוב לבריות שלא יתקוטט. ובפלא יועץ שם: וצריך ליזהר ביום התענית מכל מכשול והרהור עון שלא יבא כטובל ושרץ בידו או כנוטע אילנות ומצד אחר מקצץ בנטיעות וביותר צריך ליזהר מן הכעס שביום התענית הוא מעותד מאד לכעוס על עילה כל דהוא ומאחר שהכועס הרי הוא כעע"ז נמצא שההפסד גדול על השבח וההעדר טוב ממציאות הרע אם לריב ומצה יצום לכן יתגבר מאד ויעמוד על המשמר לבל יגע לריק].

ועוד שם: גם לא ישיח שום שיחה בטילה, רק כל מגמתו תהיה על דבקותו בהשם יתברך ואף אם יהיה לו איזה משא ומתן ביום יהא באמונה ובנחת וימהר לחזור לדבקותו.

ועוד שם בשל"ה: גם אחר התענית לא ירבה בענוגין, וביום התענית לא ידבר מענין אכילת הלילה באם אפשר לו – דהיינו שיש לו אשה המכנת לו מאכל – לא יתפעל לחקור מה יאכל בלילה, כי היום שמתענה בו הוא קדוש מדוגמת עולם הבא שאין בו אכילה ושתיה.

177) ראה בנו"כ השו"ע ורמ"א או"ח סתק"נ ס"א. ואכ"מ. ולהעיר מר"ד ש"פ ויגש תשמ"ט.

178) זמן התענית מעלות השחר – כ"ה בפוסקים.

אמנם, בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב נזכר בין הדברים שישנם כמה שעות עד להתחלת התענית בעלוה"ש, או אפילו הזהירות [להתחיל להתענות] עוד לפנ"ז. ואולי הכוונה להמבואר בכ"מ (אג"ק חי"ח ע' תקנז, נעתק גם בלקו"ש חט"ל ע' 225. ועד"ז – ובשינויים קלים – במ"מ והגהות לאגה"ת פ"ג) בכוונת אדה"ז באגה"ת פ"ג שיכול לאכול עד ג' שעות לפני נץ החמה. ולהעיר מהוספת המלקט בספר המנהגים ע' 45 בשוה"ג.

ועו"ל בפשטות שהכוונה להישן שינת קבע ולא התנה. וכ"מ בשיחה הנ"ל, בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הערה 45 בשוה"ג.

הנוסע ממקום למקום צריך להמתין ולהתענות עד צאת הכוכבים במקום שנמצא באותו זמן[179].

הלכתא למשיחא: כל הצומות עתידין ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות יום טוב וימי ששון ושמחה[180].

בשולחן ערוך (סוף הלכות תענית)[181]: ולעתיד לבוא יהפכם ה' לששון ולשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות[182], שלכן הובא בשו"ע להלכה בזמן הזה, שנוגע למעשה באופן התענית, שהתשובה ביום התענית היא באופן כזה שפועלת (עד) שהצום יהפך "לששון ולשמחה".

מנהג ישראל להרבות בצדקה[183] ביום התענית. נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב[184]. אמרו רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא.

אין שוטפים את הפה ביום התענית[185].

שכח ואכל מחוייב להשלים התענית. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכוונתו לשם

179) באם מרגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את הצום לאחר שכבר לילה במקום שיצא משם.

180) רמב"ם סוף הל' תעניות – נתבאר בלקוטי שיחות חלק טו ע' 412. ומעלתם תהי' גדולה יותר מכל המועדים שבזה"ז, שהרי המועדים שבזה"ז יבטלו לעת"ל, וגם נעלים יותר מימי הפורים שלא יבטלו לעת"ל – סה"ש תנש"א ח"ב ע' 686. וראה גם שיחת ש"פ פנחס תשמ"ז (תורת מנחם ח"ד ע' 99 הע' 17). סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 530. תשמ"ט ח"א ע' 139. שם ע' 167. ובכ"מ.

ע"ד חיוב סעודה לעת"ל (ולא רק איסור הספד ותענית כבפירש"י ר"ה יח, ב ד"ה יהיו לששון ולשמחה. ולהעיר מהשקו"ט בסעודות חנוכה אם הם סעודת מצוה): ראה מג"א סי' תקנ"ב סקי"א (בנוגע לזמן בית שני, ושלכן מרבים בסעודה הראשונה בעת"ב לזכרון שיהפך במהרה בימינו לששון ולשמחה. וראה סידור יעב"ץ דיני ביהמ"צ שער שלכת אשנב ג סק"א. ובכ"מ שמה"ט נהגו לעשות סיום במוצאי ת"ב, ובתשעת הימים בכלל – ראה דברי תורה (מונקאטש) תנינא ספ"ב. שלחן מלכים (לנדא) פתיחה להל' תפלין שלום ואמת סקט"ו – רסג, א). נחל אשכול על ס' האשכול ח"ב הל' ת"ב ע' 18 (דמחוייב בסעודה דאיתקש למועד כר"ח. אמנם, בר"ח אי בעי לא אכיל פת). שיחת ב' עשרה בטבת תשמ"ב (דששון ושמחה קאי על סעודת יו"ט בבשר ויין). שיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב (סעודה גדולה ביותר כסעודת שלמה בשיעתו).

ע"ד איסור מלאכה (שבלשון הפסוק "מועדים טובים", והרי ר"ח איקרי מועד ולא איקדיש בעשיית מלאכה. אבל בתוספתא סוף תענית, וכן ברמב"ם, "יו"ט", ובכמה מקומות "יו"ט" היינו גם איסור מלאכה, ראה מגילה ה, ב (וידוע שכ"כ להוכיח נתן העזתי שר"י). וכ"ה בלשון הרמב"ם בכל מקום. אלא, ש"יו"ט" שבמג"ת הוא רק לענין הספד ותענית): הנה, בפירש"י ר"ה שם משמע קצת שאין איסור מלאכה (אבל שם קאי רק בפי' "ששון ושמחה"). וכ"ה בטו"א שם (ד"ה בזמן) בפשטות (לגבי זמן הבית. וראה גם הגהות חשק שלמה תענית פ"א מ"ד ד"ה וכשהי' (שו"ת בנין שלמה ח"ב ענינים שונים ס"ח). וכן מוכרח בשו"ת מהרש"ל סס"ד, שכשיבנה ביהמ"ק יקריבו תודה גם בת"ב. אבל ראה בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סרע"ג בהגהות לשו"ע או"ח סי' תפג (בשם הר"י איידליץ) שאסור במלאכה כבחוה"מ, עיי"ש. וראה דרשות חת"ס ח"א דרוש לז' טבת תקע"ד (פג, א – ד"ה כתיב. וכ"ה בתורת משה תנינא ס"פ ויגש) בדרך אפשר (מטעם אחר, ע"פ המדרש "ולמועדים טובים כנגד מלאכת שבת"). שם דרוש לח' טבת תקפ"ט (פט, א ד"ה כתיב). וראה שו"ת עמק התשובה ח"ה בפתיחה ע' לא (מד"ע).

קרבנות: בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 694 נזכר בין הדברים ע"ד קרבנות המועדים, כולל ימים אלו שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ואולי הכוונה (נוסף לקרבנות מצד חנוכת ביהמ"ק – ראה עזרא ח, לג ואילך שהקריבו בכל יום, גם בת"ב) לקרבנות נדבה, שלמים ותודה (ראה שו"ת מהרש"ל סס"ד. מג"א (ושו"ע אדה"ז) סנ"א סקי"א (ס"א). ולהעיר שבשו"ת מהרש"ל כתב רק בנוגע לעת"ל, ובמג"א שינה וכתב בל' עבר שהי' יו"ט בזמן המקדש, ואדה"ז השמיט ד"ז וכתב רק שהקריבו תודה ותו לא. גם לא נחית לבאר אם הכוונה בזמן בית ראשון או ב"ש. ולכאורה קאי בזמן ב"ר, ומה"ט לא כתב שהי' יו"ט). ולהעיר גם מקרבן עצים בת"ב (תוספתא בכורים פ"ב, ח. וראה ניצוצי אור (מרגליות) מגילה ה, א), וכן בת"ב נדחה, בעשירי באב (תענית פ"ד מ"ה. תענית יב, א. וראה שו"ת חת"ס או"ח סי' קנז. הנסמן בשו"ת יבי"א ח"א סל"ד סק"ג).

כשמשיח בא באמצע התענית: וראה בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 832 (תוכן משיחת צו"ג תנש"א) בנוגע לנתינת כח לדחיית הצום לגמרי בימות המשיח, שמקום לשקו"ט בנוגע לתעניות דרבנן אם משיח בא באמצע היום אם צריך להשלים התענית. וראה גם שם ח"א ע' 26 הערה 105 (שיחה הנ"ל).

181) ועד"ז בטור שם (בשינויים. ונתבאר בלקו"ש חט"ו שם ע' 414 הע' 19).

182) חט"ו שם ע' 416. וראה שם הע' 38.

183) צדקה זו – לא מכספי מעשר.

184) ראה בפירש"י ברכות ו, ב ד"ה אגרא דתעניתא שנותנין צדקה לערב. ומשמעות רש"י שבערב אחרי שהתענו העניים יהא להם מה לאכול. וראה של"ה מס' תענית נר מצוה. א"ר סתקס"ו סק"ב. משנ"ב שם סקי"ב. כה"ח שם סקט"ו (נסמן בלקו"ש כה ע' 446 הע' 45. שם ע' 470 הע' 85). אבל י"ל בכוונתם שנותנים **לקראת** ערב. וכ"ה בתוס' מגילה כא, א ד"ה ואין מפטירין, וראה גם במטה משה סתשנ"ה, הובא בא"ר משנ"ב וכה"ח שם, ליתן צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ושמשו"ה נכון להפטיר דרשו בערב אחרי שעושים צדקה. ואכתי י"ל, שברש"י מיירי שחילקו מזון לעניים במוצאי התענית, ולכן נותנים אז בערב. וכ"מ בשבה"ל סר"פ.

איברא שברש"י סנהדרין לה, א ד"ה כל תענית – ונסמן בהגהות הגר"י פיק במסורת הש"ס ברכות שם – משמע שנתנו בליל התענית, לפני התענית (וביד רמ"ה שם סתם וכתב "ביום התענית"). ודוחק לומר שבליל תענית הכוונה במוצאו (אף שכ"מ קצת במאירי שם). ואולי תרוויהו איתנהו. וכ"ה בשמחת הרגל להחיד"א לימוד ג (כא, א) שצריך ליתן לפני התענית ולאחרי'.

185) מי שיש לו צורך מיוחד, כגון שסובל מריח הפה וכדומה, ישטוף פיו בדבר מר (כמי־פה וכדומה) ויכפוף ראשו שלא יבלע. וראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תתקפח.

כפרה. ויכול לומר עננו בנוסח: עננו ביום צום התענית הזה. ואם אכל פחות משיעור כותבת בכדי אכילת פרס או שתה פחות מרביעית לא נעקר התענית ממנו ויאמר עננו כרגיל.

בשחרית: רק הש"ץ אומר עננו[186], בחזרת הש"ץ, בין ברכת גאל ישראל לברכת רפאנו. [וכן אומרו במנחה, כדלקמן]. שכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

סדר התפלה לשחרית: לאחרי חזרת הש"ץ, תחנון, נפילת אפים, סליחות, אבינו מלכנו הארוך – בנוסח של עשרת ימי תשובה ("כתבנו"), ואנחנו לא נדע, חצי קדיש[187]. מוציאים ס"ת וקורין ג' גברי בפרשת ויחל משה.

בסדר הסליחות ע"פ מנהג חב"ד: "אלו הנוהגין לאומרם לאחרי שמו"ע ונפ"א יש להשמיט: אשרי, ח"ק, לך ה' הצדקה, שומע תפלה, סלח לנו, א־ל ארך אפים, אשמנו. ואומרים: אבינו מלכנו הארוך, ובסופם – **חצי קדיש** ולא ק"ש, כמובן. [ובשולי הגליון שם:] הערה: נ"ל אשר כשאומרים הסליחות בסדר התפלה אין לומר גם הפיוט אז טרם כו' – כיון שהוא **פתיחה** ואין לזה ענין **באמצע** התפלה [ומתחילין "דרשו"], אבל לא מלאני לבי להורות כן עד שאמצא עוד ראי' לזה. והוא הדין לאמירת ויאמר דוד אל גד גו' רחום וחנון וגו' – אשר נ"ל שאין לאומרם לאחר נפ"א שאמר בתפלתו."[188]

בנוגע לאמירת וידוי תחנון סליחות ואבינו מלכנו כשיש ברית וחתן וכדומה, המנהג בבית חיינו[189], שהקהל (משא"כ החתן ובעל ברית) אומרים סליחות אבל משמיטים וידוי, תחנון, ואבינו מלכנו[190].

קוראים בתורה בתפילת שחרית ומנחה ("ויחל משה")[191], ומפטירים בתפילת מנחה כבכל תענית ציבור.

הלכתא למשיחא: כל שבעת הימים (מהיום והלאה) כהן גדול זורק דם התמידין ומקטיר קטורת ומטיב הנרות ומקריב אברי התמיד כדי שיהא רגיל בעבודות יום הכפורים בכל יום, זקני בית דין קוראים לפניו ומלמדין אותו סדר עבודת היום ואומרים לו קרא אתה בפיך שמא שכחת.

שיעור חומש היומי ע"ד הקהל, והשייכות לצום גדלי' – ראה בהערה[192].

גם במנחה, מוציאים ס"ת וקורין ג' גברי בפרשת ויחל משה. ומפטירין דרשו ה' בהמצאו.

יש להקדים תפלת מנחה שיהא קודם בין השמשות (היינו, לסיימה קודם שקיעת החמה). והיינו, שנוסף לזה שראוי להקדים להתפלל לפני השקיעה גם בשאר ימים, הנה, ביום תענית בפרט נכון להקדים מחמת כמה טעמים וחששות. בדיעבד, אם נתאחר בתפלתו, אפשר לקרוא בתורה ולהפטיר ולהתפלל מנחה גם בין השמשות[193].

---

186) באם אין עשרה מתענים – אומר הש"צ עננו בברכה בפני עצמה אם יש בבית הכנסת אף רק ג' מתענים. ועל כל פנים כשיש עוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור. וראה בארוכה בהערה להלן בדיני קריה"ת.

אם הש"ץ עצמו אינו מתענה, – אע"פ שלכתחילה אין לא להיות ש"ץ (אפילו אם הוא אבל ר"ל), בדיעבד אם עבר או אם אין ש"ץ אחר – אומר עננו בשומע תפילה ובנוסח "עננו ביום צום התענית הזה" (מג"א תקסו, סק"ז).

187) א"א א־ל ארך אפים (רק בימי שני וחמישי). וראה שו"ת באתרא דרב סי' יז'תרפב.

188) וראה יומן צום גדלי' תנש"א.

189) היו בזה כו"כ הוראות במשך השנים. ואכ"מ. בפועל, המנהג כבפנים.

190) באופן כזה אין מדלגים כלל בסדר הסליחות. והיינו שמתחיל מסלח לנו, וגם אומר הוידוי ("אשמנו") כדרכו. [ודי בזה במה שמניחים מקצת – והיינו מה שמדלג בסדר התפלה על תחנון – מחמת החתן ומילה].

191) באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא ויחל אם יש בביהכ"נ אף רק ג' מתענים.

אלא שי"א שכשאינן מתענין שלא מחמת חולי אין להקל, וכדמוכח בשו"ת קול גדול למהר"ם חביב סי"ד דמיירי רק באניסי – שו"ת שערי צדק (פאנעט) סי' קיט. פרי השדה ח"ג סי' קסח סק"ב. שם סי' קעט. זכרון יהודה שם. אפרקסתא דעניא ח"א סע"ז ד"ה א"כ. בארות אברהם או"ח סל"ו. וגם בשו"ת צ"צ במהדו"ח או"ח סי' קיא מיירי באניסי (וכן בפס"ד שלו סי' תקסו. אבל שם י"ל דנקטי' לדוגמא בעלמא). ועוד להעיר שבכ"מ כתבו רק כשיש עשרה מתענים בעיר, ונוגע לשלוחים הנמצאים בערים רחוקות.

אלא, שבזמנינו כשאינם מתענים מחמת העדר הידיעה, כאנוסים דמי, וכתינוקות שנשבו. ובהנ"ל מיירי כשפורשים מדרכי צבור בשאט נפש. ועוד, שרובם ככולם של הסברות שהובאו בשו"ת הצ"צ שייכים גם בכגון דא.

192) ראה שיחת צום גדלי' תשמ"ו. וראה עוד ע"ד השייכות דצום גדלי' לשנת הקהל – בשיחת צום גדליה תשמ"ח.

193) לענין אמירת הש"ץ או"א ברכנו אפשר לאומרה בין השמשות. (ראה שו"ע אדה"ז סתרכ"ג ס"ח, אפי' בנוגע לנ"כ, שצ"ל קודם צאה"כ ומשמע שביה"ש מותר. וכש"כ בנוגע אמירת או"א וכו', עיי"ש. [וצע"ק בסיום הסעיף: מבעוד יום. גם יל"ע אם בסידורו (שחזר בו בכמה דברים בענין בין השמשות) ס"ל נמי הכי].

בתפילת העמידה אומרים כולם "עננו" בברכת "שמע קולנו". שכח היחיד ולא אמר, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ "עננו" בין "גואל" (ברכת "גואל ישראל") ל"רופא" (ברכת "רפאנו"), וברכת כהנים ("אלקינו ואלקי אבותינו") לפני שים שלום.

סדר התפלה למנחה: וידבר, אשרי, חצי קדיש, ויהי בנסוע, קריאת התורה, הפטורה וברכותי', יהללו, חצי קדיש, שמונה עשרה ("עננו"), חזרת הש"ץ, תחנון ואבינו מלכנו הארוך – בנוסח של עשרת ימי תשובה ("כתבנו"), קדיש תתקבל, לדוד ה' אורי, עלינו, קדיש יתום.

דברי כיבושין אחר מנחה[194].

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת ח"י תמוז (תענית י"ז בתמוז נדחה) תנש"א, שיום זה יכול להיות יום שבן דוד בא, ובמילא יאמרו בתפלת המנחה לא בנוסח דיום התענית אלא ענינים של שמחה, שבברכת "שמע קולנו" מותר להוסיף כמה ענינים.

בר"ד הנ"ל, שכשיבוא משיח צדקנו היום יחסכו לקרוא בתורה במנחה[195].

צאת הצום (זמן כוכבים בינונים לאדה"ז) [וזמן תפלת ערבית] בשעה: **7:10**.

זמן קריאת שמע בלילה הוא משעת יציאת שלשה כוכבים **קטנים**. ואף שמן הדין די בכוכבים בינונים[196] – לפי שאין אנו בקיאים בהם[197] צריך להחמיר ולהמתין עד שיראו קטנים[198]. ולכן, נכון לחזור ולקרוא קריאת שמע כמה דקות אחר כך[199].

יום ועש"ק פרשת וילך, ה' תשרי

שנים מקרא ואחד תרגום (פרשת וילך). הפטרת שבת שובה.

הלכתא למשיחא: מזים מי פרה על הכהן גדול ביום שלישי להפרשתו.

במנחה: אין אומרים אבינו מלכנו.

מנהג בית הרב להדליק בערב שבת תשובה "א תשובה ליכט"[200]. [ובשיחת ו' תשרי תשמ"ב שמנהג חב"ד להדליק ג' תשובה ליכט].

מצוה על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת (בפרט שלבשו בגדי שבת בראש השנה כשהותרה הוצאה לצורך יום טוב).

זמן הדלקת נרות בשעה **6:21** (18 דקות לפני השקיעה).

---

194) ראה לקו"ש ח"כ ע' 352 (וש"נ) ע"ד מנהג כמה קהילות בעבר לומר ביום התענית בזמן מנחה דברי כבושין לעורר לתשובה, ושכדאי לעורר ע"ד מנהג הנ"ל במקום האפשרי – שיאמרו אחר מנחה (לכה"פ כמה מלים) דברי כבושין או מזמור תהלים המתאים, ובמקום שאא"פ – שיחשבו עכ"פ דברי כבושין.

195) ויל"ע אם הכוונה רק למנחה, או דבהכי עסיק התם (דמיירי בשעת מנחה). ולהעיר מהשקו"ט בקריה"ת במקום שאין מתענים (ראה לעיל), אם הוא חובת היום או שייך לענין התענית. ויש שכתבו לחלק בין שחרית למנחה. ולהעיר שאת"ל שיקראו בתורה כדין יו"ט – ה"ז רק בשחרית ולא במנחה.

196) שפסקו בגמרא הלכה כר' יוסי לחומרא כמו בקריאת של ערבית שאינו ודאי לילה עד צאת הכוכבים הבינונים בגודל גופם ברקיע ובאורם.

197) והארכנו בזה בקובץ אה"ת ג' תמוז תשנ"ו. וראה משלחן הבד"צ שבועות תשע"ה.

198) ובסדר הכנסת שבת כתב אדה"ז "להחמיר בקיץ [במדינות אלו] לענין ק"ש של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה". ונתבאר שם אצלנו.

199) והעיר המזכיר הריל"ג ע"ה, שבפעם הראשונה שהרבי רצה שיתפללו בתענית ציבור מוקדם, אמר לי לגשת להרה"ח ר' שמואל הלוי ליטין, באמרו שהרי הוא רב פוסק דינים, ולבקש שיסכים להתיר להתפלל ערבית, ולהכריז שאח"כ לאחרי שיהי' 36 דקות אחרי השקיעה לקרוא ק"ש שנית (ולא הזכיר שיכולים לסמוך על ק"ש שקוראים בק"ש שעל המטה), ושכן הי' – ואולי יותר מפעם אחד – שהורה להכריז הנ"ל.

וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ג'רג. ושנ"ת.

200) ובסה"מ תש"ט ע' כו (בפתח דבר לקונטרס שבת תשובה) שהוא מנהג בית הנשיאים. וראה שיחת שבת שובה תשכ"א ההוראה לכאו"א.

שבת קודש פרשת וילך, שבת (ת)שובה, ו' תשרי

יאצ"ט־הילולא של הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה שניאורסאהן, אם המלכות.

במעלת שבת שובה, השבת הראשונה בשנה, נתבאר בכ"מ, שכוללת ומתקנת כל שבתות השנה, הן בנוגע לתיקון שנה שעברה, היינו עליית כל שבתות שנה שעברה ("ויכולו"), והן בנוגע להכנה לשנה הבאה, המשכת הברכה ונתינת כח לשבתות שנה הבאה ("מיני' מתברכין"), וממילא פועלת גם על כל ימי השנה (כי השבתות בכל השנה כוללים כל ימי השבוע). ובסגנון אחר: ששבת זו היא בבחינת "ראש" לכל שבתות השנה, שכל אחת מהן היא בבחינת "ראש" לכל ימי השבוע – "ראש שבראש".

ונמצא, שישנו עילוי בשבת שובה גם בנוגע לר"ה ויו"כ, כי עיקר הענין ד"ויכולו" בשבת שובה הוא בנוגע לשבוע זה גופא, בנוגע לר"ה. וכמו"כ עיקר הענין ד"מיני' מתברכין כולהו יומין" בשבת שובה הוא בנוגע לשבוע זה גופא, המשכת הברכה בנוגע ליו"כ. והיינו שישנו עילוי בתשובה דשבת שובה אפילו לגבי התשובה דיוהכ"פ, עד כדי כך – שיוהכ"פ מתברך משבת שובה. (ואע"פ שיוהכ"פ הוא "שבת שבתון", תכלית השלימות בענין השבת גופא, ומבואר בחסידות שביוהכ"פ מתגלה בחי' פנימיות עתיק, פנימיות התענוג – הרי בנגלה דתורה בהלכה וכו' מצינו את ענין התענוג רק בנוגע ליום השבת, "וקראת לשבת עונג" ולא בנוגע ליוהכ"פ. וע"ד מעלת פורים לגבי יוהכ"פ, שבפורים נמשכים כל ההמשכות והגילויים דיוהכ"פ בתוך ועל ידי הדברים הגשמיים דוקא, "משתה ושמחה", ועד – "לבסומי בפוריא", משא"כ ביוהכ"פ שאז נמצא יהודי במעמד ומצב שלמעלה מכל ענייני הגשמיים. ועד"ז, הוא העילוי דעבודת התשובה בשבת שובה לגבי עבודת התשובה דיוהכ"פ, שעבודת התשובה דיוהכ"פ נעשית בהיות היהודי במעמד ומצב שלמעלה מענייני הגשמיים, דוגמת מלאכי השרת, אבל עבודת התשובה דשבת שובה נמשכת וחודרת גם בענייני הגשמיים של כאו"א מישראל שהרי בשבת ישנו ציווי לענגו בבשר שמן ויין ישן, ע"ד הענין דלבסומי בפוריא (שלמעלה ממשתה ושמחה סתם), שעבודת התשובה חודרת בכל הענינים הגשמיים, והיינו בכל הדברים שבהם צריך להיות העינוי דיוהכ"פ, שבשבת מצוה להתענג בהם. וזוהי גם המעלה דשבת שובה לגבי **כל** עשי"ת: יש נוהגין להתענות בכל עשי"ת בימי החול, ועפ"ז מובן שעבודת התשובה בימי החול דעשי"ת היא בדוגמת התשובה דיוהכ"פ, שאז נמצא האדם במעמד ומצב נעלה יותר מענייניו הגשמיים, אכילה ושתי', ואפילו בר"ה שאסור להתענות בו – הרי ישנו אופן מסויים שבו צריכים להתענות בר"ה (ביום ולא בלילה), משא"כ בשבת דעשי"ת (שבת שובה) אסור להתענות, ואדרבה: מצוה לענגו בבשר שמן ויין ישן. וזוהי המעלה דשבת שובה לגבי שאר עשי"ת – שעבודת התשובה נמשכת וחודרת בכל הענינים הגשמיים).

ועוד זאת, שהתשובה דשבת שובה נעלית יותר מהתשובה דכל שבתות השנה, שבשבת שובה מתקנים ומשלימים העבודה דתשובה עילאה שבכל שבתות השנה, ומשבת שובה נמשך הכח להעבודה דתשובה עילאה בשבתות שנה הבאה. ובפרטיות: אף ש**כל** עשי"ת ענינם תשו"ע, בכ"ז מאחר שימי **החול** דעשי"ת ענינם התיקון על העבודה דימות **החול** של כל השנה, אין זו אמיתית ושלימות העבודה דתשו"ע, משא"כ ביום השבת דז' ימים אלו (בין ר"ה ליו"כ), שבו התשובה והתיקון על העבודה דיום **השבת** של כל השנה, הרי עבודת יום זה היא השלימות בהעבודה דתשו"ע.

השייכות דשבת שובה ל"הקהל" – לאחרי שנה השביעית, שכל השנה היא "שבת לה'"– שהתיקון דכל השבתות שבשנה שעברה, והפעולה על כל השבתות דשנה הבאה, באופן נעלה יותר, ראה בהערה[201].

ערבית: תפלת העמידה – ההוספות לעשי"ת (זכרנו, מי כמוך, המלך הקדוש, וכתוב, ובספר, עושה השלום). אומרים המלך הקדוש גם בברכת מגן אבות (שכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח).

אין אומרים אבינו מלכנו בשבת מפני שאסור לתבוע צרכיו בשבת.

בשיחת ש"פ וילך, ו' תשרי תשמ"ט[202]: כאן רואים דבר נפלא (שכמה לא שמו לב עליו) שהענין ד"שמחת תורה", שמחה לגמרה של תורה, שייך גם לפרשת וילך שבה **מפורש בתורה** הענין דגמרה של תורה [ובהערה: ומבחינה מסויימת, עוד יותר מאשר בסוף פרשת ברכה – לא רק "גמרה של תורה" **בפועל ממש**, אלא "גמרה של תורה" כפי **שנתפרשה בתורה** (באופן נעלה יותר מהמציאות

201) נתבאר בשיחות שבת שובה תשמ"ח. וראה באו"א בשיחת שבת שובה תשמ"א.

202) סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 6.

בפועל ממש)], ובמילא, יש כבר בפ' וילך (מעין ודוגמת) השמחה דשמח"ת – שלימות השמחה ד"זמן שמחתנו", למעלה מהשמחה דשבעת ימי הסוכות (שבעת ימי ההיקף), ואולי י"ל – למעלה אפילו מהשמחה דשמיני עצרת (שומר ההיקף) שמחה שלמעלה ממדידה והגבלה[203].

מפי השמועה: בהוצאת הס"ת בשחרית, נהג כ"ק אד"ש לומר (כשחל בו' תשרי) "קדוש ונורא שמו".

יש נוהגים סלסול וכבוד שלא יפטיר אלא גדול בשבת שובה. ויש לקרות להפטורה זו איש חשוב.

אומרים אב הרחמים.

במוסף ובמנחה: "מי כמוך אב הרחמים" ולא "הרחמן[204]".

שכח רצה והחליצנו בברכת המזון בסעודת **היום** – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

במנחה: קריאת התורה (פ' האזינו). אומרים צדקתך.

אין אומרים פרקי אבות החל משבוע זה.

כינוסי הקהל בשבת שובה – ראה בהערה[205].

דרשת שבת שובה ע"י הרבנים חברי הבד"צ בשעה 6:45 אחר הצהריים[206].

מוצאי שבת קודש, אור לז' תשרי

צאת השבת בשעה **7:19**.

ערבית מוצאי שבת – ההוספות לעשרת ימי תשובה (כנ"ל). וגם "אתה חוננתנו". דיני השוכח ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין אומרים ויהי נועם ואתה קדוש.

הבדלה (כרגיל עם נר ובשמים).

אומרים ויתן לך כבכל מוצ"ש אחר הבדלה.

"יסדר שולחנו בפריסת מפה במוצאי שבת כדי ללות את השבת ויאכל עכ"פ כזית פת. ואע"פ שבשאר ימים אינו מסדר שולחנו רק מקיים סעודת מוצאי שבת במיני תרגימא או פירות, מ"מ בימים אלו יש להדר בכל מצוה ומצוה ביתר שאת".

יום שני, ח' תשרי

הילולא של הרה"ק ר' ברוך נ"ע, אביו של אדמו"ר הזקן (תקנ"ב).

תשליך – למי שלא הספיק בר"ה – היום, יום "שלש עשרה מדות"[207].

---

203) וראה ביומן כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע ממוצאי שבת שובה תרס"ו (נדפס בסה"מ תרס"ו ע' רצ): כשתי שעות התארכה החזרה, וכשיצאנו מחדרו של הוד אאמו"ר הרה"ק לחדר הראשון – ששם מתפללים ומחכים להתקבל ביחידות, יצאנו כולנו במחול – גיכאפט א טענצל – חשאי. אחדים מהחסידים שעמדו שם, העירו, כי הגם שהראשי תיבות של שבת תשובה – ש"ת – הוא כמו הראשי תיבות של שמחת תורה, בכל זה הנה שבת תשובה היום ולא שמחת תורה. התלמיד מר מרדכי חפץ שהוא רגשן פנימי, יצא מהמחול, וניגש אל האיש וחבקו בשתי ידיו, נשקו במצחו, ואמר: איהר זייט זייער גירעכט, היינט איז שבת תשובה, אבער וועהן מי איז זוכה הערן פון רבי'ן זאהל גיזונד זיין, אזעלכע עניני השגות אלקות, וואם מיר האבן זוכה גיווען היינט צו הערן, איז שבת תשובה אויך שמחת תורה. [וראה המסופר בס' חייל בשירות הרבי ע' 201].

204) על פי קבלת האריז"ל.

205) ראה מכתב כללי ו' תשרי תשמ"ח, חלקו הועתק לעיל ביום א' דראש השנה.

206) ראה מכתב כללי י"ג אייר תשמ"א, ע"ד כינוסי תורה בשנת הקהל כהוראת הרב מרא דאתרא. ובכ"מ בשיחות קודש, ע"ד הפעולה ד"הקהל" ע"י כל רב בעירו (ע"ד המלך. וראה באזהרות רס"ג (נעתק במכתב כללי ח"י אלול תשי"ב. ימי הסליחות תשכ"ו) – "רב מהיר יקרא ספר במועד שמיטת").

207) כמו"כ, אלו שצריכים להקדים כפרות מכל סיבה שהיא, כדאי עכ"פ להסמיכם כמה שיותר לעריו"כ, כגון היום, ובפרט שהוא יום "י"ג מדות". וראה בשו"ת באתרא דרב סי' טז'תתנ.

יום שלישי, ט' תשרי, ערב יוהכ"פ

מהיום[208] ועד אחר בדר"ח חשון אין אומרים: תחנון, למנצח, תפלה לדוד.

כפרות

באשמורת הבוקר[209] (אחרי השעה 3 לערך[210]) שוחטים כפרות[211] (הכוונה בזה הובאה בסידור) כמספר בני הבית. תרנגול לזכר ותרנגולת לנקבה. למעוברת[212] – שתי תרנגולות ותרנגול (בנוסח: אלו חליפתנו[213] וכו' אלו התרנגולים ילכו למיתה ואנחנו נלך לחיים טובים וכו'[214]).

כשאי אפשר לעשות כפרות באשמורת הבוקר – כמה אופנים בדבר, ולהלן סדר הקדימה[215]:

א. בערב יום כיפור סמוך לנץ החמה.

ב. במשך ערב יום כיפור (בלילו או ביומו).

ג. בח' תשרי (יום שלש עשרה מדות).

ד. בעשרת ימי תשובה (וכל הקרוב יותר לערב יום כיפור)

ובכלל, עדיף לעשות כפרות עם תרנגול לפני ערב יום כיפור, מלעשות כפרות עם כסף בערב יום כיפור.

אמירת "בני אדם – ולשלום" שלש פעמים, ובכל פעם מסבב[216] ג"פ, סך הכל מסבב ט' פעמים.

לא יאמר פסוקים הנזכרים [וכן ברכת כיסוי הדם] במקום שיש ריח רע מלול התרנגולים, וירחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח, וכן לא יעמוד כנגד הריח.

כשבאים בני אדם הרבה בבת אחת ובידם תרנגולים, והשוחט שוחט לפניהם תרנגולים – אין נכון לעשות כן לעמוד אצל השוחט ששוחט והם אוחזים תרנגולים חיים בידם, שיש בזה חשש צימוק הריאה וגם צער בעלי חיים, אלא צריך שיתרחקו מעט מאצל השוחט כאופן שהתרנגולים שבידם לא יראו השחיטה.

טריפות: יזהר לאחוז העוף בנחת. אם נפל העוף מידיו יודיע לשוחט. אין להחזיק העוף בכנפיו מחשש טריפות.

כיסוי הדם: המהדרים מכסים הדם בעצמם. מצות כיסוי הדם מוטלת על השוחט. ונוהגים

---

208) בנוגע לקריאת שמע שעל המטה: הנה, ליל ערב יו"כ אין אומרים וידוי, שמחזיקים גם ליל ערב יו"כ כיו"ט – ראה שו"ע אדה"ז סתר"ד ס"ד-וס"ה. וכן המנהג אצל אלו שאומרים סליחות בעשי"ת שמקצרים בסליחות. וצע"ק בהיום יום שהוראה זו נזכרה אחרי סדר כפרות. אלא דמיירי שם רק לענין תחנון גופא.

209) הן הסיבוב והן השחיטה. וכבר נתפרסם המענה (נדפס בשלחן מנחם ח"ג ע' קנב), שכפרות עורכים באשמורת הבוקר אפילו אם השוחט ישחט לאחרי זה. (ועיי"ש בנוגע לההפסק בין עריכת הכפרות לשחיטה, שיכול בזמן שבינתיים לעסוק בעניני כפרות (כוונתם וכיו"ב)). וראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תתקמט.

210) אופן החשבון – בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תתיז.

211) בנוגע לשחיטת כפרות שלא ע"מ להכשירן – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא'קפז.

212) אחרי אורבעים יום (שקודם לזה ה"ז כמיא בעלמא. וראה שו"ת אתרא דרב סי' ה'תרנח. וש"נ).

213) כפשוט. ולהעיר, מס' מנוחת אליהו (קווינט) ח"א ע' פח בשם כ"ק אד"ש בטעם הכפרה על העובר, באו"א מהנת' בלקו"ש חכ"ב. וגם להבי' בלקו"ש שם יציבא מילתא.

214) באם אין תרנגול, אזי ישתמש בשאר בע"ח (כגון דג), ואם גם זה א"א – אזי ישתמש בכסף, ויאמר בנוסח: "אלו המעות תלכנה לצדקה" (הנוסח מקונטרס קידוש ותפילות ר"ה שמח"ת, קה"ת תש"ג). וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'קצט. כמו כן, אפשר שאחר יעשה עבורו – ראה שם סי' א'רלט.

כשמשתמשים בכסף נוהגים לסבב המעות על הראש – ראה חיי"א כלל קמד ס"ד. משנ"ב סתר"ה סק"ב. כה"ח סקי"א. אבל ראה טאלקס ענד טיילס תשרי תשל"ב גל' שסט ע' 6 בהערה.

215) ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תתנ.

216) נכון שלא לסבב העוף מעל ראש אשתו נדה מחשש שמא יגע בה. ואם עומד בריחוק ומסבב העוף גבוה באופן שלא יבוא לידי נגיעה, מותר.

השוחטים בבואם לאיש נכבד שהוא עמית בתורה [=תלמיד חכם] [217] שמכבדים[218] אותו במצות כיסוי הדם[219]. ונכון לשלם לשוחט[220]. קודם הכיסוי מברכים[221] "על כיסוי [ה]דם [בעפר]"[222]. וראוי שיטול ידיו קודם הברכה. אין לברך שהחיינו גם אם עושה המצוה בפעם הראשונה[223]. צריך לדקדק שהכיסוי יהא בדם הנפש דוקא, והיינו שימתין עד שמתחיל לירד טיפין, כדי שיכסה מקצת מדם הנפש (ולא מדם השותת מתחילה[224]). צריך שיניח למטה עפר תיחוח [=יבש][225], ומכסה הדם מלמעלה, בעמידה, בידו [ולא בכפפות] או בכלי (ולא ברגלו), ביד ימין[226], ויכסה באופן שלא יהא רישומו ניכר, באופן שכל צדדי הדם מכוסים בעפר, אבל אין צריך לכסות כל הדם שלפניו[227]. במקומות שהרבה שוחטים בסמיכות זה לזה בבת אחת, יוודא שהדם שמכסה לא נתכסה במקצתו ע"י אדם אחר המכסה סמוך אליו, שלא תהא ברכתו לבטלה, כיון שכבר נתקיימה המצוה[228].

---

217) ואפשר לכבד גם לאשה (אם הוא בדרך צניעות). אבל אין לכבד לקטן. ורק לגדול בן י"ג שנה ויום אחד שהביא כבר שתי שערות, או שנתמלא זקנו וכו'.

218) בדרך כיבוד ולא בתור שליחות. וי"א להיפך. ויש שכתבו לקיים דברי שניהם – לעשותו שליח בדרך כיבוד, דהיינו שיכבדו להיות שליח (תורת זבח לבעל קיצור שו"ע מזבח העלה סי"ד בהעלה שלמה סוסק"ג. בית דוד סכ"ח ביסוה"ב סק"ה אות א ובעמוה"ב סקי"ב. ועוד). [ועוד עצה ראיתי, למנות השוחט להיות שלוחו לשחיטה, שבאופן זה מצוות הכיסוי שייכת ג"כ אליו, כיוון שהשוחט שחט בשליחותו. ואף להחולקים בהערה הבאה, דס"ל שגם כשהשוחט אינו בעל העוף המצוה שייכת לשוחט – י"ל שבכה"ג שבעל העוף מינה השוחט לשחוט בשליחותו שאני].

219) בטעם שמקפידים לכסות רק בעוף שערך עמו סדר כפרות – כי לכמה דעות אין ליתן לאחר לכסות רק בעוף שלו, שבכגון דא השוחט שוחט בשליחותו, וממילא המצוה של בעה"ב (ראה שו"ת האלף לך שלמה יו"ד סכ"ג. משיב דבר ח"ב סס"ד. עני בן פחמא יו"ד ס"ג. התעוררות תשובה יו"ד ס"ו. אבל י"ח גם בזה – ראה שו"ת שלמת חיים יו"ד ס"כ. דע"ת למהרש"ם סכ"ח סק"ח. שו"ת רב פעלים יו"ד ח"ב ס"ב).

220) אבל השוחט אין לו למכור המצוה בדמים.

221) וכשהשוחט מכבד לכו"כ במצות כיסוי ליכא משום ברכה שא"צ, ובפרט בכפרות, שהעוף שייך לכאו"א מהמכסים.

222) וצריך לבדוק הסימנים והסכין קודם הכיסוי כדי שלא יבוא לידי ברכה לבטלה.

[ויש שכתבו ליישב מנהג המקילים בכמה אנפי.

ולהלן מה שכתבנו לח"א בענין זה: בשאלתו – התחבטתי רבות בזה, ובפרט שבשו"ת מחנה חיים ח"ג יו"ד ס"ח החמיר מאד גם בזמן הקור שקשה להרגיש פגימה דקה מן הדקה עיי"ש. וכן ראיתי בכ"מ שעוררו ע"ז (וכן הביא הרה"ג הרמ"ש ע"ה אשכנזי בהדרכותיו).

ומחוורתא – אף שדוחק קצת – ש(נוסף לזה שבימינו כמעט מהמנעות למצוא פגימה הפוסלת אחר השחיטה. וראה בפמ"ג סי"ח במ"ז סק"ז במה שצריך לחזור לבדוק הסכין גם במקום טירחא, ולא סמכינן אחזקה ורובא, לפי שטבע הסכין להתקלקל. וגם למחמירים לברר היכא דאפשר לברורי גם בדליכא מיעוט המצוי, שאני הכא בעיו"כ דאיכא טירחא – עוד זאת ועיקר, ש)בענין זה סומכים על הבדיקה שלפני השחיטה. או על הבדיקות שלאחמ"כ. וכמו שבנוגע לגוף חיוב בדיקת הסכין בין שחיטה לשחיטה הרוצה להיכנס לספק – מותר לו – אף שיש חשש ברכה לבטלה על השחיטה (כשהפסיק ביניהם), והעיקר בד"כ – בל תשחית. ועכצ"ל שלענין זה סומכים על הבדיקות לפני זה ולאח"ז. וה"ה בנוגע לברכה על הכיסוי. או"י (בישוב הנהגת העולם, משא"כ בנוגע למה שכתב במכתבו שראה וידיאו "מעשה רב" ממעמד כפרות, שנראה שהשו"ב רי"ש ע"ה קלמנסון אינו בודק הסכין בין השחיטה לכיסוי הדם, שאא"פ ליישב כך) שסומכים על כך שבד"כ מכסה גם דם שאר עופות שנמצא שם, שהרי בד"כ מערבב הכל יחד. ומהם שנשחטו בסכין בדוקה. ועפ"ז יתיישב ג"כ שהרי נהוג בעופות לבדוק ריאות בוקא דאטמא צומה"ג וכו' מצד מיעוט המצוי (ואכ"מ) – ומדוע לא נאמר שיש הכרח לבדוק כ"ז לפני ברכת הכיסוי. (אלא שלפעמים (חלק מ) בדיקות הנ"ל אינן מוכרחות ממש מדינא רק באיכא ריעותא. ובשו"ת שע"א סס"א, הובא בבאה"ט סל"ג סק"ט, שיש לכסות הדם קודם בדיקת הושט באווזות שמלעיטין. והיא תשו' הצ"צ הקדמון, ונמצא בשו"ת צ"צ סי' קטו. והובא משמו בפמ"ג סכ"ח בשפ"ד סקכ"ו. (אבל בשע"א שם סי' ס דעתו נוטה שיש לבדוק). והתם ה"ט שהדרך לבדוק אח"כ, ושמא יבואו לידי תקלה וישכחו לכסות. ועוד שם, דל"ש כ"כ קוץ בושט, יעו"ש. וראה גם פת"ש סכ"ח סקי"א). והוא ע"ד המובא מנהג בעופות קטנים לשחוט כמה עופות ביחד מחשש ברכה לבטלה שכולי האי לא חיישינן שנתנבלו שניהם. ועד"ז מצינו בשוחט עוף אצל חי' שא"צ לבדוק הריאה שבחי' (ראה דרכ"ת סכ"ח ס"ק קמא בשם זבח שמואל סי"ד. כה"ח שם ס"ק קיא בשם זבחי רצון סי"ט. אבל להעיר מב"ח ד"ה כתב בעל העיטור, שמפורש הפכו. אמנם, התם מיירי בעוף אחד שנתבטל ברוב דם של חי', דלא מהני שחיטת העוף עבור החי')].

223) אבל להעיר מסה"ש תרצ"א ע' 147 בהנהגות עיו"כ "ללבוש איזה דבר חדש", ולא נתפרש שם אם הוא מחמת כיסוי הדם (ראה בדרכ"ת סכ"ח סקכ"א ובכה"ח שם סקכ"א. אלף המגן למט"א סתר"ד סקל"ב), או מטעם אחר (שהרי גם להדעות שמברך שהחיינו ה"ז רק בשוחט שמכסה בפעם הראשונה, או עכ"פ כל מי שמכסה בפעם הראשונה).

224) ונכון שיהא גם מדם הקילוח וגם מדם הטיפין ששותת ויורד אחרי הקילוח.

225) ואם מצא כבר עפר תיחוח מונח שם, צריך לכתחילה להזמינו בפה שיאמר עפר זה יהי' לי לצורך מצות כיסוי הדם. אמנם, אם נמצא כבר עפר שם לצורך מצות כיסוי הדם בשביל אחר, יכול לסמוך על העפר שתחת דם העוף הראשון שישמש כעפר שלמטה לעוף השני, אא"כ נתלחלח העפר מאד מחמת הדם ונעשה כטיט לח שאינו ראוי לכיסוי. (אבל העפר שהונח למעלה מדם עוף הראשון, כיון שהונח שם בתורת עפר שלמעלה ולא בתורת עפר שלמטה נחשב כעפר שלא הזמינו לשם מצוה).

226) כ"כ ביפ"ל ח"ג יו"ד סכ"ח סק"ה, והב"ד בדרכ"ת שם סק"י. אבל להעיר ממנחת פתים או"ח סר"ו ס"ד.

227) ויש מהדרים למצוה מן המובחר לכסות כל הדם. אבל המנהג כבפנים.

228) כמו כן, אם נשחט העוף ע"ג דם שכבר נתכסה משחיטה אחרת, ואפילו ע"ג דם הנשאר מעוף הראשון שלא נתכסה (אחרי שנתכסה במקצת), יש בזה כמה פרטי דינים, שלפעמים פטור ממצות כיסוי.

לפדות הכפרות בממון ולחלק הממון לעניים.

אל יחשוב האדם שזוהי כפרתו ממש, שהכפרה אינה בסיבוב העוף או בשחיטתו לחוד[229], ואין הכוונה במנהג הכפרות רק להעיר לב האדם לתשובה, להראות בעצמו כאילו הוא מחוייב לה', שיחשוב בלבו שהוא חייב מיתה כתרנגול זה (והוא הטעם לקרבנות), וכל מה שעושין בעוף הזה הי' ראוי לבוא עליו בעונותיו, ויתאונן על חטאיו, וישוב אל ה' בכל לבו, והקב"ה ברחמיו יקבל תשובתו. ואין כפרה אלא בדמים שנותנים לעניים.

אסור להתענות היום. ומצוה להרבות בסעודה בערב יום כיפור כשיעור שני ימים. ויש אומרים גם בלילה שלפניו.

> בברכת עיו"כ תשמ"ה[230]: מצד דעם גודל העילוי אין דער אכו"ש פון ערב יוהכ"פ, האט מען געזען ביי די וועלכע זיינען געווען נזהר במשך כל השנה כולה צו נוצן בלויז **איין** האנט צו אכילה – איז באכילת הסעודה פון ערב יוהכ"פ – ווי איך האב געזען ביים טאטן – האט ער מהדר געווען אויף עסן דוקא מיט **ביידע** הענט. און האט געזאגט דערויף דעם טעם אז דאס איז דערפאר וואס דאס איז אן אכילה פון ערב יוהכ"פ, תשיעי בחודש.

כמה נוהגים ללבוש היום בגדי יום טוב. רבותינו נשיאינו לבשו בגדי משי (כבשבת ויו"ט) בשחרית אחרי הכפרות[231].

טבילה לפני שחרית[232].

שחרית: אין מאריכים בתפלה. אין אומרים: מזמור לתודה. תחנון. אבינו מלכנו. למנצח. ותפלה לדוד.

מבקשים לעקאח (עוגת דבש) ואוכלים ממנו.

בספר המנהגים־חב"ד: ערב יום הכפור נוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א לחלק לעקאך לכל או"א כשהוא לבוש בגד משי של שבת וחגור אבנט ומברך את כל או"א בשנה טובה ומתוקה.

סעודת ערב יום כיפור לפני חצות[233]. חצות היום בשעה: 12:44. פרוסת המוציא בדבש. ואוכלים דגים.

אפילו בסעודת שחרית אין לאכול אלא מאכלים הקלים להתעכל כגון עופות ודגים. אין אוכלים שומשמים. אין אוכלים דברים המרבים זרע כשום וביצים. מאכלי חלב וחמאה אפשר לאוכלם בשחרית (אבל לא בסעודה המפסקת).

> בשיחת חג הפסח תרצ"ד[234]: "ערב יום כפור . . אין ליובאוויטש . . אין איין און דעם זעלבען טאג איז געווען א גרויסער אונטערשייד אין דער שטימונג צווישען דעם ערשטען האלבען טאג און דעם צווייטען האלבען טאג. דער חצות היום האט מבדיל געווען אין אזא הבדלה אז עס פלעגט זיין ווי צווייטען באזונדערע צייטען אין יאר. . באלד נאך דער סעודת הבקר האט זיך שוין געביטען די פרייליכע

---

229) והנה, בשעה"כ פמ"ד ס"ב: עיקר מצות הכפרות ברכת השחיטה והשחיטה. אבל היינו ע"ד הסוד, ואם חסר העיקר ע"ד הפשט – ה"ז נשמה ללא גוף. ומה שהביא משם מסידור ר"י קאפיל, שא"צ ליתנו לעניים – היינו העוף עצמו, והרי הביא שם גופא משו"ע שיותר טוב ליתן ממון לעניים. ועיקר כוונתו שם, שלא להסתפק בכוונה ע"ד הפשט, ולבטל הכוונה ע"ד הסוד למתק הדינים. וכ"ה גם בכה"ח (ועוד) שלמרות שהביא ד"ז שא"צ ליתנו לעניים (סתר"ה סק"ה) הוסיף והביא (שם סק"י) הכוונה לפי הפשט. וכ"ז פשוט. ובפשטות, ש"נקרא כפרה כמו שעיר המשתלח" (ל' אדה"ז בסידורו, והוא מפע"ח שער יוכ"פ פ"א. משנת חסידים מס' ימי תשובה מ"ט. וראה גם שעה"כ דרושי יו"כ פ"א), וד"ז הובא הן בהלכה והן בקבלה, והרי גם בשעיר המשתלח ה"ז מטעם תשובה שיחשוב כאילו נעשה כן אתו. ועד"ז הוא במה שהתרנגול הוא כמו קרבן. וכ"כ בשו"ת כנף רננה או"ח סנ"ט לפרש במש"כ בהגהת צמח בנגיד ומצוה ש"אין הכוונה ליתן אותו לעניים ואפי' שיהי' יותר טוב אבל הכוונה היא עבודה למתק הגבורה ונקרא כפרה כשעיר המשתלח" (ועד"ז הוא במ"ח שם מ"י) – שהעבודה היא במחשבה שיחשוב בלבו שחייב מיתה כתרנגול זה וכו' כמ"ש בד"מ סתר"ה סק"ג, והכפרה ליתן לעניים היא ממש אותו תיקון שכתבו המקובלים, יעו"ש.

230) לקוטי שיחות חכ"ט ע' 319.

231) אבל כמדומה ברור במעשה רב שכ"ק אד"ש לא נהג כן.

232) בתולות וכן נשים בימי נדתן אינן הולכות. בנוגע לנשים בכלל – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'רנח.

233) סה"ש תש"ה ע' 21. סה"ש תרצ"ט ע' 304. ה'ש"ת ע' 10. ועוד. וראה סה"ש תש"נ ח"א ע' 31 הערה 46. תנש"א ח"א ע' 52. ועוד. וראה כה"ח סתר"ד סק"ב. [ולהעיר שבר"ד משיחת עיו"כ תש"נ נז' גם ע"ד אפשרות דסעודה שלישית].

234) לקו"ד ח"א ע' 264 ואילך.

אויפגעלייגטע שטיימונג, און עטליכע מינוט נאך צוועלף פלעגט זיך דער טאטע אנהויבען מכין זיין צו תפלת המנחה . . די עטלעכע שעה פון חצות היום ביז איבער תפלת כל נדרי, פלעגן זיין די העכסטע מדרגה פון מרירות, אזוי ארום איז דער ערב יום כפור געווען דער ערשטער האלבער טאג יום טוב ושמחה, און דער צוויטער האלבער טאג מרירות ועבודה ביראה גלוי[235]".

בעריוהכ"פ העבודה היא חרטה על העבר, ביוהכ"פ – קבלה על להבא.

הלכתא למשיחא: מזים מי פרה על הכהן גדול ביום שביעי להפרשתו. מעמידים כהן גדול בשער המזרח ומעבירים לפניו פרים ואילים וכבשים שיהא רגיל בעבודה.

בסדר פטום הקטורת: "שלשה מנים יתרים שמהם מכניס כהן גדול מלא חפניו ביום הכפורים ומחזירן למכתשת בערב יום הכפורים ושוחקן יפה יפה כדי שתהא דקה מן הדקה".

39 מלקות לפני טבילה ומנחה. הנלקה – מוטה, ופניו לצפון. מלקות קלות ברצועה של עגל או בכל רצועה. הסדר: כתף ימין, כתף שמאל ותחתיהם באמצע, וחוזר חלילה. המלקה והנלקה שניהם אומרים ג"פ פסוק והוא רחום, בכל הלקאה אומרים תיבה אחת, סך הכל 39 תיבות.

טובלים משום טומאה ומשום תשובה – ג' פעמים[236]. נזהרים שלא תהא שום חציצה.

מרבים בצדקה. והמנהג להרבות במיוחד בנתינה לקופות וקערות צדקה בהליכה למנחה. רבינו הבעש"ט נ"ע אמר שמקול קשקוש המטבעות בקערות מתפרדים הקליפות.

במנחה: אחר יהיו לרצון הראשון, אומרים וידוי ועל חטא (שכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח). מאריכים בהתעוררות תשובה מעומק הלב. בחזרת הש"ץ אין וידוי בתפלה זו. אין אומרים אבינו מלכנו.

וידוי: צריך להתוודות מעומד (ולא יסמוך בכובד) וכן בכל פעם שאומרים וידוי. טוב לשחות בעת הוידוי (כמו במודים). יכה באגרופו על החזה באמירת אשמנו וכו', על חטא שחטאנו, ועל חטאים שאנו חייבים, סלח לנו וכו'.

בוידוי שבתפלת לחש יכול לענות אמן על המלך הקדוש ושומע תפלה, קדוש ברוך וימלוך בקדושה, מודים אנחנו לך, אמן יהש"ר ואמן על דאמירן בעלמא.

עבירות שבין אדם לחבירו אין יום כפור מכפר עד שירצה את חבירו. יתן אל לבו לפייס לכל מי שפשע כנגדו (ואפילו הקניטו רק בדברים). כשמבקש מחילה יפרט החטא שחטא לחבירו (אא"כ חבירו מתבייש בזה). הנפגע ימחול מיד. פרטי הדינים בשו"ע אדמו"ר הזקן סימן תרו.

הלכתא למשיחא: זקני בית דין מוסרים את הכהן גדול לזקני כהונה להעלותו ללשכת בית אבטינס ללמדו חפינת הקטרת ומשביעים אותו שלא ישנה בהקטרתו.

בסעודה המפסקת: המוציא (לפחות כביצה) וטובלים בדבש. מאכלים ללא מלח. המנהג בפועל בכ"מ שאין אוכלים דגים[237]. אין לאכול מאכלי חלב וחמאה ולא דברים המחממים את הגוף ולא תבלינים חריפים.

---

235) וראה סה"ש קיץ ה'ש"ת ס"ע 10 מה שאמר ר' זלמן שצערבינער לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע: רבי, מיר זיינען זעלנער. ערב יום כפור ביז האלבן טאג האט השי"ת געזאגט אז עס איז יום טוב און געהייסן זיין בשמחה, נאך האלבן טאג דארף מען דאווענען מנחה, זאגן על חטא און תשובה טאן. ושם: דער טאטע איז געווען זייער צופרידן פון ר' זלמנ'ס ענטפער. ובסה"ש תרפ"ט ע' 26: ואמר הר"ז לפני אאמו"ר דבר פשוט אבל טוב, וואס דעם ווארט פלעגט מען איבער חזר'ן א פאר יאר נאכדעם. (ושם: א איד איז ווי א סאלדאט, וואס מען הייסט עם טוט עה, אז מען הייסט עם פריילעך זיין – איז ער פריילעך, אז מען הייסט עם ווייניגן – ווייניט עה. אט איצט איז יו"ט מען נעמט א ביסל משקה, און אין 3–4 שעה ארום וועט זיין מנחה איז ר"ל עולם חשך בעדו כו').

236) גם הנשים טובלות. ונתפשט המנהג שרווקות אינן טובלות מחשש תקלה. וכן אלמנה וגרושה. ועד"ז בימי טומאה אינן הולכות מטעם הנ"ל. וגם בימי העיבור יש שלא רצו לטבול מחשש סכנה. ונוסף לזה, בכ"מ לא נהגו הנשים כלל בטבילה זו – ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב א'רנח. וש"נ.

237) וכ"כ במט"א סתר"ח ס"א. קיצור שו"ע סקל"א סי"ב. ועוד. אבל להעיר ממשמעות שו"ע אדה"ז סתר"ח ס"ח. ואולי מיירי רק בסוג דגים שאינם מרבים זרע – ראה עד"ז אלף המגן וקצה המטה למט"א שם.

בר"ד משיחת ש"פ קדושים תשי"ז: עס שטייט[238] אז ערב יוה"כ זאל מען עסן דריי מאל זופ. כ"ק מו"ח אדמו"ר האט דאך קיין צייט ניט געהאט ערב יוה"כ צו עסן דריי מאל זופ, האט ער געגעסן א לעפל און מען פלעגט צוגיסן אין טעלער נאך א ביסל זופ, האט עס געהייסן שוין א צווייטע טעלער, געגעסן נאך א לעפל און נאך אמאל צוגעגאסן, האט עס שוין געהייסן א דריטע טעלער.

נוהגים לאכול קרעפכין [= כיסני בשר[239] בעריוהכ"פ. לטעמי המנהג – ראה בהערה בספר המנהגים־חב"ד.

הרוצה לאכול לאחר ברכת המזון של סעודה המפסקת, יתנה בפירוש שיהא רשאי לאכול ולשתות לאחר הסעודה. ואם לא התנה רשאי לאכול.

יש טובלים אחר סעודה המפסקת סמוך ליום כפור (אבל **רק** באם עוד היום גדול).

באם נצרך, כדאי להכין כעת את האוכל למוצאי יום כיפור בהיות ועכשיו נהגו כל ישראל לאסור תיקוני מאכלים ביום כיפור למוצאי יו"כ. נוהגים להחמיר שלא להטמין חמין למוצאי יו"כ (אא"כ לחלושים).

לכבד יום כפור בכסות נקיה, ולהציע מפה יפה על השלחן כבכל שבת ויו"ט.

להפסיק לאכול ושאר העינויים [דלקמן] **מבעוד יום**, ועכ"פ משקיעה הנראית בשעה **6:32**. נשים מקבלות על עצמן את הצום ושאר העינויים מזמן הדלקת נרות.

כל איש נשוי[240] מדליק "אַ לעבעדיגע ליכט" לבית הכנסת. ולנשמת הוריו שנפטרו – נר נשמה (בביתו)[241].

להכין נר לצורך הבדלת מוצאי יו"כ [כדלקמן] (וזה בנפרד מנר נשמה הנ"ל שהוא לכבוד ולא להאיר).

בהדלקת הנרות (בשעה **6:14** – 18 דקות לפני השקיעה): להדליק נר של יום הכיפורים, ושהחיינו. טעתה בנוסח הברכה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הנרות צריכים לדלוק כשחוזרים הביתה (אא"כ נשארים בבית ונהנים מיד מהנרות).

מדליקים נר [חשמלי] גם בחדר השינה של זוג נשוי.

לובשים קיטל (אא"כ חתן בשנת הנשואין שלבש כבר בחופה). אין להיכנס בקיטל לבית הכסא.

מתעטפים בטלית ומברכים עליה לפני השקיעה. נתאחר מללבוש עד לאחר השקיעה ילבשנה ללא ברכה.

חייב אדם למשמש בבגדיו עם חשיכה, בפרט שלבש בגדי יו"ט במשך היום.

לפני ההליכה לכל נדרי – ברכת הבנים והבנות. והמנהג – בנוסח ברכת כהנים.

כשרואה בין השמשות ממשמש ובא יעמוד ויתוודה (אשמנו ועל חטא). מצות וידוי גם לנשים.

ליל יום הכפורים

ענינו של הקהל – שכל העם נעשה קהל **אחד** ומציאות **אחת** – מתבטא גם ביום הכפורים, **אחת**

---

238) סה"ש תרצ"ז ס"ע 156.

239) שקו"ט בזה מצד שאין אוכלים בשר בהמה. וי"א שבשיעור מועט לית לן בה – ראה עד"ז בנוגע לשריית פת ביין בב"ח סתר"ח. ובנוגע לקפה בחלב – פמ"ג שם בא"א סק"ו. מט"א סתר"ח סי"ח ובאלף למטה שם. אלף המגן סתר"ח סק"א. ויש שנהגו בשר עוף.

240) כ"ה בשו"ע אדה"ז סתר"י ס"ד: ועכשיו נוהגין. וכן המנהג בפועל. אבל ברמ"א שעושים נר גם לקטנים וכמנהג שהובא בשו"ע אדה"ז ("ונהגו") שנהגו מלפנים וכ"ה בכ"מ. וכ"כ בסה"ש תש"ה ע' 14 שעשו לכאו"א מבני הבית. וראה גם בהנסמן בהערה שם. וכ"מ גם בסה"ש תש"ד ע' 8.

241) במט"א סתר"ג ס"ח (הובא בהערה שבסה"ש תש"ד ע' 7) שלשני הוריו – נר נשמה אחד (אבל נר בפ"ע – להורי הבעל ולהורי האשה, כך נראה). אבל ראה בא"ר סתר"י סק"ד. ועוד. וכ"כ בדרכי חיים ושלום סתשמ"ג – נר לכל נשמה. ועד"ז נמסר בהנהגת כ"ק אד"ש – י"ג נרות. במענה ממחרת יוכ"פ תשמ"ב להר"י שי' ברנובר, באג"ק חל"ד (שי"ל ז"ע) ע' יא: "ולפלא שמדליק רק נר א'". ומהמשך הענינים (בהמשך לנר שכבה ביו"כ) משמע דקאי בנר חיים. אבל יתכן שהנ"ל ענין אחר, והוא בהמשך לכתיבתו בקשר לנר נשמה. ואין מכתבו תח"י.

בשנה – ראה בארוכה במכתב כללי בין יוהכ"פ לסוכות תשמ"א.

"לא היו ימים טובים לישראל . . כיום הכפורים"

ביום כפור, מצוה **מן התורה** להוסיף מחול על הקודש (עכ"פ משקיעה הנראית בשעה **6:32**).

חמשה עינויים

אכילה ושתיה אסורים אפילו במשהו, אבל ליגע באוכלין מותר. מחנכים הקטנים מגיל 9–10 להתענות לשעות. פחות מגיל הנ"ל אין מענין ומוחים בו מלהתענות. חולה שיש בו סכנה אוכל ושותה (לשיעורים, באם יכול מבחינה רפואית – ראה פירוט בהערה[242]), ואינו מקדש ואינו מברך על לחם משנה.

באם אוכל אפילו פת כל שהוא צריך נטילת ידים כרגיל (האוכל לשיעורים אינו מברך על נט"י). אכל כזית בכדי אכילת פרס, מברך ברכת המזון, ואומר יעלה ויבוא בנוסח: ביום הכיפורים הזה ביום סליחת העון הזה ביום מקרא קודש הזה.

רחיצה אסורה בין בחמין בין בצונן; אפילו להושיט אצבעו במים ואפילו להעביר זיעה.

בבוקר כשניעור משינתו נוטל ידיו ג' פעמים עד סוף קשרי אצבעותיו[243] ויברך "על נט"י". ולאחר שנגב ידיו במפה, מעביר המפה על גבי עיניו להעביר מהם חבלי שינה. ואם היה לפלוף על גבי עיניו ודרכו לרחצם במים, רוחץ ומעבירו.

אסור לרחוץ פיו.

התלכלך בטיט או צואה רוחץ מקום המלוכלך לבד.

נגע במקומות מכוסים נוטל עד קשרי אצבעותיו. היוצא מבית הכסא יגע במקומות המכוסים ויטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו[244]. באם עומד לפני תפלה – נוטל ידיו גם בלי לגעת במקומות מכוסים.

חולה רוחץ כדרכו.

סיכה בשמן ובמשחות וכדומה אסורה במשהו אפילו להעביר זוהמא, ולרפואה מותר (בהתאם לתנאים בדיני ממרח ורפואה ביו"ט).

נעילת הסנדל: אסור לנעול נעלי עור ואפילו מחופים בעור. וטוב להחמיר גם בשל עץ. [ובספר המנהגים חב"ד – בשייכות לתשעה באב: "הולכים בקאלאשן ודלא כהמחמירים"].

יולדת כל ל' יום וחולה שהצינה קשה לו ומי שיש לו מכה ברגליו מותרים בנעילת הסנדל. וטוב שיחליפו מנעל של שמאל בימין וכו' (באם אפשר). ובזמנינו שמנעלים שאינם של עור מצויים,

---

242) להלן פרטי הדינים:

שיעור אכילה ביום הכיפורים הוא ככותבת הגסה, והוא כשני שליש ביצה, דהיינו כ–30 סמ"ק. זמן ההמתנה בין אכילת שיעור כזה לאכילת השיעור הבא הוא כדי זמן אכילת 4 ביצים, והוא תשע דקות מסוף האכילה האחת לתחילת האכילה השניה. ובחולה הצריך, לפי פקודת הרופא, לאכול יותר מהשיעור הנזכר בתוך תשע דקות, אפשר לצמצם את זמן ההמתנה בין סוף אכילת שיעור לתחילת אכילת השיעור הבא לפי הצורך, 7 דקות, 6 דקות, 4 דקות ואפילו, במידת הצורך, עד 2 דקות.

ביחס לשתיה, משערים מלא לוגמיו בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. למעשה יש למדוד מערב יום כיפור את כמות הנוזלים שנכנסת כשממלא כל פיו, וחצי מהכמות הזאת, הוא השיעור. עדיף לעשות מדידה זו מערב יום הכיפורים, אך אם לא עשה כן, מותר לעשות זאת אף ביום הכיפורים עצמו. על החולה לשתות כמות כזאת כ 9 דקות. אם ההשתהות ארוכה מדי לחולה, אפשר לצמצם את זמן ההמתנה בין שתיה לשתיה לשניות ספורות בלבד.

אם ניתן להסתפק בשתיה לחוד אסור לו לאכול. כמו כן, אסור לאכול ולשתות יותר מכמות האוכל או הנוזלים הדרושה לחולה במשך יום הכיפורים.

אכילה ושתייה אינן מצטרפות יחד לעניין השיעורים ולכן אין צורך להמתין ביניהן.

243) אף שהטומאה מתפשטת עד מקום חיבור היד לקנה הזרוע, "ביוהכ"פ אין כ"כ שליטה לרוח הטומאה, ולכן כשניעור אינה שורה אלא עד קשרי אצבעותיו" (אג"ק ח"ג ע' קמח).

244) והנוהגים בכל השנה ליטול ידיו ג"פ, יכול ליטלן גם היום ג"פ אבל רק עד קשרי אצבעותיו.

אבל אם נכנס לבית הכסא קבוע ולא עשה צרכיו שם ויצא לא יטול ידיו אם נשארו נקיים כבתחלה, רק יש לו לנקותם בצרור או בכותל וכו' אפילו אם מחמיר בכל השנה ליטול ידיו בכה"ג.

כתבו הפוסקים שאין להקל.

מותר לילך ברחוב עם נעלי־בית, גם במקום שאין עירוב, אף שאינם עולים על העקב ומכסים אותו, אם יושבים בטוב ואינם נשמטים מרגליו.

אם נקרעה הרצועה מאחורי נעלי ה"קראקס" ומחוברת רק בצד אחד, מותר לצאת בו בשבת גם במקום שאין עירוב, אם אין דעתו לתקנה, ולא להצניע את הרצועה להשתמש בה לדבר אחר. ואם אכן דעתו לתקנה, נכון ליזהר שלא לצאת בו בשבת ויום כיפור (אף שהעולם אין נזהרין בזה, ומצינו שכתבו הפוסקים ללמד זכות עליהם).

לבני זוג – צריך לנהוג כל ההרחקות בין בלילה בין ביום.

קטנים: אסור לנעול להם הסנדל אפילו לא הגיעו לחנוך. וכן אין לרחצם ולסוכם. בעושה מעצמו אין צריך אביו למחות בידו. הגיע לחנוך תענית שעות – אסור גם להאכילו ולהשקותו ואפילו ליתן בפניו לאכול. עושה מעצמו צריך אביו למחות בידו.

יש נוהגים להימנע מלבישת תכשיטי זהב ביוהכ"פ[245].

סדר ליל יום הכיפורים

כל נדרי: ניגון אבינו מלכנו[246]. מזמורי תהילים קטו־קכג. פתיחת הארון. כל נדרי ושהחיינו.

הקהל מברך שהחיינו בלחש, ויזהרו לסיים קודם שיסיים הש"ץ לענות אמן אחריו. מצוה לפרסם שאלו שברכו שהחיינו בשעת הדלקת הנרות – לא יאמרוה עתה.

ערבית: ברוך שם וכו' בקול רם.

> בד"ה בהעלותך תשמ"ח נתבאר, שאף שברוך שם רומז לג' עולמות בי"ע, מ"מ הרי בג' עולמות בי"ע עצמם יש בהם הג' ראשי ראשים שלמעלה מאצילות. וזהו מה שבכל השנה אומרים ברוך שם בלחש וביום הכיפורים בקול רם, כי בכל השנה הרי בגלוי ענין ברוך שם רומז לעולמות בי"ע, ולכן כדי שהאהבה דואהבת תהי' בהמשך ההתבוננות דשמע ישראל אומרים ברוך שם בלחש, משא"כ ביום הכיפורים שאז מודגש בגלוי בברוך שם ענין ג' ראשי ראשים כו', אומרים אותו בקול רם.

דין הטועה בתפלת העמידה – ראה בטבלא שבסוף הלוח. אחר עלינו וקדיש יתום: ארבעה מזמורי תהילים א־ד, קדיש יתום. ואח"כ [בציבור] כל התהילים (מתחילתו).

קריאת שמע על המטה כבכל שבת ויום־טוב. ברוך שם וכו' בקול רם. אין אומרים תחנון ועל חטא. קודם השינה מזמורי תהילים: קכד־קלב. לא יתעטף בכרים וכסתות ועכ"פ לא יכסה רגליו.

יום רביעי, יו"ד תשרי, יום הכפורים

בבוקר משכימים לקום. נוטל ידיו רק עד סוף קשרי אצבעותיו ולא יכוון להנאת רחיצה. כהנים נוטלים ידיהם (בבוקר ולפני נשיאת כפים[247]) עד פרק הזרוע. מנגב ידיו ומעביר המפה (המגבת) על גבי עיניו להעביר מהם חבלי שינה. היו עיניו מלוכלכות מותר להעביר הלכלוך. אין שוטפים הפה.

אין מברכים שעשה לי כל צרכי (עד למחר). ברוך שם וכו' בקריאת שמע קטנה בקול רם. וכן בתפלה.

סוף זמן קריאת שמע: **9:48**.

פשט טליתו ובא ללובשה אחר כמה שעות[248] צריך לחזור ולברך עלי'. פשטה על דעת לחזור

---

245) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא'רפב. וש"נ.

246) בשנים האחרונות (משנת תשמ"ו ואילך) לא נהגו כן.

247) ראה קובץ דברי תורה כפ"ח חו' ה ע' 43 ומשם – באוצר מנהגי חב"ד תשרי ע' ריז – מפי השמועה (וכדעת הקיצור שו"ע סי' קלג ס"ד). וצע"ק מלקו"ש ח"ט ע' 386 "באם יטלו לנ"כ לסירוגין". וראה שקו"ט בזה בקובץ הערות הת' ואנ"ש כפ"ח גל' קעב (כ"ד טבת תשנ"ח).

248) באג"ק ח"ג ע' רי ואילך משמע שהשיעור הוא יותר מ"ב או ג' שעות". ובחידושים וביאורים בש"ס ח"ג סכ"ט נעתק מכתב הנ"ל בשינויים (ועיבוד), ושם כתבו דליכא בזה שיעור קבוע, ותלוי בכאו"א כמה זמן מעוטף בטליתו (ומ"מ ה"ז יותר מב' או ג' שעות). וכ"מ קצת בגוף המכתב.

וללבשה לאלתר אינו צריך לחזור ולברך. ואפילו פשטה על דעת שלא לחזור וללובשה לאלתר כי אם לאחר כמה שעות, ואחר כך נמלך לחזור וללבשה לאלתר, אם נשאר עליו טלית קטן אינו צריך לחזור ולברך[249].

אחרי חזרת הש"ץ אבינו מלכנו. י"ג מדות ג"פ ורבש"ע בעת פתיחת הארון.

מוציאין שני ספרים וקוראים בראשון בפרשת אחרי מות עד ויעש כאשר צוה ה'. ועולים ששה גברי. ומפטיר קורא בספר שני בפינחס ובעשור לחודש, ומפטיר בישעיה ואמר סלו סלו עד כי פי ה' דבר, לפי שבפרשה זו נתבאר ענין תשובה ותענית.

להשלים מנין מאה ברכות, יכוון לברכות העולים לתורה ולברכות המפטיר. ואף ששמע הברכות, אם יש לו מיני בשמים, יריח בהם למלאות מנין הברכות. אפשר לברך על הבשמים כל פעם לאחרי היסח הדעת.

אחר קריאת התורה והפטרה: הזכרת נשמות. [אפשר לומר יזכור גם ביחיד[250]]. מדייקין לאחוז בעץ החיים בעת אמירת יזכור[251].

נוהגין להזכיר נשמות ביום הכיפורים ונודרים צדקה בעבורם לפי שהמתים יש להם ג"כ כפרה ביום הכיפורים[252] וכשנודרים צדקה בעבורם מועיל להם לכפר בעדם לפי שהקב"ה בוחן לבות ויודע שאלו היו בחיים היו גם כן נותנים צדקה.

יש לו אב ואם – יוצא מבית הכנסת בעת יזכור. ונהגו לסגור הדלת. בשנת האבילות נשאר בבית הכנסת, אבל אינו אומר יזכור.

מזכירים שם הנפטר ושם אמו[253]. ובר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ו: מ'זאגט דאך אויך יזכור פאר די נשמות שאינם צריכים כפרה, ווי ס'איז ידוע מנהג החסידים דערמאנען אויך דעם רבי'ן דעם שוועד, און אויך די רביים שלפניו פאר די וואס האבן זיי געקענט, וואס דאס טוט אויף פאר דעם וואס זאגט דאס, מ'מוז אבער אויך זאגען אז דאס איז נותן כח אויף פאר די וועמען מ'איז מזכיר, כנוסח אמירת ההזכרה.

בר"ד משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ח: נהוג באמירת יזכור לנדב לצדקה, באופן סתמי או גם לפרש הסכום, נהרא נהרא ופשטי'.

אומרים אב הרחמים. "אב הרחמים" – אם יאמרו גם אלו שאין מזכירים נשמות – איז ווי זיי ווילען. דאס איז הזכרת נשמות פון א כלל, ולכן אין אומרים ביום שאין אומרים תחנון. אבל ביום שמזכירים נשמות פרטיות – גם זה יוכלו לומר.

במוסף: כורעים[254] 4 פעמים (בעלינו ובסדר העבודה כמפורט במחזור). מכים על החזה באמירת וידוי שבסדר העבודה.

ברכת כהנים. כשאומרים תיבת יברכך – המתברך ראשו באמצע. ה' – מיסב ראשו לימינו, שהיא שמאל המברך. וישמרך – באמצע. יאר – לשמאלו שהיא ימין המברך וכו'. שלום – ראשו באמצע. אמירת רבש"ע – בשעה שהכהנים מנגנים דוקא, אבל כשאומרים התיבות צריך לשמוע.

---

249) בשערי תפלה ומנהג אשכנזי ח"א סי"א ר"ל ולחדש שבכל מקום שחוזר ולובש מחמת מנהג א"צ לברך שוב, דליכא דין הפסק בכה"ג. ועפ"ז כתב לבאר הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע שלא בירך שוב על טליתו כשלבשו לסנדקאות. אבל סתימת כל הפוסקים אינה כן. ואדרבה, ראה בסה"ש תרצ"ב ע' 3 שכ"ק אד"ש נשאר בצ"ע בהנהגה הנ"ל. ומה שהעמיס שם באו"א – הרי לפי פירושו העיקר חסר מהספר שם. וראה ביאור הדברים אצלנו בשו"ת אתרא דרב סי' ב'תקיב.

250) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס.

251) אבל אין מדייקין שמי שצריך להזכיר נשמות עולה לתורה באותו יום.

252) ועל כן הוא נקרא כיפורים לשון רבים לחיים ולמתים.

253) כ"ה בסידור תורה אור. וכ"ה באג"ק מתאריך י"א ניסן תש"ט (נתפרסם בקובץ העו"ב ש"פ תשא תש"ע). וכ"ה בהערת כ"ק אד"ש לסידוא תהלת ה' מהדורת תשט"ז. וראה ר"ד בעת הסעודה ליל ב' דחגה"ש תש"ל. וכ"כ בכה"ח סרפ"ד סקל"ז ע"פ הזהר (ח"א לז, א). משמרת שלום קודינוב מהדו"ב ס"י ס"ו. ועוד.

254) פרטים בנוגע לאופן הכריעה – ראה לעיל בלוח יום א' דר"ה ובהערה.

כשמנגנים ל"וישם" אומרים רבוש"ע... הצדיק. כשמנגנים לתיבת "לך" ואם... אלישע. ל"שלום" וכשם... לטובה. כשאומרים "שלום" – אומרים "ותשמרני ותחנני ותרצני". אדיר במרום אומרים אחר עניית אמן כשעדיין הטלית על פניו.

אחר מוסף אין אומרים אין כאלקינו (עד לאחר נעילה).

תהילים היומי ומזמורי תהלים קלג־קמא. קדיש־יתום. שש זכירות.

בין מוסף למנחה – מפסיקין. אם באפשרי לכל הפחות שלשה רבעי שעה.

הלכתא למשיחא: מקריבים ביום זה - 2 תמידים כבכל יום. וגם, קרבן מוסף של יום הכפורים (שבפ' פינחס) - פר ואיל [והוא נקרא גם בשם איל העם], 7 כבשים לעולה ושעיר לחטאת (הנעשה בחוץ ונאכל לערב). ולעבודת היום (שבפ' אחרי) – פר ואיל משל כהן גדול, ושעיר לה' (חטאת הנעשה בפנים ונשרף) סך הכל 15 קרבנות וגם שעיר המשתלח לעזאזל [וכל סדר עבודת יום הכפורים כמפורט בנוסח התפלה].

עבודת כל חמש עשרה בהמות אלו – וכן שאר העבודות של יום זה – אינה אלא בכהן גדול בלבד.

בשיחת ו' תשרי תשמ"ח שהכינוסים ד"הקהל" צריכים להיות במיוחד ביומי דפגרא, ועאכו"כ – ביום הכיפורים, "אחת בשנה".

עכשיו נהגו כל ישראל לאסור תיקוני מאכלים למוצאי יו"כ. (לאדם חלוש יש להתיר מזמן מנחה קטנה ולמעלה (4:07 לערך) וכדאי ליתן קצת מהאוכל לקטן).

במנחה: וידבר וקטרת. אין אומרים אשרי ובא לציון, ולא ואני תפלתי.

קריאת התורה (בסוף פרשת אחרי) ומפטירים ביונה. העלי' במפטיר יונה סגולה לעשירות ונותנת כח לתשובה[255]. אחרי חזרת הש"ץ: אבינו מלכנו, קדיש תתקבל, לדוד ה' אורי, קדיש יתום. אין אומרים עלינו. משניות וקדיש דרבנן לאבלים – רק אחרי נעילה[256].

טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים, ואינו משלים בנעילה. נרדם בשינה ונתעורר סמוך לצאת הכוכבים יתפלל מנחה תחילה אף שיתכן שיפסיד זמן תפילת נעילה. עבר צאת הכוכבים אינו יכול להתפלל נעילה ואין לה תשלומין בערבית[257].

נעילה: קרוב להתחלת השקיעה. "עכשיו הוא גמר החתימה ואנו צריכין לבקשת רחמים, ואם לא עכשיו אימתי".

תפלה זו היא בתענית ציבור כנגד נעילת שערי היכל שבמקדש שהיה אחר הדלקת נרות של בין הערבים כעבד הרוצה לצאת מן המלך ומקודם שיצא הוא מבקש פרס ומנת המלך ויוצא ונועל השער אחריו. ויש אומרים שמה שנקרא תפלת נעילה היינו לפי שמתפללין אותה בסוף היום והיא גמר תפלות של היום ומתפללין אותה סמוך לנעילת שערי שמים שנועלין אותם בגמר התפלות.

"החמשה תפלות דיום הכפורים הם כנגד חמשה דרגות שבנשמה, נפש רוח נשמה חי' ויחידה, דג' תפלות הראשונות הם בנר"נ ותפלת מוסף דיום הכפורים היא בחי', והגילוי דיחידה הוא (בעיקר)

255) וראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תקפג. ושם, גם ע"ד הנהוג בכ"מ שהרבה קונים ביחד ורק אחד עולה.

256) ולע"ע לא הצלחתי לברר מעשה רב איך הי' בשנת האבילות בתשמ"ט.

257) כ"כ באלפסי זוטא לרמ"ע מפאנו ברכות רפ"ד. והובא בברכ"י סי' קח במח"ב סק"ג ובכה"ח שם סקי"ב. תורת חיים סופר סקי"ג ד"ה כתב הפמ"ג. אבל בפמ"ג סי' קח במ"ז סק"ה כתב דבשכח נעילה משלימה בלילה ומתפלל שתים של חול. ולכאורה תלוי בטעם שאין תשלומין למוסף, שאם הוא כמ"ש התוס' ברכות כו, א ד"ה איבעיא (ועוד ראשונים) משום שעבר זמנו בטל קרבנו (וטעם זה הביא אדה"ז בשו"ע סי' קח ס"י), הרי תפלת נעילה רחמי היא ואינה במקום קרבנות, ויש לה תשלומין. אבל בכמה ראשונים הביאו עוד טעמים לזה שתפלת מוסף אין לה תשלומין, שבתפלה הנוספת מחמת מאורע היום, או שאינה כמטבע שאר התפלות. ולדבריהם הה"נ לתפלת נעילה. וגם לדברי התוס', אין הכרח שלנעילה יש תשלומין, שי"ל דחדא מגו כמה טעמי נקטו, דהא מיירי רק לגבי מוסף. ואין בידינו להורות להתפלל תשלומין על יסוד דיוק שאינו מוכרח בסברת התוס', ולא שבקינן פשיטותא דשאר הראשונים מחמת דיוק זה. והעיקר, דכללא קיי"ן בכ"מ שסב"ל. וגם אפ"ל שיצא בתפלת ערבית גופא עבור נעילה – ראה להורות נתן דלקמן.

וראה מזה גם שו"ת יבי"א ח"ז או"ח סנ"ד. שבה"ל ח"ד סי"ג. ח"ו ס"פ. ח"י סי"ז סק"ה. להורות נתן ח"ה סי' מ־מב. (ועיי"ש עוד כמה טעמים לפוטרו מתשלומין). רבבות אפרים ח"א סתי"ז.

בתפלת נעילה. ולכן נקראת בשם נעילה, כי אז ננעלים כל השערים וגם נבראים הכי עליונים (ואפילו נאצלים וכו') אין יכולים ליכנס, ישראל ומלכא בלחודוהי"[258].

פותחים הארון לפני אשרי. בקדיש: לעילא ולעילא מכל. חתמנו בספר וכו', מי כמוך אב הרחמים. וחתום לחיים טובים וכו', נזכר ונחתם לפניך וכו'.

בלקוטי שיחות[259]: מדייקים בהפיוט "שערי שמים פתח ואוצרך הטוב לנו תפתח" שאומרים בנעילה – לחבר "לנו" ל"הטוב" – ראה ד"ה אנכי אנכי תרפ"ז[260]: ואוצרך הטוב לנו, תפתח . . שיבואו בחסד פרטי שהוא הטוב לנו בטוב הנראה והנגלה גם למטה ממש[261].

באבינו מלכנו: **חתמנו** בספר וכו'.

בד"ה ויגד לך תרצ"א[262]: ביוהכ"פ אחרי העבודה כל המל"ע בתשובה, היינו חרטה על העבר וקבלה טובה על להבא, דהחרטה על העבר היא בתפלת מנחה והוידוי דקודם יוהכ"פ . . והסדר דיוהכ"פ הוא בהקבלה טובה על להבא . . הנה ע"י התשו' דיוכ"פ ואחר כך בתפלת נעילה שאז הוא התגלות נקודת הלב שהו"ע נקודת היהדות שזהו"ע אמירת שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד שענינו הוא המס"נ בפועל, ואמירת הוי' הוא האלקים שזהו"ע היחוד הגמור, ואומרים פסוק זה ז' פעמים שהם ז' מדות, דכל מדה ומדה מכרת ומרגשת את האמת דהוי' הוא האלקים, והיינו דההרגש הפנימי הוא גם מצד הגוף, אז דער גוף ובשר הגשמי דער הערט אויך דהוי' ואלקים כולא חד, ואז נעשה ההחלטה הטובה אשר מרגע זה והלאה יהי' כל עשיותיו לשם שמים, הנה מיד שורה עליו שמחה גדולה בהתלהבות עצומה וקירוב גדול בשיר וזמרה מעומק נקודת פנימי' הלב בשפיכות הנפש כבן המשתעשע עם עצמותו של האב שאין לך שמחה גדולה מזו, דהשמחה היא על העצם והמהות של האב שלמעלה מכל ענין, לא מיבעי ענין פרטי אלא גם ענין כללי שהוא מבוקש דבר, בדבר שחוץ ממנו, אבל כאן הנה השמחה היא על הקירוב הזה שהוא מתאחד עם מהותו ועצמותו של האב, והיינו רזה עצמו הוא המבוקש והתכלית, להיות האמת הוא דשניהם אחד ממש, וזהו"ע השמחה הגדולה והעצמית שבאה אחרי העבודה דיוהכ"פ ואחרי אמירת פסוקי המס"נ והיחוד [ובהמשך מבאר בארוכה ע"פ משל מהמלך ובנו שמתענגי' בעצם נפשם על הקירוב הגדול לאחר הריחוק].

. . וזהו אמירת לשנה הבאה בירושלים, דירושלים הכוונה יראה שלמה, דבאמת הנה כל אחד מישראל הוא ירא אלקים, אלא שהיראה היא בהעלם, ויראה שלמה הוא שהיראה באה בגילוי בפועל בקיום המצות, שזהו ירושלים, וזהו לשנה הבאה בירושלים, היינו דשנה זו הבאה, מרגע זו בכל משך השנה תהי' כל העשיות ביראת שמים, הנה מיד מתגדל השמחה בהתלהבות עצומה, ונקראת זמן שמחתנו בשמחה כפולה ומשולשת, הא' שהיא השמחה על הקירוב הפנימי והעצמי שבא אחר הריחוק, הב' שהיא שמחת הקב"ה בבנ"י שהקב"ה שש ושמח על כל א' ואחד מישראל בדוגמת שמחת המלך על פדיון בנו יחידו מהשבי' וקירובו העצמי אל עצמותו ומהותו, והג' שמחת ישראל על הקב"ה בג' ענינים הא' שיצאו מהשבי והגלות, הב' שנתקרבנו בקירוב עצמי ופנימי אל אבינו מלכנו, והג' שתמורת זה אשר בתחלה היו מלאי עון הנה עתה אנחנו מלאי מצות מה שנתרבו זכיותינו.

בד"ה ביום השמע"צ תש"מ[263]: בעשרה ימים אלו יש כו"כ עליות, עד לתכלית העלי' דיום הכפורים, וביום הכפורים עצמו תכלית העלי' הוא בתפלת נעילה (בסיומו וחותמו של היום), וי"ל דבנעילה גופא – באמירת שמע ישראל (שהוא בסיומה וחותמה), וכדאיתא בשל"ה שצריך לכוין אז למסור נפשו על קידוש השם ונחשב לו הכוונה כאילו עשה בפועל [ואולי י"ל שהוא ע"ד מאמר הבעש"ט במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא].

אחרי פסוקי שמע ישראל, ברוך שם, ה' הוא האלקים – קדיש תתקבל עד דאמירן בעלמא ואמרו אמן, מנגנים מארש נפוליון. תקיעה אחת. סגירת הארון לאחר התקיעה. נוהגים שלא לתקוע עד

---

258) סה"מ מלוקט ח"ה ע' כב. וראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1154 (ממאמר הנ"ל). ובכ"מ.

259) חכ"ט ע' 526.

260) סה"מ תרפ"ז ע' כא ואילך.

261) וראה לקוטי דיבורים ח"א ע' נט. ד"ה באתי לגני תשכ"ב. ובשמועות וסיפורים (במהדורת תש"נ – ח"א ע' 159) מובא מהנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע כשעבר לפני התיבה בחגה"ס תרע"ט.

262) סה"מ קונטרסים ח"א ע' קלז ואילך. סה"מ תרצ"א ע' מא ואילך.

263) סה"מ מלוקט ח"א ע' שעב.

לאחרי צאת הכוכבים. לשנה הבאה וכו'. סיום הקדיש.

קוה, פטום הקטורת, קדיש דרבנן ("לעילא" פעם אחת), עלינו, קדיש יתום, ט' מזמורי תהלים קמב־קנ. משניות וקדיש דרבנן לאבלים.

לאחר צאת הכוכבים אסור במלאכה עד לאחר אמירת ברוך המבדיל או אתה חוננתנו בתפלה.

איסורי עינוי כגון רחיצה סיכה ונעילת הסנדל מותרים מיד אחר שהוסיף מחול על הקודש. איסור אכילה עד לאחר הבדלה.

תפלת מעריב והבדלה, בקיטל וטלית, אבל בכובע (ולא רק בכיפה) והטלית על הכתפים. אתה חוננתנו.

טעה ואמר ההוספות של עשי"ת בשמונה עשרה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מוצאי יום הכפורים

סיום הצום (לאחר הבדלה) בשעה **7:12**.

אומרים גוט יום טוב.

קודם הבדלה נוטלים ידים (גם הכהנים שכבר נטלו ידיהם לפני נשיאת כפים) שלש פעמים לסירוגין עד פרק הזרוע אבל בלא ברכה, ורוחצים הפנים והפה[264].

הבדלה – יין, נר, המבדיל.

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע היה מקפיד להבדיל בעצמו במוצאי יום כיפור[265].

בכל מוצאי שבת, אם אין לו אור אין צריך לחזר אחריו כדרך שצריך לחזר אחר שאר מצות. אבל במוצאי יום הכיפורים, יש אומרים שצריך לחזר אחר ברכת האור (לפי שהיא כברכת הבדלה שמברך להקב"ה שהבדיל לנו זה היום משאר יו"ט שנאסר בו להבעיר אור עד עתה בלילה).

מברכים דוקא על נר ששבת (=ששבת ממלאכה, והיינו שדולק מערב יום־הכיפורים, ושבת ממלאכה כל יום הכפורים, כדי להראות שיום זה הוא מקודש ששבת מן האור) ומן הדין מותר לברך גם על נר שהודלק מהאור ששבת. ומכל מקום טוב להחמיר לברך על אור ששבת מבעוד יום ממש, ובתנאי שהנר עשוי להאיר ולא לכבוד. בפועל נוהגים להדליק עוד נר מהנר ששבת בביתו ומברך על שניהם.

נשים (שאינן יכולות לחכות לבעליהן) יכולות להבדיל בעצמן (ויכולות להבדיל על מיץ ענבים או חמר מדינה כגון תה או קפה), ואם אינן יודעות להבדיל, מותר להם לשתות מים לפני הבדלה, ובמקום הצורך – סודה, ואפילו תה וקפה בלי סוכר ובלי חלב[266].

דין מי ששכח ולא הבדיל ונזכר אחר שאכל או ברך – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

איש שכבר הבדיל אינו יכול להבדיל עבור נשים. באם רוצה להבדיל אח"כ עבור אשתו, יכוון שאינו רוצה לצאת בהבדלה שבביהכ"נ.

באם בדעתו לאכול לחם או מזונות מיד אחר הבדלה, ונמצאים על השולחן בשעת ההבדלה, יש לכסותם.

ברכת בורא פרי הגפן על יין הבדלה פוטר שאר משקים מברכה ראשונה ואחרונה, אם היו לפניו על השולחן כשבירך בפה"ג או שהי' אז בדעתו לשתותם, אף שלא נתכוון לפוטרם בפירוש. אם לא היו לפניו כשבירך בפה"ג וגם לא הי' אז דעתו עליהם, צריך לברך על המשקים שהכל, אבל נפטרים בברכת על הגפן.

המבדיל על היין לפני סעודתו, ושתה כשיעור, כיון שאין בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה צריך

---

264) וראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תשסט.

265) נת' בר"ד מוצאי יו"כ תשכ"ז. יום א' דחה"ס תש"ל. מוצאי יו"כ תשל"א. ועוד שם, שבמוצאי יו"כ, אפשר ליתן משיירי היין לאחר לשתות.

266) אבל להעיר מנמוק"י ופי' ר"י מלוניל פסחים קה, א שאיסור טעימה כולל כ"ד שראוי להבדיל עליו.

לברך אחריו ברכת על הגפן לפני סעודתו (אא"כ יברך ברכת המזון על הכוס). ואם שכח ולא בירך לפני הסעודה יברך בתוך הסעודה לפני ברכת המזון. אבל אחר ברכת המזון לא יברך עוד.

אחרי הבדלה, קידוש לבנה – בחגירת אבנט ובסידור. [בנוגע אכילה לפני קידוש לבנה – ראה בהערה[267]].

בר"ד משיחת שמח"ת תש"נ נאמר: "זה עתה התפלל תפלת נעילה . . עד לסיומה באמירת "אבינו מלכנו" "שמע ישראל" וכו', כולל גם ההכרזה "לשנה הבאה בירושלים", והתקיעה גדולה שלפנ"ז. ובמעמד ומצב נעלה כזה – מהו החפזון והמהירות לאכול?! . . צריך להשתדל ולפעול על עצמו שיהי' במעמד ומצב . . שבסיומו של יום הקדוש אינו חושב ע"ד אכילה ושתי' . . אכילתו היא . . "לשמה" מצד ציווי התורה "לך אכול בשמחה לחמך" מבלי לערב בזה ה"געשמאק" דהמאכל הגשמי".

בת קול יוצאת ואומרת: לך אכול בשמחה. אוכלים ושמחים מפני שהוא קצת יו"ט. מרבים בסעודה ובהרחבה. טובלים פרוסת המוציא בדבש.

מתעסקים בעשיית הסוכה. ורוב בני ישראל אינם נזהרים בזה במעשה בפועל[268], ויוצאים ידי חובתם על ידי הדיבור על דבר זה (ובלימוד הלכות סוכה[269]).

הכנות לחג הסוכות

כל שמונת [תשעת] ימי החג חייב אדם להיות שמח וטוב לבב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה. כיצד משמחים? הנשים קונה להן בגדים ותכשיטים כפי ממונו [ואנשים וקטנים – כדלקמן בלוח לימי חג הסוכות].

לספק צרכי חג הסוכות בהרחבה לעניים.

עסוקים בבניית הסוכה וברכישת ד' מינים.

פרטי דינים בקשר לבניית הסוכה ורכישת ד' מינים – בלוח יומי ח"ב.

יום חמישי, י"א תשרי

תקנ"ג – 230 שנה: הכנסה לחדר של אדמו"ר הצמח צדק ע"י סבו, אדמו"ר הזקן.

מחרת יום כפור נקרא "בשם השם" (ג־ט׳ס נאָמען). משכימים לבית־הכנסת.

הימים שבין יום כפור לסוכות הם ימי שמחה שבהם היו מחנכין את המזבח בימי שלמה. ואין אומרים תחנון והשייך לזה. אין מתענים עד אחר אסרו־חג (חוץ מחו"כ ביום חופתם).

בשחרית: קריאת התורה (פ' האזינו).

שכח ולא הבדיל במוצאי יום כיפור, נחלקו הפוסקים אם יכול להבדיל למחרתו, וספק ברכות להקל[270].

שכח ולא עשה סדר כפרות – ראה בהערה[271].

יש ליזהר להזדרז לשלם דמי הזכרת נשמות. ובכמה אגרות קודש הפליא אדה"ז בנוגע לחובת הזריזות בפרעון דמי הצדקה (נוסף לגדר "בל תאחר")[272].

כשחל שבת בין יוה"כ לבין סוכות, כקביעות שנה זו: יש אומרים שמן הדין יש להקים את

267) פשטות הלשון בס' המנהגים משמע כהדעות שיש להדר לאכול לפני קידוש לבנה. וראה גם ר"ד דיום א' דחגה"ס תש"ל. וכן נהגו עד תשל"א. אבל בפועל נוהגים כעת דלא כנ"ל. ולהעיר גם מאג"ק מוהריי"צ ח"ג ע' רכח.

268) ובסה"ש תש"נ ח"א ע' 41: ואני בתוכם.

269) בענין כל העוסק בתורת בנין כאילו בנה, ואם שייך בלימוד הל' סוכה – ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'רצו.

270) ובמק"א הארכנו במשמעות דעת אדה"ז בזה.

271) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא'שיב.

272) ולהעיר מס' לקט יושר הל' צדקה (יו"ד ס"ע 40) שבעל תרומת הדשן לא אכל בשחרית באסרו חג עד ששלח דמי הזכרת נשמות לגבאים.

הסוכה לפני שבת, שכיון שבשבת אי אפשר לבנותה, א"כ הם שני זמנים נפרדים, ואין מעבירים על המצוות. אבל הרבה תמהו ע"ז וחלקו, כיון ששבת אינה זמן פטור אלא שיש מניעה מצד איסורי שבת לבנותה, והכל זמן אחד[273].

יום ועש"ק פרשת האזינו, י"ב תשרי

הילולא של הרה"ק ר' אברהם המלאך נ"ע.

כדאי להימנע מלבנות הסוכה בערב שבת אחר חצות היום[274].

העברת הסדרה שמו"ת – פרשת האזינו.

הדלקת נרות בשעה **6:09** (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש פרשת האזינו, י"ג תשרי – "לכתחילה אריבער"

הילולא של כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע (מלכתחילה אריבער) – 140 שנה (תרמ"ג־תשפ"ג).

בקשר ל**שנת הקהל** ויום ההילולא של **אדמו"ר מהר"ש, "מלכתחילה אריבער"**, מועתק בזה משיחת י"ג תשרי תשמ"ח (התוועדויות ע' 152): בנוגע לפועל: בעמדנו בימים הסמוכים לחג הסוכות שבו הי' "הקהל" בבית־המקדש, ועל־דרך־זה בימי חג הסוכות עצמו, יש לנצל את הזמן לפעולות ב"הקהל" להקים "רעש גדול". ולפנות אל בני ישראל האנשים הנשים והטף בדברים היוצאים מן הלב – [ובלב גופא, מעומק פנימיות הלב שפועלים פעולתם במכל שכן מדברים היוצאים מחיצוניות הלב או מפנימיות, אבל לא פנימיות דפנימיות, ובלאו הכי, אם הדיבור לא יהי' מן הלב עלול השומע להקפיד כו']. ולומר להם בתוספת ביאור ופירוט בארוכה, לכל אחד ואחד לפי ענינו, אודות מהותו של "הקהל" והאופן שבו נערך בבית־המקדש כו'): **הקשיבו יהודים! ניתנו לכם יומין זכאין שבהם צריך להיות "הקהל את העם" ולהביא הוספה ביראת ה', וכל אחד ואחד מישראל יכול להעמיד עצמו, תיכף ומיד, במצב של יראת ה' תמיד כל הימים.**

ובשיחת ליל א' דחג הסוכות תשמ"ח (התוועדויות ע' 176): כאשר ישנו מי ש"נבוך", מבולבל ומסופק כו', ואינו יודע אם אליו מכוונים הדברים (בנוגע להשתדלות בענין ד"הקהל"), או שאינו יודע כיצד יוכל לפעול בזה, כיצד יגיב העולם על כך, וכו' וכו' – על כך באה ההוראה בשיעור היומי ברמב"ם – "מורה הנבוכים" עד סוף כל הדורות – ע"ד מעלת המעיין המחובר למקורו, ובנידון דידן, ההתקשרות **לרביים** ("הנשיא הוא הכל"), שאז, כל הענינים הם באופן ד"**לכתחילה אריבער**", שכן, כאשר **הרבי הולך ביחד עם כל חסיד**, בודאי לא יניח שיקחוהו "ארונטער", בה בשעה שכל מציאותו (של הרבי), מראשיתו, אמצעיתו, ועד סופו, היא באופן ד"**לכתחילה אריבער**".

קריאת התורה במקומות המסומנים ("הזי"ו ל"ך").

אין אומרים אב הרחמים.

במנחה: קריאת התורה (פ' ברכה). אין אומרים צדקתך.

מוצאי שבת קודש

צאת השבת בשעה: **7:07**.

אין אומרים ויהי נועם ואתה קדוש. אומרים ויתן לך כבכל מוצ"ש אחר הבדלה.

לא קידש הלבנה עד עכשיו, יקדשנה הלילה.

---

273) ראה שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סנ"ה ובשו"ת מחזה אברהם סי' קלה בסתירת מש"כ בשו"ת אבני נזר או"ח סתנ"ט. וראה גם שו"ת להורות נתן ח"ב סמ"ח. וגם באבנ"ז גופא כתב שכשיו"כ חל ביום ה' , ומוצאי יו"כ בעש"ק (כקביעות דאשתקד), יש לפוטרו מעיקר הדין כיון שעוסק במצות שבת שקודם לסוכות.

274) כ"ה ע"פ הפמ"ג סתרכ"ה (והעתיקו גם המשנ"ב). והקשו כו"כ ע"ז מהמבואר בב"י ולבוש סרנ"א להתיר לצורך מצוה. וכ"ה בשו"ע אדה"ז שם סוס"ג דלצורך מצוה לעצמו או לחברו בחינם שרי, דכיון שהוא דבר מצוה הרי זה כלצורך שבת. (משה"ק בתוספת ביכורים על אתר מזה שגם במוצ"ש ויו"ט א"ר סימן ברכה, ומ"מ המדקדקין מתחילים במוצאי יוהכ"פ ובע"כ דמצוה שאני – אינו, דהתם קאי לפני הבדלה דוקא). וכמה ישובים נאמרו בדבר. ועיקרם: לחלק בין מלאכה גמורה וקבועה כבניית סוכה (וראה עד"ז בשו"ע אדה"ז סתס"ח ס"ח – אף דפשוט שיש לחלק טובא), או שבסוכה אפשר לאחר זמן (לפעמים), או שהוא רק הכשר מצוה. והראשון עיקר (שבכולם יש לפקפק, וגם בטעם הא' צע"ק וכדלקמן). ויש לדייק גם בל' המחבר "דרך לימודו". (אלא שאדה"ז השמיטו, ולא זו בלבד אלא שהוסיף גם "לאחרים"). וראה פתה"ד סרנ"א סק"ד בארוכה. ומ"מ כיון ששערי תירוצים לא ננעלו (ובודאי לא נעלם הנ"ל מהפמ"ג), ולאידך נראה פשוט שמעיקר הדין מותר, נכתב בלשון "כדאי להימנע".

קיצור דיני שכחה וטעות

ראש השנה, עשרת ימי תשובה ויום הכיפורים

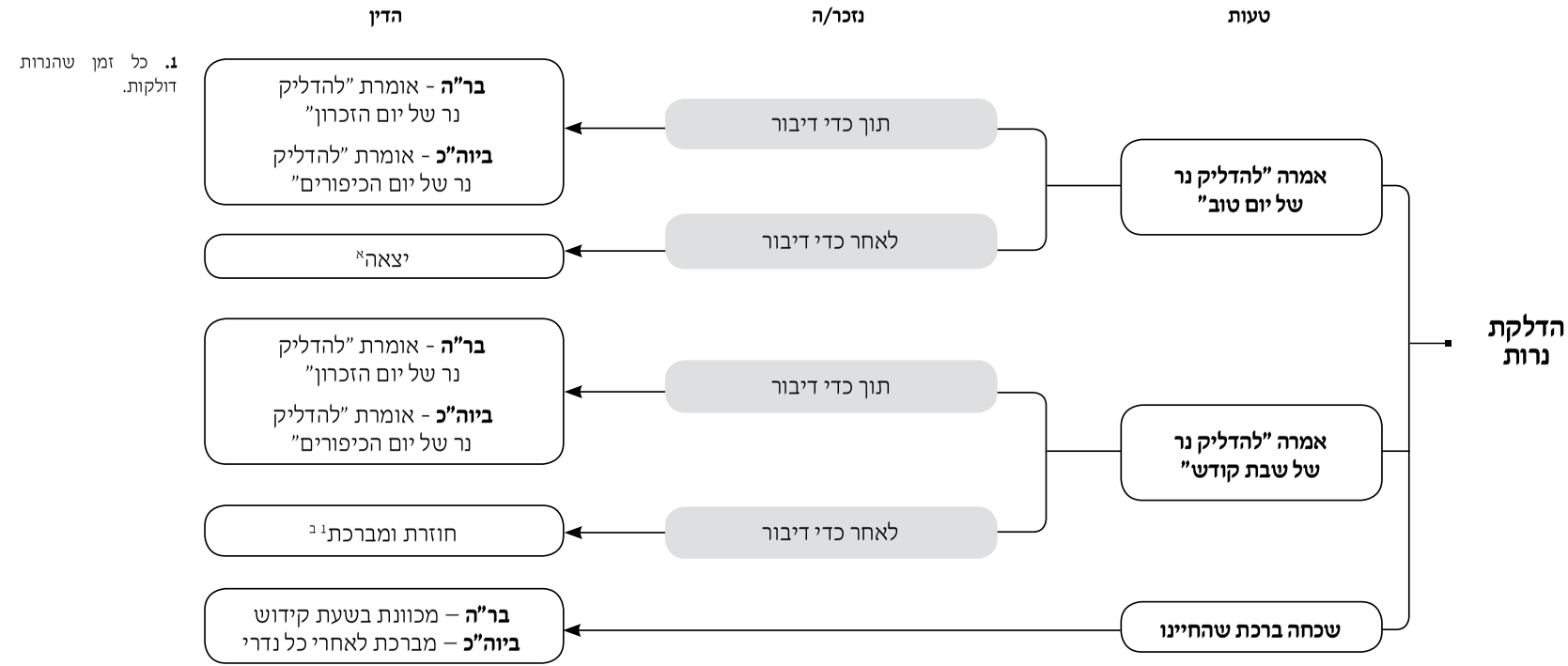

1. כל זמן שהנרות דולקות.

2. וחוזר ומברך בורא פרי הגפן[ג].

3. אבל אם חתם "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר לתחילת הברכה. וחוזר ומברך בורא פרי הגפן[ג]

4. אפילו שכח רק בליל ב' של ר"ה.

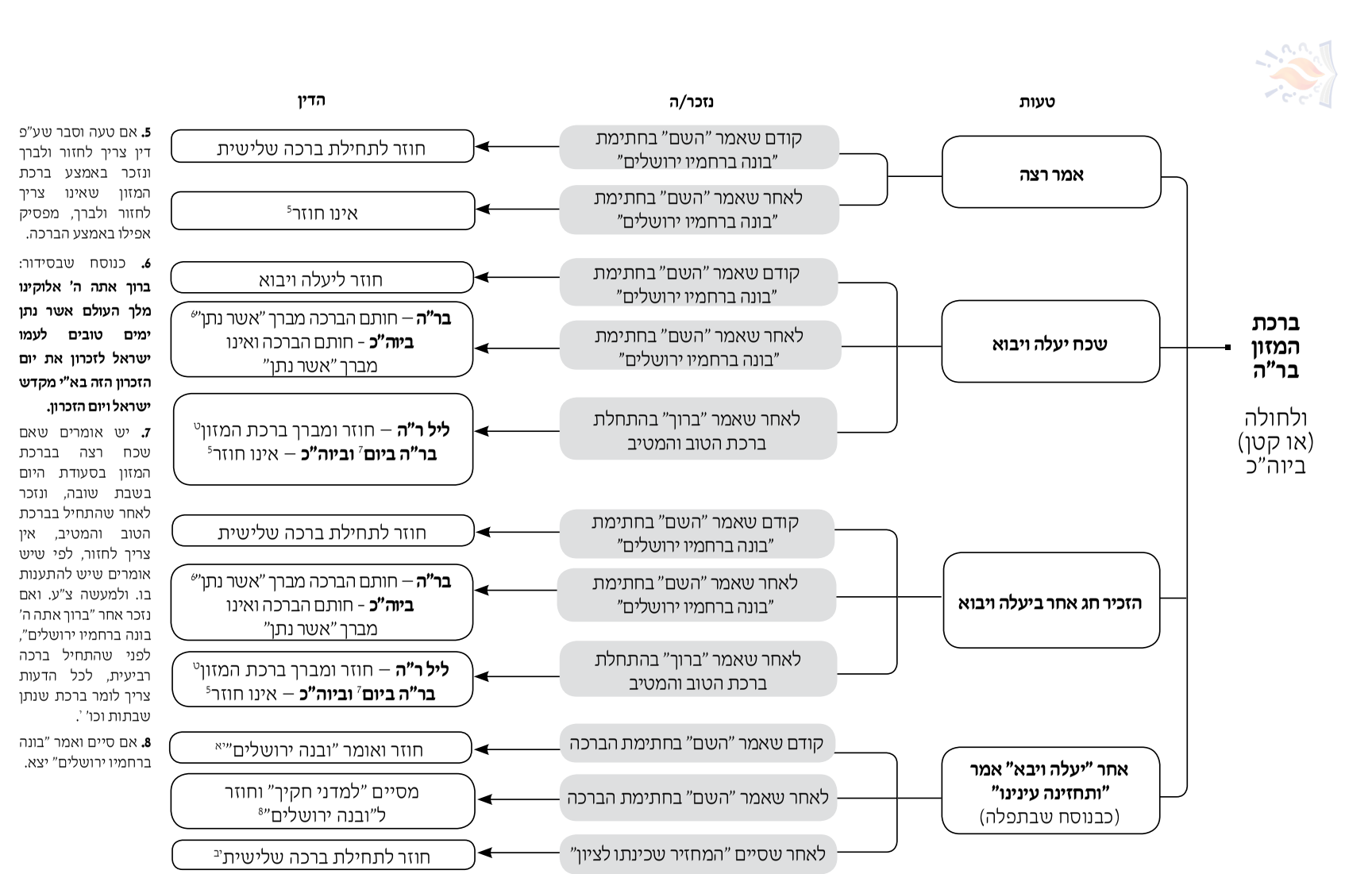

5. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.

6. כנוסח שבסידור: **ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לזכרון את יום הזכרון הזה בא"י מקדש ישראל ויום הזכרון.**

7. יש אומרים שאם שכח רצה בברכת המזון בסעודת היום בשבת שובה, ונזכר לאחר שהתחיל בברכת הטוב והמטיב, אין צריך לחזור, לפי שיש אומרים שיש להתענות בו. ולמעשה צ"ע. ואם נזכר אחר "ברוך אתה ה' בונה ברחמיו ירושלים", לפני שהתחיל ברכה רביעית, לכל הדעות צריך לומר ברכת שנתן שבתות וכו' .

8. אם סיים ואמר "בונה ברחמיו ירושלים" יצא.

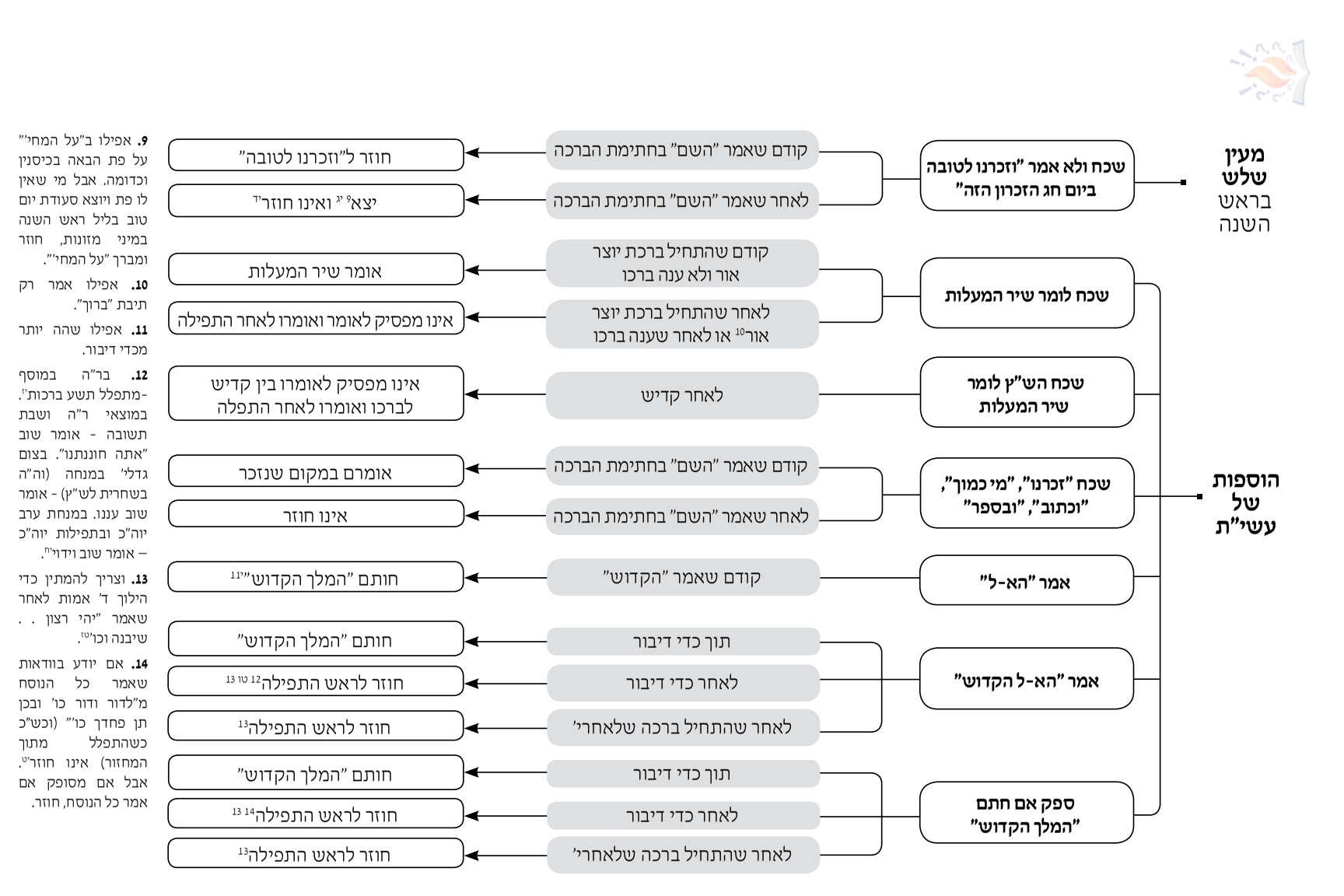

9. אפילו ב"על המחי'" על פת הבאה בכיסנין וכדומה. אבל מי שאין לו פת ויוצא סעודת יום טוב בליל ראש השנה במיני מזונות, חוזר ומברך "על המחי'".

10. אפילו אמר רק תיבת "ברוך".

11. אפילו שהה יותר מכדי דיבור.

12. בר"ה במוסף -מתפלל תשע ברכות[יז]. במוצאי ר"ה ושבת תשובה - אומר שוב "אתה חוננתנו". בצום גדלי' במנחה (וה"ה בשחרית לש"ץ) - אומר שוב עננו. במנחת ערב יוה"כ ובתפילות יוה"כ – אומר שוב וידוי[יח].

13. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון . . שיבנה וכו'"[יט].

14. אם יודע בוודאות שאמר כל הנוסח מ"לדור ודור כו' ובכן תן פחדך כו'" (וכש"כ כשהתפלל מתוך המחזור) אינו חוזר[כ]. אבל אם מסופק אם אמר כל הנוסח, חוזר.

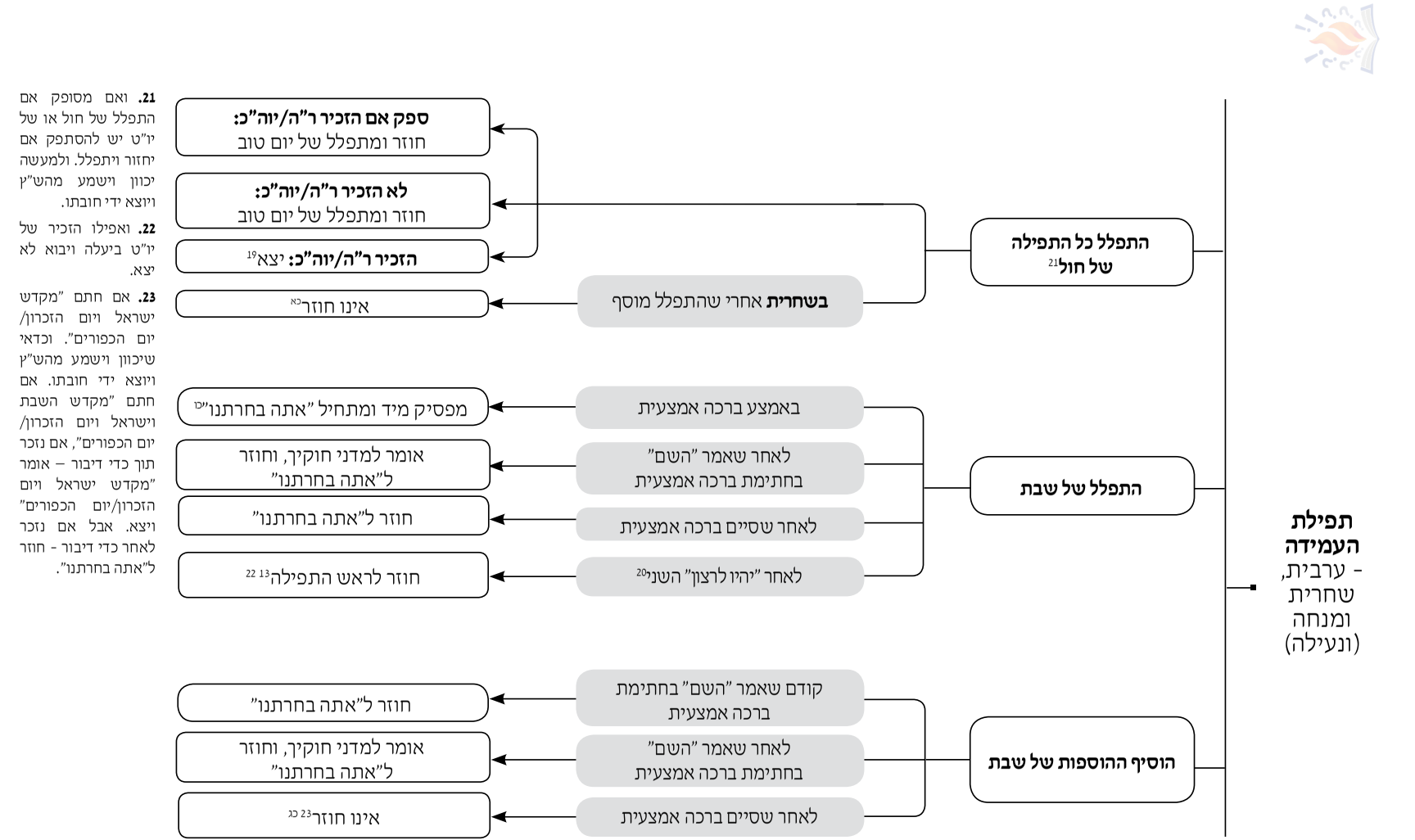

21. ואם מסופק אם התפלל של חול או של יו"ט יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.

22. ואפילו הזכיר של יו"ט ביעלה ויבוא לא יצא.

23. אם חתם "מקדש ישראל ויום הזכרון/יום הכפורים". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו. אם חתם "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון/יום הכפורים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון/יום הכפורים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר ל"אתה בחרתנו".

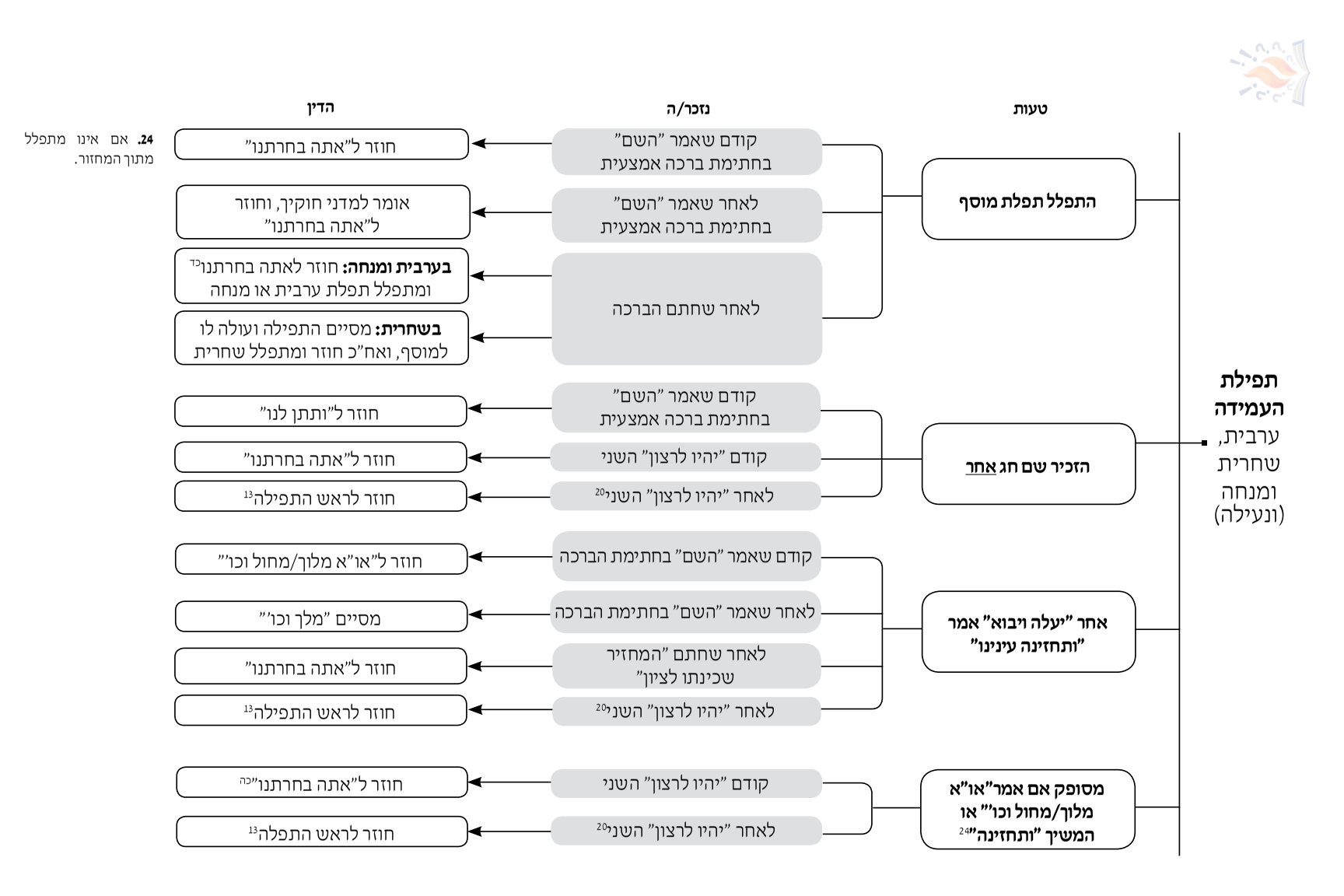

24. אם אינו מתפלל מתוך המחזור.

תפילת העמידה
ערבית, שחרית ומנחה (ונעילה)
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"
קודם שאמר "ברוך אתה השם"
חוזר ל"או"א מלוך/מחול וכו'"
לאחר שאמר "ברוך אתה השם"
מסיים "מלך וכו'"
לאחרי שחתם "בונה ברחמיו"
חוזר ל"אתה בחרתנו"[כו]
לאחר "יהיו לרצון" השני[20]
חוזר לראש התפילה[13]
חתם "מקדש ישראל והזמנים"
תוך כדי דיבור
אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון/הכפורים"
לאחר כדי דיבור
חוזר לתחילת הברכה[כז]
השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה
תוך כדי דיבור
אומר "מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון/הכפורים"
לאחר כדי דיבור
אינו חוזר[כח]
תפילת העמידה
מוסף
לא אמר פסוקי מוסף
קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית
חוזר ואומר כתיקונו
לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית
אינו חוזר
אמר פסוקי חג אחר במקום פסוקי היום
קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית
חוזר ואומר כתיקונו
לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית
חוזר ל"אתה בחרתנו"[כט]
לאחר "יהיו לרצון" השני[20]
חוזר לראש התפילה[13]

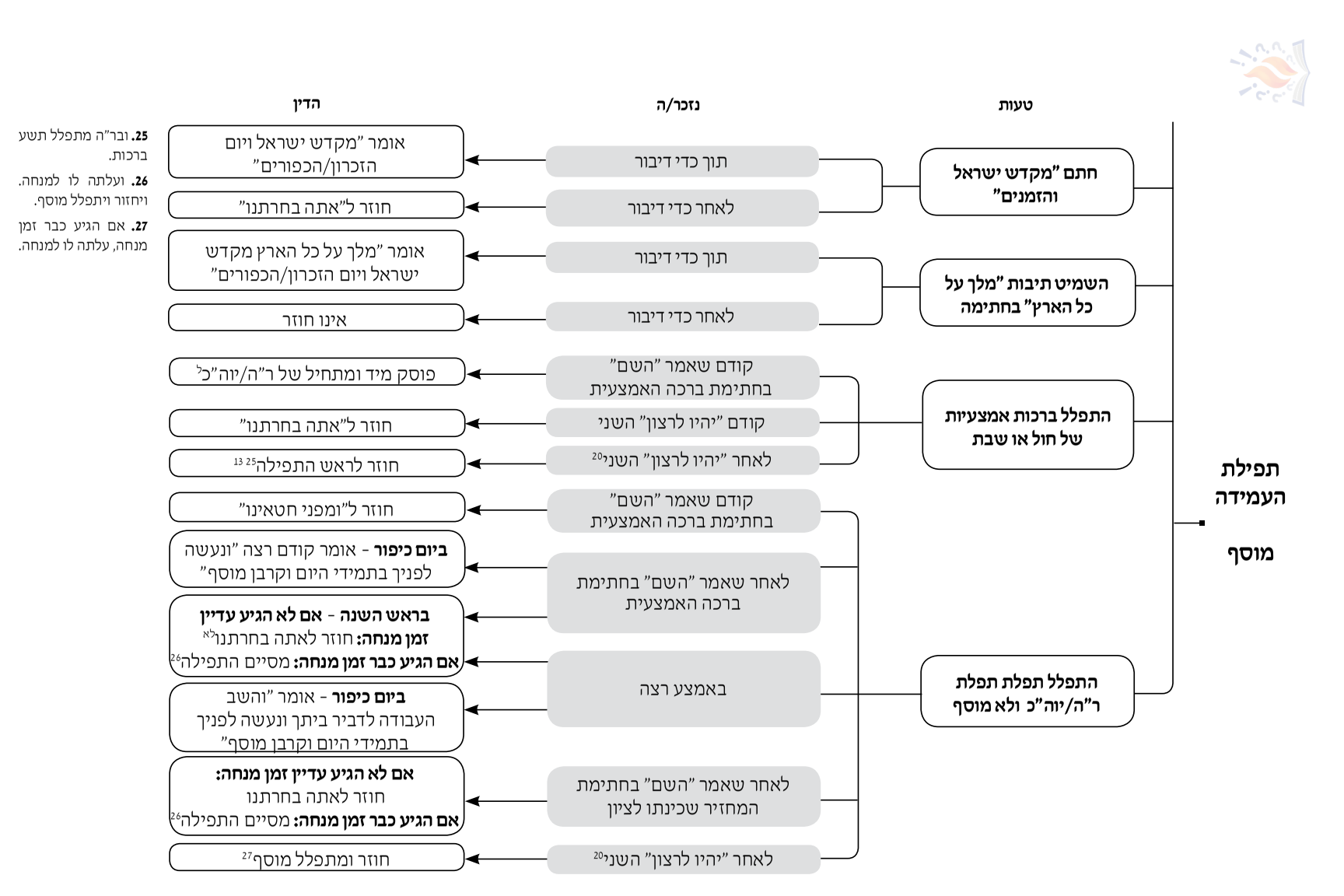

25. ובר"ה מתפלל תשע ברכות.

26. ועלתה לו למנחה. ויחזור ויתפלל מוסף.

27. אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.

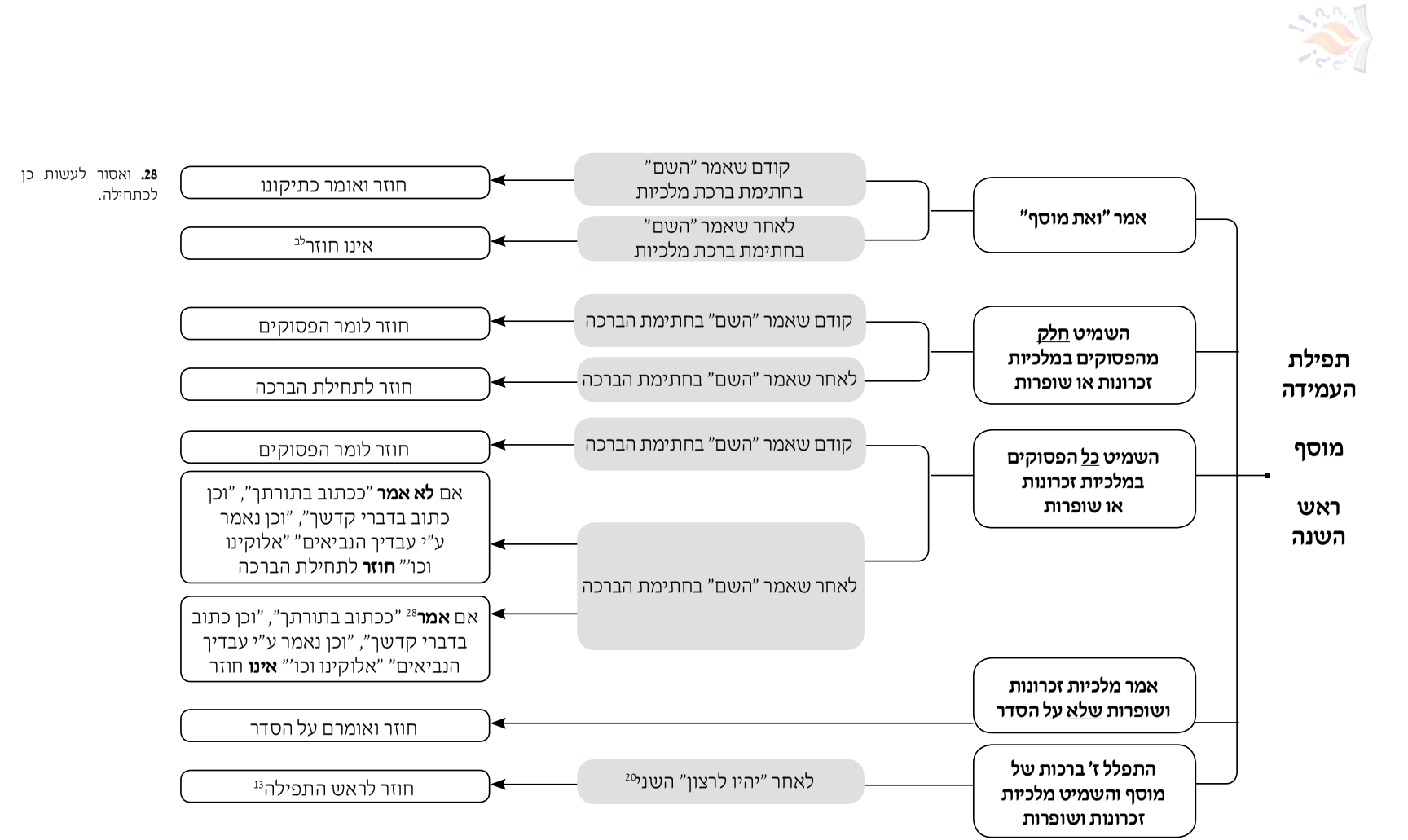

28. ואסור לעשות כן לכתחילה.

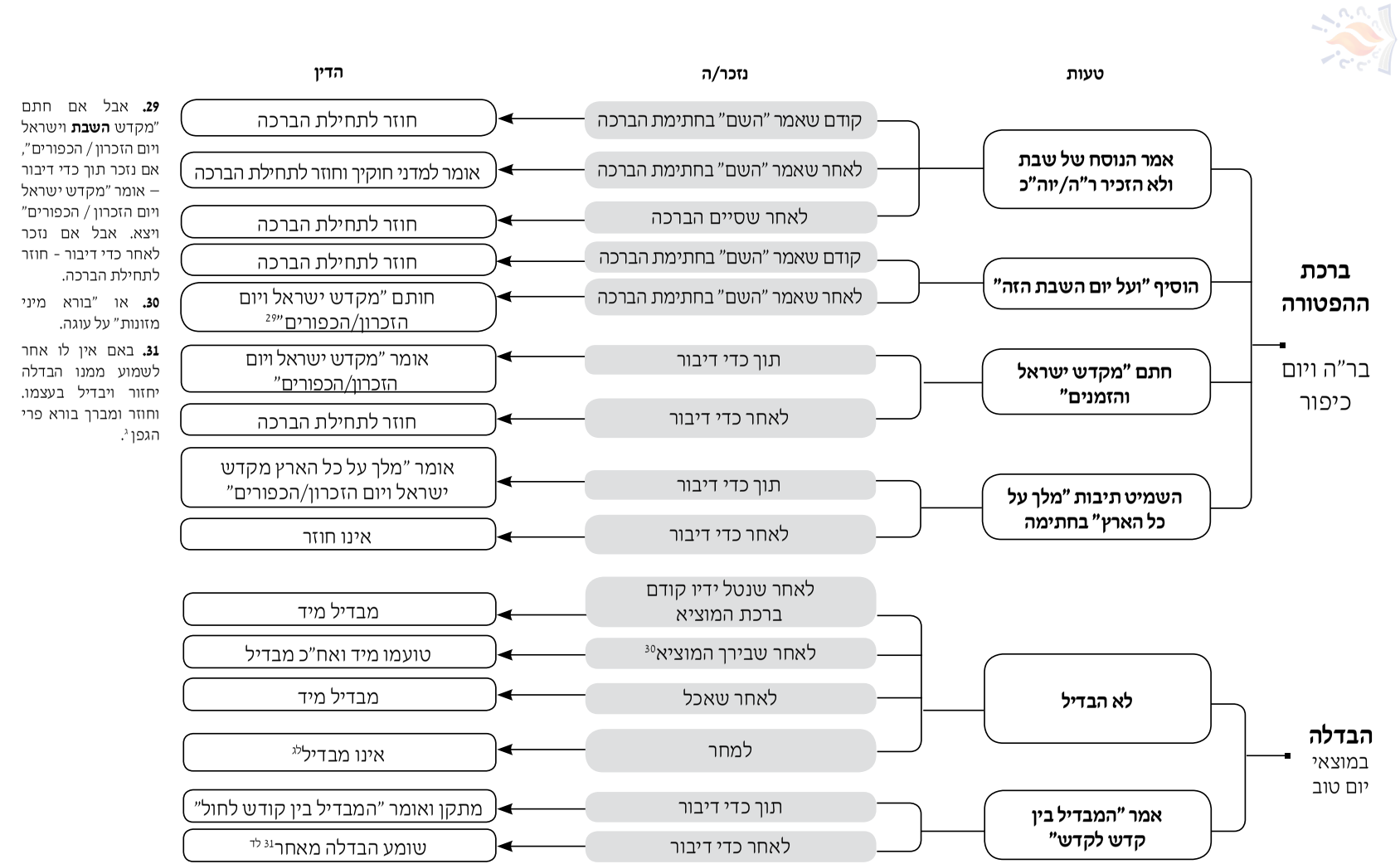

29. אבל אם חתם "מקדש **השבת** וישראל ויום הזכרון / הכפורים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון / הכפורים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר לתחילת הברכה.

30. או "בורא מיני מזונות" על עוגה.

31. באם אין לו אחר לשמוע ממנו הבדלה יחזור ויבדיל בעצמו. וחוזר ומברך בורא פרי הגפן[ג].

32. ואם חתם ב"שומע תפילה" בלבד יצא.

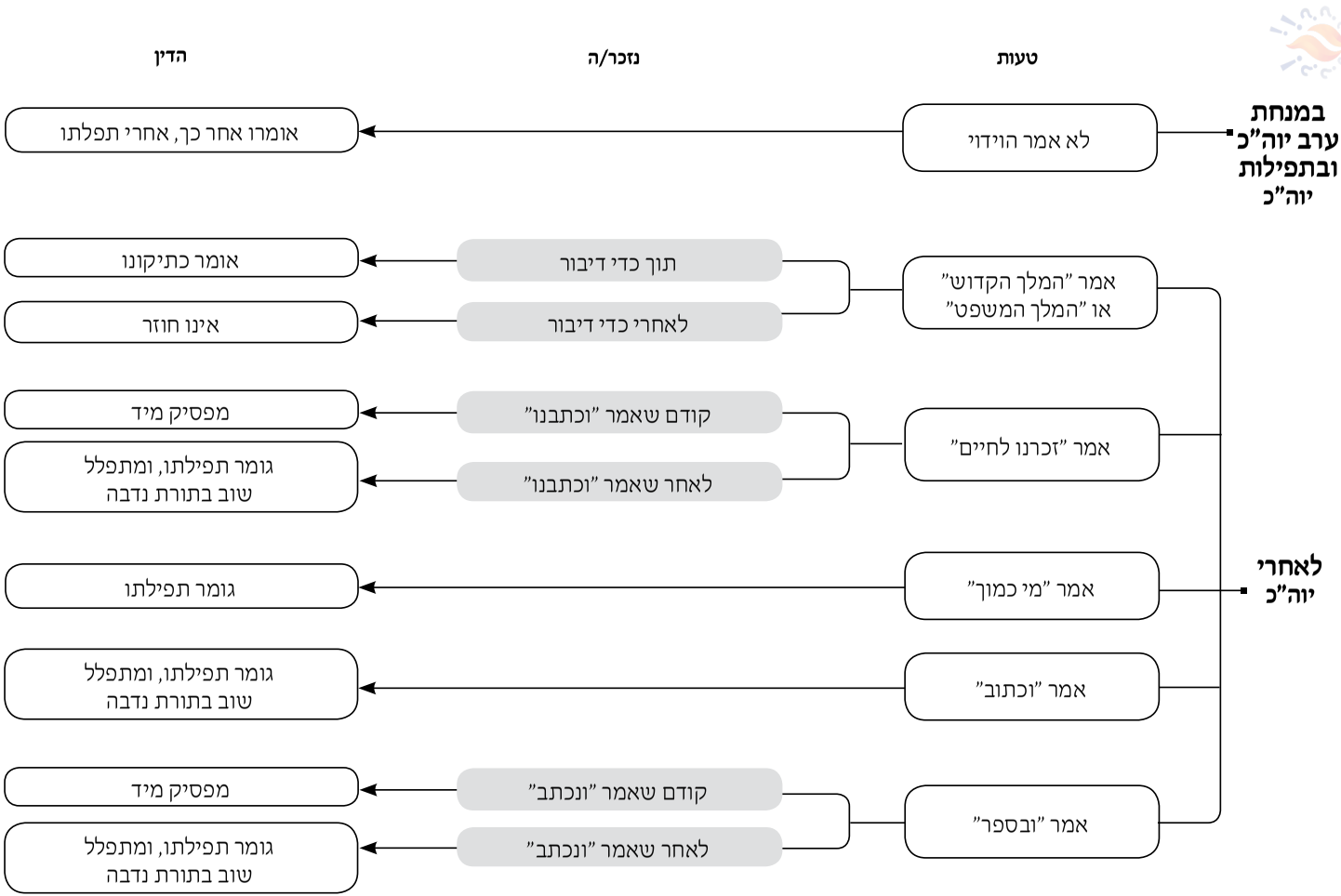
טעות
נזכר/ה
הדין
במנחת ערב יוה"כ ובתפילות יוה"כ
לא אמר הוידוי
אומרו אחר כך, אחרי תפלתו
לאחרי יוה"כ
אמר "המלך הקדוש" או "המלך המשפט"
תוך כדי דיבור
אומר כתיקונו
לאחרי כדי דיבור
אינו חוזר
אמר "זכרנו לחיים"
קודם שאמר "וכתבנו"
מפסיק מיד
לאחר שאמר "וכתבנו"
גומר תפילתו, ומתפלל שוב בתורת נדבה
אמר "מי כמוך"
גומר תפילתו
אמר "וכתוב"
גומר תפילתו, ומתפלל שוב בתורת נדבה
אמר "ובספר"
קודם שאמר "ונכתב"
מפסיק מיד
לאחר שאמר "ונכתב"
גומר תפילתו, ומתפלל שוב בתורת נדבה

הערות לקיצור דיני שכחה וטעות

א. בנוגע לר"ה – מצינו שר"ה נק' בשם יו"ט כדלקמן.

בנוגע ליוה"כ - נחלקו הפוסקים אם עליה לחזור או שיצאה ידי חובתה. ולמעשה, אינה חוזרת. וספק ברכות להקל. ובברכת הבית ח"ב שער מ"ה בשערי בינה ס"ק לו שלכתחילה הנוסח הוא להדליק נר של יו"ט.

[והנה, אף שלדעת אדה"ז סתפ"ז ס"ב (ועיי"ש ס"א במוסגר) בתפלה צריך להזכיר שם יו"ט זה, הרי בהדלקת נרות אין קפידא בדבר, וכבכל יו"ט. ולכאו' תלוי בשקו"ט אי יו"כ נק' יו"ט (ראה מס' סופרים פי"ט ה"ו שא"א יו"ט מקרא קודש. תו"כ פ"ח ה"ט. רמב"ם ריש הל' שביתת יו"ט. וצ"ע במגדל עוז שם פ"ו הט"ז. שו"ע אדה"ז סתר"י ס"ה. ועוד. ולהעיר מכס"מ תפלה פי"ה ה"ב. אבל בכמה גי' בכת"י מפורט שם יו"כ בפ"ע. ולהעיר מל' הרמב"ם שם פי"ג ה"ח והי"ד. וראה כס"מ שם). ובלשון בנ"א ודאי נק' יו"ט, וכבסיום מס' תענית, ובמכ"ש מעיו"כ. וראה רמ"א או"ח סי' תקע ס"א. וראה הנסמן במועדי ישראל ימים נוראים סי' קצא. אנצי"ת ערך יוכ"פ. וש"נ. וסב"ל.

אלא, שגם אם נק' יו"ט - לכאו' ל"ש מחתימה בנוסח מקדש השבת ביו"ט, אף דאיקרי שבת, שה"ז משנה ממטבע שטבעו (ובח"י סתפ"ז סק"א הוסיף לפי שנתכוון לשבת. אבל אדה"ז שם השמיט דבריו. וגם בח"י היינו רק שמשו"ה לא יצא גם כשחזר בו תוכ"ד). אבל יש לחלק טובא, שהזכרת שבת לא משמע להו לאינשי דקאי ביו"ט. ובסגנון אחר, שאין ההקפדה שיהא באותו מטבע ממש, וכדמוכח בכ"מ [ולדוגמא, באמר "מקדש ישראל והמועדים" במקום "והזמנים" (ראה בית השואבה דיני ערבית של יו"ט סי"ז. אצבע קטנה קש"ג סכ"ד סוס"ז)], אבל בשינוי שכזה גרע טפי. וראה שו"ת אבני זכרון ס"ד, עייש"ה.

אמנם, יתר על כן, מצינו בהשקו"ט בנוגע לר"ה כשאמר "מקדש ישראל והזמנים" ולא "יום הזכרון" - ראה בארוכה באות כז.

ולהעיר מהאסתפקתא בגמ' (עירובין שם) בנוגע לאמירת זמן בר"ה ויו"כ דלא איקרו רגלים. ובראשונים (מחז"ו שם. מעשה רוקח קמג. פי' ריבב"ן עירובין שם. פסקי רי"ד שם), דרגלים תרגומו זימנין, ור"ה אינו מן הזמנים ול"ש ברכת הזמן. אלא, דרבנן שוינהו כרגלים (תשו' ר"נ גאון - הובאה בראבי"ה ר"ה סתקל"ד. ועוד. וראה תשובות ופסקים חכמי אשכנז וצרפת סע"ב). וכן מצינו בכ"מ (שבה"ל סרפ"ו. הפרדס לרש"י הל' ר"ה. סידור רש"י סי' קעז. תניא רבתי סע"ג) במה שא"א "ברכת מועדיך" בר"ה, דר"ה לאו מן הזמנים הוא. ומזה מובן גם בנוגע ליו"כ. ואדרבה, כתבו (שם) שהמנהג הי' לומר "ברכת מועדיך" בר"ה, אבל ביו"כ לא. [וכנ"ל, שא"א יו"ט מקרא קודש ביו"כ, משא"כ ר"ה נקרא יו"ט, וכמש"א בנוסח התפלה (מס' סופרים שם ה"ה)]. ויומתק לפמש"כ בבחיי (בא יג, ד- הובא בהגש"פ עם לקו"ט ומנהגים ד"ה מקדש) במה שאומרים והזמנים ולא והמועדים, שתלוי בזמני תקופות השנה (משא"כ בר"ה ויו"כ). [אבל ראה באו"א בכסא רחמים עמ"ס סופרים פי"ט ה"ז. יפ"ל ח"י או"ח סתפ"ז. וע"פ דא"ח - אוה"ת פינחס ע' א'קצו. ושם, בנוגע לר"ה ויו"כ. פלח הרמון ויקרא ע' רמב. שם ע' רנב].

אלא שבשו"ע אדה"ז סתקפ"ב ס"י במה שאין אומרים "ברכת מועדיך" לא הביא ד"ז שאינו מן הזמנים. ואדרבה, כת"ש בטעם שאין אומרים "מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון" לפי שלא ניתנו לשמחה, ומ' שמצ"ע הוא בגדר מועדים וזמנים. (ודלא כבלבוש שם ס"ח שא"א לפי שאינו מועד וחג. וכ"ה כבר בכל בו הל' ר"ה ס"ד: שלא מצינו בשום מקום שיהי' נק' ר"ה מועד. וכ"כ במט"מ תשצו. ושם (וכן בלבוש) שבדברי קבלה נק' חג, ומקרא מלא: בכסה ליום חגנו. וברד"ק הושע ב, יג בשם רס"ג דמועדה קאי גם על ר"ה ויו"כ. וראה העמק שאלה שאילתא טו סק"י. וראה שו"ת חסדי אבות סט"ז). ועפ"ז אתיא כדעת הראשונים שבאמת כתבו לומר ברכת מועדיך מה"ט, לפי שנק' מועד. ולדידן, הטעם כיון שלשון "ברכת מועדיך" שייך רק בג' רגלים, ולא מחמת שם מועד (ראה שו"ת עמק הלכה ח"ב סל"ט). וכדעת רב שר שלום (שהביאו בראש"ש ר"ה פ"ד סי"ד) ד"מועדי ה'" אכולהו קאי (וכ"ה בראב"ן עירובין שם). וכן מוכח בכ"מ (ראה ר"ה ד, ב. וראה טו"א שם ד"ה ראב"י. שם לב, א. וכן בסוטה מא, א. ערכין י, ב - צויין בראב"ן שם). ומ"מ, להלכה קיי"ל שאינו לא חג ולא רגל (רא"ש שם. אדה"ז סתקצ"ט). ויש לחלק בין מועד לחג ורגל, כפשוט. וראה בצרור החיים לרבינו חיים ב"ר שמואל הל' ר"ה בטעם שאומרים ותודיענו לפי שר"ה נק' יו"ט.

[ומה שלא נת' כן בטעם שא"א חגים וזמנים לששון, מחמת ל' חג - י"ל בדוחק שהכוונה לבאר בעיקר בל' מועדים וזמנים]. אלא שלמעשה, מנהגנו שא"א גם פסוק אלה מועדי וגו' בקידוש. (ראה שו"ת עמק הלכה שם).

ולכאו' צ"ל בכ"ז **כעין** מ"ש במחז"ו שם, ש"אינו חשוב לא מועד ולא זמן לקרותן כן בעיקר השם, ואע"פ שכלולין הן בכלל מועדות שבתורה וכו', מ"מ אינן חשובים זמן גמור לקרותם בעיקר השם לא מועד ולא זמן וכו' ואף מהטעם הזה אינו ראוי לקרותו חג, לומר בתפלה חגים וזמנים לששון וכו' שאין חותמין מקדש ישראל והזמנים וכו' למדת שאלו בלבד שם מובהק שלהם וזמן ומועד אבל לא הנותרים". [וכדוגמתו, שחוה"מ לא נק' יו"ט - ט"ז סתרס"ח סק"א. מג"א סת"צ סק"א. שו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ו. וכ"מ בריטב"א עירובין צו, א. שם מו"ק יט, א. ועוד. ועכ"ז מצינו לפעמים שנק' כן. וראה שו"ת הרשב"א ח"ה סרט"ו. ט"ז סתרנ"ב סק"ג. מג"א סת"ע. וראה פמ"ג בא"א שם. וראה ערך השולחן להגר"י טייב סת"צ סק"ב. ועוד. ובחי' הריטב"א סוכה לח, א (הובא בבית מאיר סת"צ שם) בטעם שא"א "את יו"ט מק"ק" שלא לזלזל ביו"ט ממש כיון ששוים בשמותם. וצ"ל שהוא שם המושאל וכינוי, ולא עיקר שמו].

ואיך שיהי', הכרעת האחרונים לחזור בר"ה כשאומר מקדש ישראל והזמנים.

ועדיין יש מקום ספק בנוגע לנדו"ד, בנוסח "יום טוב". ועכ"פ, ר"ה נק' בשם יו"ט בנוסח התפלה (וראה לקוטי מהרי"ח שיש שא"א את יו"ט מק"ק בר"ה, אבל נמצא הוא בסידור רע"ג, ברמב"ם ועוד) וכן אומרים הרחמן הוא ינחילנו (ראה יוסף אומץ סתתקס"ו. נוהג כצאן יוסף ע' רסד. שעה"כ פל"ד סקי"ד. ר"ד ליל ב' דר"ה תשכ"ט. מחזור השלם לר"ה. אבל ראה מנהגי חת"ס פ"ז בהערות סק"ג. נועם מגדים להפמ"ג לג, ב. אלא שטעמם כיון שי"א להתענות, ושאי"ב שמחה יתירה), משא"כ ביו"כ שלמעשה א"א את יו"ט מק"ק. ומסברא נראה שה"ז שינוי גמור.

ועדיין י"ל, דשאני בהדלקת נר שאין מעין המאורע מעכב (וילה"ע משלחן מנחם ח"ג ס"ע פג). ומה שהכרענו כהשיטות שאינה יוצאת בהדלקת נר של יו"ט כשאמרה "של שבת" - שאני התם שקילקלה. (ראה קובץ אור השבת יד ע' יט). ולהעיר ממג"א סרח"צ סק"ג. וילע"ע. והארכנו בכעי"ז בכינוס תורה חוהמ"פ תשע"ט].

ב. ע"פ קו"א לשו"ע אדה"ז סרס"ג סק"ג וסק"ד. [וראה גם בקונטרס באתרא דרב חו' ג הע' 45 ואילך. והארכנו בזה בכינוס תורה חוהמ"פ תשע"ט. וצע"ק מש"כ מפי השמועה בס' הרב אשכנזי].

ג. שהקידוש הפסק, כיון שאינו מענין הברכה שצריך לברך, ואינו בגדר קידוש כלל. ובקידש על כוס מים והי' בדעתו לשתות יין - ראה מג"א סרע"א סקל"ב ובשו"ע אדה"ז שם סכ"ח (ודלא כרעק"א שם בהגהות שם עה"ג. וראה הגהות רעק"א למג"א סרצ"ט סק"ו) - אין הקידוש הפסק, לפי ששם קידוש עלה, אלא שלא יצא יד"ח כיון שלא הי' על יין. ושו"ר כסברא זו באפיקי מגינים סכ"ה בביאורים סקט"ו שהחסרון הוא מצד אחר. אבל הכא פטומי מילי בעלמא נינהו ואינו בגדר קידוש. וראה כעי"ז בשו"ע אדה"ז סרצ"ט ס"ט.

ופשוט שאין מקום לומר שכיון שלחד מ"ד א"צ לשתות הכוס בכוס ש"ב (רק שלא תהא נראית ברכת בפה"ג לבטלה) שוב אי"ז הפסק - חדא שג"ז בפלוגתא תליא. ועוד שבקידוש (בשונה משאר כוס ש"ב) ודאי חייב לשתות. ובלא"ה, כיון שבפועל שותה הרי זקוק הוא לברכת בפה"ג לפני'. ואין לומר דדמיא למי שטעה באמצע ברכת הקידוש שאינו הפסק, דהתם עלתה לו ברכה זו לקידוש, שאין שיחה בדברים אחרים פוסלת ברכת הקידוש, וממילא אהני לי' גם לגבי ברכת היין. אבל כשכל עיקר ברכתו היא לבטלה כבנדו"ד, ה"ז הפסק גמור ואינו מענין ברכת בפה"ג, וכברכה שלא בזמנה. וכאשר הארכנו בכ"ז וכיו"ב במקורות ועיונים להל' יומית אות תרז. ואם נפשך לומר בסברא מחודשת שבבירך על המים אינו הפסק לפי שבפה"ג וקידוש כחדא מילתא נינהו, וכחדא ברכתא - דבר שזקוק ליסוד ובית אב בראשונים וקשה לחדש כן ללא מקור, ובפרט שד"ז לא יועיל לגבי ברכת הנר על נר שלא שבת ובשמים של ע"ז, ראה מקורות ועיונים שם - ל"ש לומר כן כשאין הקידוש עולה לו, ורק בקידוש שאין פסולו בגופו אלא דבר אחר גרם לו שלא יעלה לו לחובה כיון שלא הי' על המים וכו', אבל כשעיקר הקידוש הוא שלא כמטבע שטבעו ה"ז ככל ברכה שלא בזמנה. ודומה למי שבירך שהחיינו באחש"פ - ראה מש"כ בקיצור דיני שכחה וטעות שי"ל לקראת פסח השתא. וכן מי שבירכה שהחיינו בהדלקת נרות ובירכה עוד הפעם בקידוש – ראה מש"כ להלן הערה יא. וכן ראיתי שהעלה בקובץ אור ישראל חו' מא ע' סז (מטעם אחר). וי"ל גם בסגנון

אחר, דשאני התם בקידש על מים, שאותה ברכה בעצמה אינה יכולה להיות הפסק, וכל שתיקנו שיקדש אין הקידוש מהווה הפסק לגבי קידוש השני (וראה עד"ז בשש"כ פמ"ז הע' ריח בבירך ברכת היין ב"פ זאח"ז אם השני הפסק, אלא שיש לחלק דהתם אם נאמר שהוא הפסק יצטרך לברך אותה ברכה פעם שלישית. ועוד, דהתם דנים על ברכה השני' שתהא הפסק בין ברכה ראשונה לשתי', אבל בקידש על המים, השקו"ט על קידוש הראשון שתהא הפסק בין בפה"ג לשתי'. וראה אצלנו במקורות ועיונים שם בגוף השאלה), משא"כ בנדו"ד שבירך ברכה אחרת לחלוטין. ואף שאין סברא זו עיקר, המסקנא שוה. ול"ד למי שטעה בספה"ע שנתעסק בדבר שבירך עליו אלא שלא עלה כהוגן (ראה שו"ע אדה"ז סתפ"ט סכ"ב), דהתם מיירי בברכת המצוות שנתעסק במצוה זו גופא. אבל כאן הטעם שאינו הפסק הוא לפי שקידוש הוא מענין בפה"ג, לפי שללא קידוש אסור בשתי', או שכך התקנה (וע"ד ברכות אחרות שמסדרים על הכוס כברכת הנר ובשמים ושהחיינו), ובנדו"ז אינו בגדר קידוש.

וכ"ה בנוגע לטעות בנוסח הבדלה. ובפרט כשאומר "בין קדש לקדש" במקום "בין קדש לחול", "דהוא שקר" (כל' המג"א סרצ"ט סק"ט).

וראה בשו"ת שבה"ל ח"ח סקי"ח שמסתפק בטעה ואמר בין קדש לחול, שמא ההבדלה בין קדש לחול היא גם מענין הברכה, שהרי נמנית במנין ההבדלות. וראה עד"ז שש"כ פס"ב סכ"א. ויש להוסיף, שיסוד ההבדלה מצ"ע בין קדש לחול, אלא שטבעו חכמים לומר בדוקא בין קדש לקדש (ומה"ט יוצא יד"ח בשכח להבדיל במוצ"ש בהבדלת בין קדש לחול שבמוצאי יו"ט – ראה בלוח יומי לחג השבועות אשתקד (תשפ"ב) בהערה) ומ"מ כיון שלדינא לא יצא, לא חל עליו גדר הבדלה. ואף הם לא כתבו כך רק כמסתפקים. והבוחר יבחר.

ד. דומיא לברהמ"ז, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה מש"כ לקמן גבי ברכת ההפטורה. ועד"ז הוא בתפלה, ראה להלן הע' כב-כג.

ה. ראה בארוכה באות כז לענין תפילה. ואין לומר שהזכרת יום הזכרון היא לעיכובא רק בתפלה, שאין מקור לחלק כן. ואף שבקידוש אמר פתיחת הברכה כדין, והרי י"א שאין חתימה מעכבת (משא"כ בתפלה שאין הברכה מתחלת בברוך), ואף שהוסיף וקלקל בחתימתו, אי"ז קלקול לפי שסו"ס ר"ה בכלל זמנים - הא אנן קיי"ן שגם החתימה מעכבת. וראה אצלנו בקובץ באתרא דרב גל' ג.

ו. כש"כ מתפלה ראה בארוכה באות כח.

ז. שבאמירת למדני חוקיך לא יועיל כיון שג"ז הפסק.

ח. לפי שה"ז הפסק גמור. ועד כאן לא מצינו שטעות בברכה אינה בגדר הפסק, כי אם בבירך ברכה הנצרכת לו כעת, אלא שלא עלתה בידו, כגון בקידש על היין ונמצא מים, ויין מוכן לפניו לשתותו, שאין ברכת הקידוש הפסק בין בפה"ג לשתיית היין, אבל בנדוננו שא"צ לברך שהחיינו שהרי כבר בירך, ה"ז הפסק. ואינו דומה למש"כ הט"ז או"ח סי' קח סקי"ב בדין הבדיל בשתיהן יצא לפי שבאמת זמן הבדלה הוא אלא שהוא שלא לצורך כיון שכבר הבדיל, דשאני התם בדין הפסק בתפלה שהעיקר ששייך לתפלה, משא"כ בהפסק בין ברכה לאכילה. והוא דלא כשו"ת מנחת שלמה ח"א סי"ח. וכפי שהארכנו בכיו"ב במקורות ועיונים להל' יומית אות תרז.

ט. סידור. ראה שעה"כ פל"ד סי"א. ולדעת רוב האחרונים - כ"ה גם בנוגע לנשים.

י. בכה"ח סתקצ"ז סק"ז ובקצוה"ש הערות למעשה ע' קיח ואילך שאינו חוזר. אבל סתימת הפוסקים ששתקו ול"כ כן משמע דלא ס"ל הכי. ובשו"ת אול"צ ח"ד פ"ו ס"ז כתב שחוזר כבכל שבתות השנה. ועיי"ש טעמו שכל ששתה מכוס קידוש גילה אדעתו שאינו מתענה. ועוי"ל בזה דלא פלוג משאר שבתות. וראה שו"ת שבה"ל חי"א סי' קלט. קובץ שערי הוראה ח"ד. וכן מצינו במט"א סתר"ד סט"ו, והובא במשנ"ב שם סק"ב שהמתענה תענית חלום בש"ש א"צ למיתב תענית לתעניתו. וראה מט"א סתקפ"ג ס"ג (אפי' בר"ה שחל בשבת). ולהעיר ממשמעות ל' אדה"ז בשו"ע סקפ"ח ס"י שבר"ה אין חיוב לאכול פת. ולפ"ז, שאני ר"ה (דלא רק שיש מתירין להתענות, דגם לדינא מותר לאכול פירות), משא"כ בשבת שחייב לאכול פת. (אבל יל"פ באו"א שם, דקאי אכולהו חוץ מר"ה. וראה שו"ע אדה"ז סתקכ"ט ס"ו). וראה בפסקי חמודי דניאל למג"א סי' קפח סק"ז, בדעת המג"א. וגם להמתירים להתענות בש"ת, לכאו' אי"ז מצוה כבר"ה, כ"א מצד דין תשובה, וע"ד תענית חלום. ועוי"ל, שאף שגם

דברי המתירים להתענות בר"ה אינם עיקר, מ"מ יש לחוש לדבריהם עכ"פ לענין ברכה לבטלה, אבל דעת הסוברים להתענות בשבת שובה היא מיעוטא דמיעוטא, וכמו שתמה הרא"ש (סוף מס' ר"ה) על דעת רב נטרונאי גאון שהתיר להתענות בשבת שובה ואסר בר"ה. ועפמש"כ בפמ"ג סרצ"ב בא"א סק"א, שבר"ה שחל בשבת אסור בתענית בשבת לכו"ע (ותענית חלום בר"ה שחל בשבת שאני, לפי שהראו לו מן השמים שתעניתו חביב, עיי"ש בפמ"ג). **ואכ"מ.**

יא. כבשח באמצע ברכת המזון שחוזר למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"ז סקכ"ה מטעם אחר.

יב. וראה חשוקי חמד בכורות נ, א בארוכה.

יג. נתקשו רבים בכגון דא, דכיון שלכמה ראשונים יוצא יד"ח סעודת שבת ויו"ט במיני תרגימא (וכ"כ מהרי"ל בהגה על שו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י, בנוגע למיני לחמים שאין קובעים עליהם סעודה שאדה"ז חזר בו בסוף ימיו ולא הצריך לאכול כשיעור סעודה), וא"כ יצטרך לחזור ולברך גם במעין ג'. ולאידך, עפ"ז מקום לומר שלא יחזור בשכח יעו"י בסעודה שלאחרי', לפי שכבר יצא סעודת יו"ט לפנ"ז, וממילא לא עדיפא מס"ג בשבת שאינו חוזר. ושקו"ט בזה גם בכל שבת, בנוגע לקידושא רבה הנהוג אחרי מוסף שאוכלים מזונות לפני סעודת פת. [ומה שבפוסקים נזכר רק בס"ג שלא לחזור, דמיירי במי שכל אכילתו היא פת. ועוד, שבס"ג שאני, די"א דאי בעי לא אכיל אפילו מלחם שאין קובעים עליהן סעודה, וגם לא מעשה קדירה כ"א פירות וכיו"ב].

אבל בקצוה"ש סמ"ז בבדה"ש סק"ח כתב דהיינו רק בנתכוון לצאת בו יד"ח סעודה. וראה גם תורת חיים סופר סקפ"ח סק"ד. ברכת הבית שי"ז, כט. שלחן שלמה (להגרשז"א) סרפ"ט ס"א סק"ד.

איברא, דלכאו' צ"ע בדבר, דהא אנן קיי"ל שמצות אצ"כ בדרבנן (וממילא גם בלא ידע שהיום שבת או יו"ט או שאוכל פת יצא - ראה שו"ע אדה"ז סתע"ה סכ"ט). וגם למ"ד שמצ"כ בדרבנן, ובפרט במצות שמדברי קבלה, וכן למ"ד שעונג שבת עיקרו מה"ת (וכן שמחת יו"ט באכילת פת - ראה שו"ע אדה"ז סי' קפח שם), הרי יש בה הנאת הגוף, ובמצות התלויות באכילה יצא גם ללא כוונה. (וראה בית הלוי פ' תרומה ד"ה איתא במדרש. ושם כתב לחלק בין עונג שבת שכל שכוונתו לתענוג יצא, לשמחת יו"ט שלא יצא. אמנם לא נחית לדין מצ"כ, ומיירי רק מצד גוף הענין שאין כוונתו לשם מצוה. כן צ"ב במש"כ שביו"ט לא כתיב עונג. ואולי כוונתו רק בלישנא דקרא. אבל ראה שו"ת כת"ס או"ח סל"ט ד"ה וע"פ דברינו, שכתב שבאוכל בשבת לשם אכילה גסה לא יצא כלל. (וראה גם שם סוסי' קז. אבל התם מיירי לענין מצות אנשים מלומדה ולא מצד חובת המצוה. וראה גם שם סע"ח). וכ"כ בשו"ת פרי השדה ח"ב סי' ס סק"ה ד"ה והנה. ולהעיר מערוה"ש סרצ"א ס"ו). ויש שתירצו, שה"ז כהיפך כוונה, ומעשיו מוכיחים שאינו רוצה לצאת, שאינו לוקח לח"מ וכו' (אף שיש המהדרים גם בזה, כנ"ל). ועצ"ב להסוברים שבמצוות שעיקרן התוצאה, גם בכוונה הפכית, יצא יד"ח - ראה גם לקו"ש חי"ט ע' 203.

[ולהעיר מדוגמתו דקיי"ל שיצא יד"ח קידוש בתפלה אף שלא נתכוון לכך, ואדרבה דעתו ורצונו לקדש אח"כ על הכוס. ודלא כמאן דס"ל שאינו יוצא בתפלה לפי שמצ"כ, ובפרט שכל אדם דעתו לקיים המצוה כתקנת חז"ל על הכוס - ראה תוס"ש סרע"א סק"ג, הב"ד במנוה"ט שם בקנה"מ סק"א, ובהגהות רעק"א או"ח סרע"ג לט"ז סק"ב. שו"ת חת"ס או"ח סט"ו. שם סי"ז. סכ"א. הגהותיו לשו"ע או"ח סרע"א למג"א סק"ט. שו"ת שו"מ חמישאה סי"ז. משנ"ב סרע"א סק"ב. ועוד. וצ"ל, דבכוונה לתפלה סגי, שסו"ס מתכוונים להזכיר שבת - ראה מחה"ש סרע"א סק"ב. ישועו"י שם סק"ב. שו"ת ר"י מסלוצק ס"ז. מהר"ם שיק מצוה לא. ועוד. ועוד איכא בגווה שי"א עיקר המצוה לקדש בשניהם בתפלה ועל הכוס - ראה בה"ג ריש הל' קידוש. פנ"י צל"ח וראש יוסף ברכות לג, א. קצוה"ש סע"ט בבדה"ש סק"א]. ומצינו כה"ג במג"א סתרצ"ה סק"ט שבאכל סעודה אחת בפורים אינו חוזר בשכח להזכיר ועה"נ, לפי שכבר יצא יד"ח סעודת פורים. וכ"ה בט"ז סתרצ"ג סק"ב. ובאמת, בסעודת פורים חמיר טפי, שלפמ"ג סתרצ"ה במ"ז סק"א בעי כוונה זכר לנס. וגם בזה, ה"ז ע"ד היפוך כוונה, שעיקר הסעודה כדבעי הוא אח"כ אחרי מנחה. ונראה, דשאני פורים שאין כאן כוונה שלא לצאת לפי שרוצה לצאת גם בראשונה, שמצוה להרבות בסעודת פורים. אבל בסעודת שבת רצונו רק לקיים קידוש במקום סעודה, שבזה גם רביעית יין מועיל, ולא לשם מצות סעודת שבת.

עוד ראיתי למיסבר סברא, שלא יצא גדר סעודה ללא בשר, וממילא רק סעודת פת נחשבת כסעודת

שבת (ראה פשט ועיון ברכות מט, ב). או כלך לדרך זה, שהכל כסעודה אחת דמיא (שו"ת תשובה"נ להנ"ל ח"ה סע"ט). ודבריהם מחודשים, ואין להם בית אב ומשענת חזקה בפוסקים. [ופשוט לדידי ולדכוותי שגמר הסעודה לענין זה תלוי בברכה אחרונה או בשיעור עיכול כשכבר אינו יכול לברך, דאלת"ה, נימא שיצא ס"ג גם באמצע סעודה שני' כשאוכל מיני תרגימא בסוף הסעודה].

ונ"ל בפשיטות בטעמא דמילתא שבאינו מתכוון לשם סעודה אינו חוזר, כיון דאי בעי לא אכיל כיסנין עתה, שהרי בדעתו לאכול פת אח"כ, והדר דינא כסעודת הרשות. משא"כ באין דעתו לאכול פת עוד, שמוכרח לאכול עתה. ואף שזה גופא תלוי ברצונו, אם יאכל פת אח"כ או לא, דנים רק על ההווה אם מוכרח באכילתו עתה או לא, דאלת"ה הרי גם כל עיקר המצוה תלוי' בדעת האדם, שכשאינו עונג עבורו פטור, וכן מותר להתענות תענית חלום בשבת (וראה שו"ע אדה"ז סתצ"ה בקו"א סק"ה). ועכצ"ל, שכיון שעונג הוא לו, ורצונו ודעתו לאכול פת, אי"ז בגדר "אי בעי לא אכיל". אמנם, בחי' תלמיד הרשב"א פסחים קא, א, כתב שאף שא"צ לאכול סעודה ראשונה בלילה, כיון שעלתה לו לחובתו ונפטר מחמתה חוזר. אבל אין לה"ר מזה, דהתם שאני שאכלה לחובתו.

[ויש שכתבו להסתפק בד"ז מטעם אחר שכיון שנחלקו הדעות בגדר פהב"כ, שמא דינה כפת וחוזר (וכמובן, ד"ז שייך רק בדבר שהוא ספק לחם גמור). אבל אינו, שהרי לפ"ז מצריכים אנו שיחזור מעי"ג, וה"ז תרתי דסתרי לומר שדינו כפת, ושיחזור ויברך מעי"ג ולא ברהמ"ז. ורק בסעודה שלאחרי' בשכח להזכיר שייך לומר שמא יצא יד"ח בסעודה שלפני' מחמת הספק שדינה כפת ולא יחזור לברך. אמנם, באם הוא תוך שיעור עיכול לאכילת פהב"כ, י"ל שבלא"ה צריך לחזור, שהרי אנן קיי"ל שלא יצא חובת ברהמ"ז בברכת מעי"ג (ואכ"מ), וממנ"פ אם אין דינה כפת לא קיים מצות סעודה (למ"ד שצ"ל פת דייקא), וחוזר מחמת סעודה זו, ואם דינה כפת עדיין מוטלת חובת ברהמ"ז עליו.

ועוד להעיר בגוף הענין, שבלא"ה מקום לומר שלא יחזור בשכח מעין המאורע בברכת מעי"ג, שהרי י"א שא"צ להזכיר מעין המאורע במעי"ג. אמנם, לאו כו"ע מודו בהכי. ובנתכוון לשם מצות סעודת שויו"ט נראה שלמסקנת אדה"ז צריך לחזור גם בברכת מעי"ג. וראה פמ"ג סי' קפח בא"א סק"ט. שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי"ד. קצוה"ש שם].

עוד יל"ע מטעם אחר, שבאינו אוכל בזמן הסעודה, תו אין דינה כס"ג (ראה מח"ב סרצ"א סק"ד. משנ"ב שם סק"ו. אבל ראה פמ"ג סי' קפח בא"א סקט"ו. משנ"ב שם סקכ"ו. ולכאו' סותר ד"ע, ומזכה שטרא לבי תרי). איברא, הכא קיימינן באוכל אחר חצות, וה"ז זמן ס"ג.

והנה, למש"כ בלקו"ש חט"ז ע' 284 הע' 7, במנהג אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שבאכילת מזונות אחרי קידושא רבה, אוכלים ס"ג לפני ס"ב (וכנראה לא ס"ל שהוא ע"פ מהרי"ל הנ"ל בשם אדה"ז, חדא דהתם מיירי רק במיני לחמים שאין קב"ס, והמנהג גם לאכול מעשה קדרה וכיו"ב. ועוד, שלפ"ז נמצא שדוקא בס"ג הידר לאכול פת ולא בס"ב, וד"ז רחוק מהסברא. ובפרט, שהמנהג אצלנו בס"ג בטעימת איזה דבר ולא בפת), שוב אינו חוזר בשכח להזכיר כשאוכל פהב"כ שבקידוש לפי שדינה כס"ג. אלא שביו"ט ל"ש לומר כן שאין חובת ס"ג. (ובכלל, מקום לומר שמש"כ מהרי"ל בשם אדה"ז קאי רק לענין עונג שבת ולא לענין שמחת יו"ט. אבל לא מסתבר לחלק בהכי. וסתימת דבריו דקאי על תרווייהו).

ולמעשה מצינו שכן הכרעת הפוסקים, שרק במי שלא הי' לו פת לס"ב ואכל פהב"כ כתבו שלא יחזור בס"ג, וטעמם שהי' בדעתו שלא לאכול פת ונתכוון לצאת בזה. (ראה שו"ת דברי דוד מילדולה ספ"ו, הב"ד בעיקרי הד"ט סי"ג סי"ד, ובבית מנוחה דיני ס"ג ס"ג, ובחסל"א סרצ"א סק"א. והובא לדינא בכה"ח סי' קפח סק"מ. אר"ח ספינקא שם סקי"א. תורת חיים סופר שם. ברכת הבית שם. קצוה"ש שם. ולהעיר, שבדברי דוד לא מיירי בפהב"כ דייקא). אבל בלא"ה נקטינן שכיון שבדעתו לאכול פת אח"כ חוזר בסעודת פת ולא בסעודת פהב"כ. (אבל ראה שיורי טהרה מע' ב סקנ"ב, ובספרו יוקח נא סתרצ"ג סק"ה שלא חילק בין נתכוון לסעודה או לא. וחולק על מח"ב הנ"ל. ואין דבריו מכריעים).

ולכאו' נפק"מ לפ"ז בשבעת ימי המשתה, דקיי"ן שבס"ג א"צ פנים חדשות (אא"כ לאלו שהכריעו כהדעה שגם בס"ג א"צ פ"ח ואפי' ללא דרשה. ואכ"מ), שאם אכלו בקידושא רבה אחרי התפלה נצריך פנים חדשות בסעודה שלאחמ"כ אח"כ כדין ס"ג (שהרי בטעם שאין מברכים ז"ב בס"ג ללא פ"ח, כיון שאינה עיקר כ"כ - שו"ת מהר"י

ווייל סי' קטו. ב"י אה"ע סס"ב. אבל לפמש"כ בב"ח שם לפי שבס"ג אין דרך להרבות במנות, וכ"ה בט"ז שם סק"ה, ודאי אינה בגדר ס"ג). ומעולם לא שמענו שיזהרו בזה. ועכצ"ל כנ"ל, כיון שדעתם בעת הקידוש לאכול סעודת פת אח"כ.

יד. מג"א סר"ח, סקי"ז. משנ"ב שם סקנ"ח. כפה"ח שם סקס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.

טו. ראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' יא'רלד.

טז. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

יז. ראה שו"ת מנח"ש ח"ב סל"ה סק"י (שנסתפק). ובארוכה - קובץ זכור לאברהם תשס"ד בארוכה. ועוד. וראה הרי בשמים (סלומון) בציונים והוספות בסוה"ס סקכ"ה. ובס' דרש וחקר ענייני ברכה ותפלה רייסנר סקי"ד (ועוד) האריך בגיבובי מלים דלא כנ"ל. וכל דבריו אפשר לדחות בגילא דמחטא. ואכ"מ.

יח. ראה שו"ת שערי דעה סע"ה. ובמהדו"ח הביאו מה שהעיר בשו"ת בית אב ח"א סצ"ב. וראה פת"ז או"ח ס"ו. אר"צ ח"א סכ"ד. שש"כ פנ"ח הע' כח. רבבות אפרים ח"ב סי' קפה סק"ב. ובכעי"ז [לענין עננו] - ראה גם ארחות חיים ספינקא תקפב סוסק"ג. קצה המטה סתר"ב סק"כ. אלף המגן שם סקט"ז.

יט. אבל ראה שד"ח מערכת ר"ה ס"ג סק"ח, שסתימת הפוסקים שבכל גווני צריך לחזור. ולמעשה ספק ברכות להקל - ראה הנס' בשו"ת באתרא דרב סי' א'קנא.

כ. אמירת יעו"י מהני גם לכתחילה בנזכר אחרי רצה - כ"כ בדה"ח סי' קיא ס"א, והב"ד במקרא קודש (אוירבאך) סי"ח ס"ד, ובכה"ח סתפ"ז סק"ו. ודלא כחיי"א כלל כח ס"ו, הב"ד בפת"ש סרס"ח ס"ד ובפת"ע שם סק"ד ובארחות חיים ספינקא שם סק"ה ובמשנ"ב שם סקי"ג ובכה"ח שם סקכ"ה (וסותר ד"ע ממש"כ בסתפ"ז לגבי יו"ט. ודוחק לחלק בין שבת ליו"ט, כיון שנוסח יעו"י ל"ש לשבת (ראה כעי"ז בדעת החיי"א בתהל"ד סרס"ח סק"ו. ולהעיר ממחה"ש סרס"ח סק"ה שר"ל בדעת הרא"ש לחלק עד"ז בין שבת ליו"ט) - שהרי יכול להזכיר קדושת היום באו"א באמירת "רצה נא במנוחתנו ביום השבת הזה" וכדומה. ובחיי"א גופי' כ"כ גם בנוגע ליו"ט).

[ולהעיר שבדרה"ח שם סע"ד ס"ו נשאר בצ"ע. אבל מתו"ד בסי' קיא נראה שהוקשה לו רק כשכבר התחיל מודים. ואולי יל"פ באו"א, דפשיטא לי' רק כשנזכר קודם מודים, משא"כ כשנזכר אחרי התחלת רצה. ולכאו' כשנזכר אחרי סיום רצה, אם יאמר ברכה אמצעית של שבת יצטרך לחזור על ברכת רצה עוה"פ וה"ז ברכה לבטלה, וממילא מורינן לי' שיאמר יעו"י שם. אבל כשלא גמר רצה, שפוסק באמצע הברכה (שבברכות אחרונות לא אמרו שיגמור הברכה, כפשוט. וכן מפורש בדרה"ח סס"ז ס"ב. קיצור שו"ע סע"ו סי"ח. ועוד. וראה תהל"ד סרס"ח סק"ז. ובאמת ליעקב קמניצקי סרס"ח ס"ב עלה ונסתפק בד"ז ואישתמיטתי' כל הנ"ל), חוזר ומתחיל ברכה אמצעית של שבת (אף שנמצא מברך י"ט ברכות). וכ"מ קצת בשו"ת ר' אברהם בן הרמב"ם סע"ט סק"ו שבנזכר אחרי שומע תפלה חוזר לאתה קדשת ולא מהני שיאמר מעין המאורע שם. (אלא שי"מ בדעתו ובדעת אביו הרמב"ם שבדיעבד יצא בהתפלל של חול בשבת גם בלא הזכיר מעין המאורע כלל. ואכ"מ). וצל"ע.

ובעיקר הקושיא שהקשה בדרה"ח - ראה חכמ"ש סרס"ח ס"ד. ומה שתי' שזה משנה ממטבע שטבעו - צע"ג לדידי ולדכוותי, שהרי לכו"ע יצא יד"ח בדיעבד. ואראה גם שו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ב שאי"ז שינוי ממטבע שטבעו חכמים שהרי מן הדין ראוי הי' לעשות כן. ושו"מ שנתקשה בזה בשו"ת עמק התשובה ח"א ס"ד סקי"א.

ולאידך, בדעת החיי"א מקום לפרש דקאי רק כשנזכר בברכת רצה, אבל בנזכר לאחמ"כ יודה שיאמר יעו"י שם, שלא לגרום לברכה לבטלה. ותו, שהרי עיקר טעמו שהזכרת מעין המאורע מהני רק בדיעבד אבל לכתחילה צ"ל ברכה בפ"ע לקדושת היום, וכל שסיים כבר רצה כבדיעבד דמיא, שלא להצריכו לחזור ולברך ברכת רצה. (ועפ"ז, אולי מקום לומר יתירה מזו בדעת החיי"א, שאם הזכיר כבר של שבת ברצה, אין לו לחזור לאחר המעשה, גם כשלא סיים הברכה). אבל לשונו "דאפי' נזכר קודם מודים לא מהני" משמע דבכל גוונא מיירי. ואדרבה, נקט הדוגמא דנזכר קודם מודים, שבפשטות הכוונה שסיים כבר רצה, ולרבותא נקטי'. ואולי כוונתו להשמיענו שאפי' בברכת רצה שהיא מקום הזכרת יעו"י לא מהני. ועדיין יל"ע אם ס"ל שגם אחרי שכבר הזכיר של שבת חוזר ומברך ברכה בפ"ע].

וראה ברכת הבית ח"ב שמ"א סכ"א ובשע"ב לשם

ובהגהת המחבר שם. וכן העלה בשו"ת אול"צ ח"ב פי"ט ס"ב לחלוק על החיי"א, ונראה מדבריו שר"ל שכל עיקר הטעם שתיקנו ברכה בפ"ע דלא אטרחוהו להתפלל י"ח, אבל כשכבר התפלל ברכות של חול, אין טעם שיחזור. ועוי"ל בסגנון אחר, שמעיקרא לא תיקנו חובת ברכה בפ"ע לשבת, וסגי בהזכרה לחודה, ורק כיון שפטרוהו מלהתפלל י"ח ברכות ממילא נזקקו לתקן ברכה לשבת, אבל גם אחרי התקנה אי"ז תקנת ברכה כ"א חובת הזכרה, ואמטו להכי, באופן שהתפלל כבר י"ח הדרינן לעיקר הדין ומזכיר של שבת בעבודה. (ואה"נ שלשי' ב"ש ביו"ט שחל בשבת שמברך שתי ברכות בפ"ע לקדושת היום (ביצה יז, א) משמע שאחרי שלא הטריחוהו כבר תיקנו חובת ברכה, אבל אנן בדעת ב"ה איירינן הכי. וי"ל בדעת הפר"ח סתפ"ז ס"א שביו"ט שחל בשבת וחתם באחד מהן לא יצא, אי ס"ל שאחרי התקנה ה"ז חובת ברכה, או"י שאף שנשארה חובת הזכרה לחוד, מ"מ משנה ממטבע שטבעו במתפלל שבע). ועוד, שכיון שמן הדין ראוי להתפלל כך, "אלא שהחכמים הקילו על האדם" (כל' הרא"ש ברכות פ"ג סוסי"ז. אדה"ז סתפ"ז ס"ב), נמצא שאין כאן תקנה לברך ברכה בפ"ע, אלא קולא שלא לברך **י"ח.** וכל שכבר בירך י"ח אין מקום להורות לו להחמיר לברך ברכה בפ"ע, שאי"ז חומרא אלא קולא. [לאידך, פשוט שאי"ז לכתחילה להתפלל מעיקרא י"ח ולהזכיר של שבת, וכל' כל הפוסקים (ואבוהון דכולהו - בשו"ע סרס"ח ס"ד) "יצא", דהיינו בדיעבד, ומפורש כן בשו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ג, ואף אנן במאי עסקינן כשכבר התפלל י"ח. וק"ל. וכבר האריכו לתווך הטעם שלא הטריחוהו משום כבוד שבת כנ"ל עם הטעם שבירושלמי ברכות פ"ה סוף ה"ב שאסור משום בקשת צרכיו. וכ"ה בשו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"א. ואף אנן בעניותין כתבנו מזה - ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב (כת"י) סי' יב'רא. ולהעיר מפנ"י ברכות כט, א בפי' הגמ' שם "הני שבע דשבתא כנגד מי", דמשמע דס"ל שהיתה תקנה מיוחדת לברך ברכה בפ"ע, ודלא כנ"ל. אבל ראה יד דוד זיצנהיים ברכות כט, א. (ולהעיר ממש"כ שם כא, א). וגם בד' הפנ"י אפשר להעמיס כדברינו, שכ"ז רק כשאינו מתפלל י"ח, אבל במתפלל י"ח חוזר לעיקר הדין, והפנ"י ר"ל שכיון שפטרוהו מלומר ח"י ברכות, ממילא נזקקו לתקן ברכה בפ"ע בכדי שיהיו במספר שבע, אבל אין כאן חובת ברכה מצ"ע. וראה גם בצל"ח ברכות לג, א ד"ה בתחלה קבעוהו. ויתר על כן, מצינו בברכ"י סי' קכד סק"ג (וראה בשלמי חגיגה הל' יו"ט ס"א ס"ב בהערת הרב המגי') למיסבר סברא להורות לכתחילה לבן חו"ל ביוט"ש להתפלל של חול ולהזכיר של יו"ט בעבודה בכדי להוציא בני א"י, עיי"ש בנדון דידי'].

ובלא"ה, כיון שבדיעבד לכו"ע יוצא, ונחלקו האחרונים, הרי במקום ספק נקטינן דסב"ל. (אבל לפום סברא הנ"ל, שכיון שכבר התפלל ברכות של חול אין טעם שיחזור, הרי גם בנזכר אחרי ברכת ש"ת יש להורות שימשיך ויאמר רצה ויזכיר מעין המאורע ברצה, שהרי כבר גמר ברכות אמצעיות של חול. ולא הכרענו כן בפנים, שהרי גם אם יזכיר ברכה בפ"ע לקדושת היום לא הפסיד שאין כאן ברכה לבטלה, משא"כ בנזכר אחרי שגמר רצה).

וצ"ע לסברא זו, כשנזכר אחרי מודים, מדוע יחזור לברכה אמצעית (שכ"מ מסתימת ההלכה בשו"ע סרס"ח ס"ה ובשו"ע אדה"ז ס"ח) ולא יזכיר שם. ואולי אכן כצ"ל, ורק כשגמר כל הברכות וסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו לא מהני הזכרת שבת. ובאמת בהכי מיירי בשו"ע שם, וכן גם במקור הדברים בסמ"ק סי"א, שסיים תפלתו, ולא נתפרש להדיא באופן שנזכר לפנ"ז. ובל' הלבוש סרס"ח ס"ה (ובא בהמשך לס"ד, עיי"ש) מדוייק עוד יותר, שרק בסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו אמרו שיחזור לברכה אמצעית, עייש"ה. ויל"ד. אבל בדרה"ח גופא בסי' קיא מפורש שגם לדעתו בנזכר אחרי מודים מורינן לי' לחזור לברכה אמצעית (אלא שנתקשה בטעם הדבר. וראה שם סס"ז ס"ב).

ולמעשה, כיון שי"א דלא מהני הזכרת שויו"ט רק בברכות אמצעיות או בעבודה ולא בברכות אחרונות (ושקו"ט בזה. ואכ"מ), יש להורות שכשנזכר אחר מודים יחזור לברכה אמצעית, והרי גם הדרה"ח נקט לעשות כן (אף שהוקשה לו בטעמא דמילתא). ולאידך, בנזכר קודם מודים יאמרנה שם, שלא ליכנס לברכה לבטלה בחזרת רצה עוה"פ. ומה גם שיל"פ כן גם בדעת החיי"א. והרי הזכרת שויו"ט ברצה עדיף טפי מהזכרה בברכה אחרת, שהרי מעיקרא כך הי' ראוי לאומרה בעבודה לולא כבוד שויו"ט (אדה"ז סרס"ח ס"א. אבל בסתפ"ז ס"ב כתב בסתמא "בברכה אחת מהן"), אלא שיוצא יד"ח באיזה ברכה שיהי' (אדה"ז סרס"ח ס"ז. ומפורש יותר בסתפ"ז שם. ואולי קאי רק בברכות אמצעיות או בעבודה. וראה שו"ת עמק התשובה שם סק"ט בכוונת אדה"ז

לגבי הזכרת קרבנות מוסף. ואכ"מ). אבל כשנזכר אחרי ש"ת, וכן באם התחיל רצה ולא סיימה, יחזור לברכה אמצעית, שאין בכך הפסד. ובפרט שכ"מ דעת ר"א בן הרמב"ם כנ"ל. (וראה שו"ת מתת ידו ח"ב סוסי"ד שנקט בפשיטות שאחרי ש"ת חוזר לשל שבת, אבל לא נחית לכ"ז). וכן ראיתי שכתב בפשיטות בכרם שלמה האס דיני תפלת יו"ט (נדפסו אחרי סתקכ"ט), וכן במעשה בראשית (בן אדהאן - מגדולי רבני המערב, נלב"ע בשנת תרפ"ו) ח"ג מצוה תלג (ע' 36 - במהדו"ח). וראה מש"כ בדעת האול"צ במורי' ניסן תשע"ט ומה שהשיגו באדני שלמה סרס"ח ס"ה. ושניהם לא נחתו לכמה מהפרטים דלעיל.

כא. כ"נ לפענ"ד פשוט ע"פ שו"ע אדה"ז סי' קכו ס"ג. ושו"מ שכ"כ במעדני כהן קופשיץ ח"ה ס"י.

כב. וא"צ לחזור לראש התפלה, אף שה"ז שקר מוחלט. ראה תהל"ד סרס"ח סק"ט ואילך. ואכ"מ.

כג. ה"ז בגדר מזכיר מאורע שלא בזמנו שנחלקו הפוסקים. ולמעשה, גומר תפלתו ומתפלל תפלת נדבה. אבל בשוי"ט שאין מתפללים נדבה בהכרח שיגמור תפלתו. אמנם, בנזכר קודם חתימת הברכה ודאי יחזור לראש הברכה לאפוקי נפשי' מפלוגתא ושתהא תפלתו כהוגן אליבא דכו"ע. וגם באמר כבר שם השם - כיון שי"א שמחזירין אותו, חותם למדני חוקיך.

כד. ולא מהני שיחזור לומפני חטאינו לפי שקלקל הברכה שהזכיר שקר לפני המקום - הקרבת קרבן מוסף.

כה. ע"פ שו"ת גוו"ר או"ח כלל ד סי"ט - הובא בהגהות רעק"א סתפ"ז ס"א. ערוה"ש שם ס"ד. כה"ח שם סק"ל. וראה תשובות הפוסקים (כ"ץ) סכ"ג - באו"א. והנלענ"ד כתבנו.

כו. ראה קצוה"ש סמ"ז סי"ב. לקט הקמח החדש סי' קכ סק"ב (השני). חשוקי חמד בכורות נ, א בארוכה.

כז. ואפרש שיחתי: בטעה ואמר "והזמנים", הנה במט"א סתקפ"ב סי"ח כתב לחתום אח"כ כדין. ולא חילק בדבר. אבל כבר הקשו עליו בכ"מ. ויש שכתבו דמיירי בנזכר תוכ"ד. ויש שהקלו לחזור רק לאו"א מלוך וכו'. ועכ"פ באופן הנ"ל ודאי עדיף.

ובגוף הענין שלא יצא - הנה, מקור הדין במחב"ב סי' תקפב סק"ה, והב"ד במט"א שם. ובמח"ב כתב דלא יצא רק אם לא חשב על ר"ה. והיינו להשיטות שגם ביו"ט חוזר כשחתם מקדש השבת רק מחמת הכוונה לשבת. ועוד כתב טעם אחר שלא יצא כיון שלא ידע שר"ה בכלל זמנים. אבל, בכ"מ - כולל במט"א שם - משמע שחוזר מצד גוף השינוי, מדסתמו ולא חילקו בדבר. (וכפס"ד אדה"ז בחותם מקדש השבת ביו"ט, והיינו גם כשכוונתו לשבת, והשמיט דברי החי' שם דמיירי שכיון לשבת. וגם בח"י מוכח דהיינו רק שמשו"ה לא יצא אפי' בתיקון עצמו תוכ"ד). וראה שו"ת מנח"א ח"ג סי"ט. שו"ת אבני זכרון ס"ד. יבי"א ח"ד או"ח סנ"א סק"ט.

ועצ"ע, דטובא יש לחלק, דשאני התם שעיקר שבת ע"ש שבת בראשית, ולא משמע להו לאינשי דקאי ביו"ט. (וראה בשו"ת מנח"א שם, בהקושיא מאי שנא מברכה כללית כשהנ"ב וכיו"ב שיוצא יד"ח. והארכנו בזה בקובץ באתרא דרב גל' ג הע' 45. וראה אות שלום על הל' מילה סרס"ו סקי"א. וצ"ע שסותר ד"ע בשו"ת מנח"א שם). ובהעמק שאלה על שאילתות (שאילתא ח סק"י. שם שאילתא עג סק"ב) אסברה לה, שברכות נתקנו כלשון בנ"א. ולפ"ז ודאי שאני הכא. וראה שו"ת בצה"ח ח"ה סי' קכד סקט"ו משה"ק על ההעמק שאלה. וגם לפי דבריו יציבא מילתא, שסו"ס עיקר שבת קאי על שבת בראשית (ראה בצה"ח שם. באתרא דרב שם), משא"כ בנדו"ד, דלכאו' גם ר"ה בכלל זמנים, וכדמוכח במח"ב גופא שם (עיי"ש), וכיון שבשאר יו"ט א"צ להזכיר בחתימה שם החג, מהיכא תיתי שהזכרת שם החג בר"ה מעכב. ובמכ"ש מהדעות שיצא יד"ח בשמע"צ כשאומר "את חה"ס הזה".

ועכצ"ל בדעתם, דס"ל שזה גופא מטבע שטבעו חכמים. אבל הא גופא צ"ע מנא להו. וראיתי בס' אמרי חן (לעוועלנבערג) ענייני הלל ס"ב, שר"ל שעיקר גדר מקרא קודש מדאורייתא הוא להזכיר בתפלה יום הזכרון דוקא. עיי"ש. וראה באו"א עד"ז בהררי קדם ס"ד. ואף שדבריו ערבים לחיך, אין הדברים מוכרחים כלל. ולע"ע לא נמצא כדוגמתו בגמ' ובראשונים. ועיקר ענין מקרא קודש לקדשו בתפלה היינו רק להזכיר היו"ט. ואפי' את"ל שצריך להזכיר יו"ט פלוני דוקא (וכ"מ דעת אדה"ז) - היינו בגוף הברכה ולא בחתימה.

ויש שכתבו ליישב של' זמנים קאי על תקופות השנה (וראה מזה באות א' בענין הדלקת נרות בעיו"כ), וד"ז ל"ש בר"ה. ועוד כתבו בכמה אופנים לבאר נוסח החתימה דר"ה שאין אומרים והזמנים (ראה דברי ירמיהו לרמב"ם תפלה פ"ב ה"ה. ועוד). איברא, שבמח"ב גופא כתב שגם ר"ה בכלל זמנים. ועוד, שמצינו במחז"ו סשכ"א-שכב

שי"א שחותמים בר"ה מקדש ישראל והזמנים. וכ"מ בפירש"י עירובין מ, ב ד"ה לברכה. וראה גם שפ"ח ברכות מט, א שנסתפק בדבר אם יצא או לא, עיי"ש. ולכאו' אף שיצא הדבר מפי גדולי הפוסקים, כיון שגם להמח"ב ה"ט שחוזר לפי שכיון ליו"ט, אבל אם ידע שהיום ר"ה מודה שאינו חוזר, הבו דלא לוסיף עלה באופן שסירכא דלישנא נקט.

ושו"ר שפקפקו בדבר כמה אחרוני זמנינו - ראה שלמי מועד ע' לד בדעת הגרשז"א (אלא שביטל דעתו לדעת המט"א). קובץ הלכות (קליימאן) דיני ר"ה פ"ו סי"ג (בהערה). וכן ראיתי בשם הגריש"א. וראה פרד"י החדש על ר"ה ע' קסט (ומקורו ממשברי ים (פיש) תפלה וברכות ס"ה סק"ב) בשם כמה אחרוני זמנינו. אבל לא נחתי לכהנ"ל.

ושוב נמלכתי שאין ראי' מכל הנ"ל, והיינו שאף את"ל שר"ה נמי בכלל זמנים (ראה מכ"ז באות א'), ומשו"ה י"א שאומר (או חותם) גם "זמנים" בברכה אמצעית, אבל לכו"ע חובה להזכיר בחתימה גם "יום הזכרון", שכך טבעו חכמים. וגם במחז"ו נראה פשוט שהכוונה כן. והכי מוכח במס' סופרים פי"ט ה"ח שחתימתו משונה מכל יו"ט. ושם ה"ה שביו"כ חותם "מקדש ישראל ויום צום הכפורים והזמנים וכו'", ולגי' הגר"א שם ה"ד צ"ל גם בר"ה "מקדש ישראל והזמנים ויום הזכרון". (וראה גם בן ארי' לרמב"ם תפלה שם). שו"ר בארוכה בעלי תמר (ברכות פ"ט ה"ב. ר"ה פ"ד ה"ו) להוכיח כדברינו שלכל הנוסחאות חייב להזכיר "יום הזכרון" בחתימה. ומצאתי און לי בפי' הר"ש משאנץ לתו"כ אמור פי"א, א, שמשמעות דבריו דמקרא דשבתון ילפינן דין קדושת היום, והיינו שצריך להזכיר יום הזכרון ולחתום בו. והוא כדברי ס' אמרי חן הנ"ל. (ולהעיר מהשקו"ט בנוסח הדלקת נרות בר"ה. וראה המכתב בשלחן מנחם ח"ג ע' פה, ודון מינה). [ול"ש כאן לומר שדומה ליו"ט שחל בשבת וחתם בא' מהן שאינו חוזר, והה"נ בחתם "והזמנים" ללא "יום הזכרון" (לשי' זו), שעיקר החתימה לר"ה הוא "יום הזכרון", וה"ז שינוי ממטבע. והיינו שביו"ט שחל בשבת יש כאן ב' חיובים וכוללם כאחד, משא"כ כאן שחובתו רק מצד ר"ה אלא שמזכיר גם כל הזמנים. ודו"ק].

ואיך שיהי' הטעם, למעשה הורו כן גדולי הפוסקים, כנ"ל, וכיון שכבר הורו זקנים אין אחרי דבריהם כלום.

כח. הנה, בגוף הענין, כ"פ גדולי הפוסקים, מט"א סתקפ"ב סי"ט, חיי"א כלל כח סי"ז, ועוד. ובנשמ"א שם סק"ז נסתפק בנוגע למוסף, ונוטה לומר שגם במוסף יצא. אמנם, בשלמי חגיגה, הב"ד בשע"ת סתקפ"ב סק"ו, כתב לחלק בין מלכויות במוסף לשאר התפלות אבל נראים הדברים שלמעשה נוטה שלא יחזור גם במוסף. וכן העתיקו מקצת מהאחרונים בשמו.

והנה בשו"ת עמק התשובה ח"ג סמ"ו יצא לחלוק עליהם, ובידים מוכיחות, שלשון הנ"ל הוא מעיקר החתימה, ונדחק ביותר להעמיד דבריו הראשונים שלא יצא. ואף את"ל שראיותיו מסתברות לאזן שומען, אין בידינו לחלוק על גדולי הפוסקים. ובפרט, בספק ברכות. ואף הו"ע, אם כי עביד איניש לאחזוקי דיבורי', נטה למעשה לפסוק כדבריהם. ובאמת, כבר קדמוהו בליקוטי הגר"ח סי"ב בשם הגר"ח מבריסק. ובכ"מ משמו. (וראה זה פלא בכה"ח סתקפ"ב סקכ"ט שהביא בשם מט"א שם סי"ח שלא יצא. אבל מפורש שם בסי"ט איפכא, שיצא. וגם להעיר בקצוה"ש הערות למעשה ע' קיז אחרי שהב"ד המט"א שיצא, כתב עלה, שרבים חולקים עליו. ואיני יודע למי כוונתו). [ולהעיר בדעת הגר"ח שמלך על כל הארץ הוא דין בקדושת היום - דלכאו' מוכח קצת שאינו כן מברכת אשר נתן בשוכח מעין המאורע, שאין חותמים כן].

ואנו אין לנו אלא דעת גדולי הפוסקים הנ"ל. ובפרט, שמצינו להדיא במאירי ר"ה לב, א שהחתימה במלך על כל הארץ היא מחמת הזכרת מלכויות. ומפורש יותר בחיבור התשובה למאירי מ"ב פ"ב שבשאר התפלות וקידוש היום א"צ לחתום כן והוא רק ממנהגא. וראה שם פ"ז. ומכלל דבריו למדנו, שאין נוסח הנ"ל מעכב, ורק במוסף ה"ה מעיקר החתימה. וכעי"ז הוא בפסקי הרי"ד ר"ה לב, א. ושם שתקנת הגאונים היא לחתום כן בכל תפלה. וכ"כ מד"ע בערוה"ש סתקפ"ב סי"ג. וילה"ע גם מל' הרמב"ם תפלה פ"ב ה"ו לענין תפלת מוסף, שחותם בכל אחת מהן מענינה. ומשמע שהחתימה היא מחמת הזכרת מלכויות. אלא, שמכ"ז משמע שבמוסף ה"ז מעכב, ובפוסקים הנ"ל נראה דס"ל להקל גם במוסף.

[וגם בדעת אבודרהם, שהביא בשלמי חגיגה, וכ"ה באר"ח וכלבו בס' המכתם, שכתבו שהחתימה אינה מענין המלכיות (ולכן אין מסיימים בפסוק של מלכיות בסוף הברכה כבזכרונות ושופרות),

לא ברירא מילתא שחלוקים הם עליהם. ובהקדם, שבהשקפה ראשונה תמוהים ד' האבודרהם שהרי חותם בל' מלכיות "מלך על כל הארץ", וכמפורש שם להדיא. ובא"ר סתקצ"א סק"י העתיקם ככתבם ללא הערה. וצ"ב. וראה ס' מחזור קטן (לנקאר) שנתקשה כנ"ל בדברי אבודרהם. ובס' חיים לישראל (מחכמי תוניסיא) ר"ה לב, א, רצה להגי' בדברי האבודרהם. ובשלמי חגיגה פי' שר"ל שאי"ז בהקפדה. ודוחק קצת. וכנראה כוונתו שהוא תואר בעלמא ולא מדין חתימה במלכיות. ועדיין הדברים דחוקים. ויל"פ להיפך, שאי"ז חתימה דמלכיות אלא הא גופא חתימה דקדושת היום, שהרי חתימה זו היא בכל התפלות ואינה מיוחדת למלכיות דייקא. או"י, שכוונתו לומר שאין כאן חתימה במלכיות לחוד, כיון שחותם גם בקדושת היום. ובאו"א קצת, שעיקר החתימה בקדושת היום. וכ"נ שהבין בפמ"ג סתקצ"א במ"ז סק"ב. וכן מצאתי במק"א שהועתק ל' האר"ח (וכלבו) בנוסח כזה: שהמלכיות אין חותמין בהן מדין מלכות אלא מקדושת היום. ועוד יל"פ בלשונם דקאי על "סמוך לחתימה" שכיון שסמוך לחתימה נז' מענין קדושת היום ולא מענין מלכיות (ובלשונו: לא להניחו עד סמוך לחתימה שאינה מענין המלכיות), לכן אין מסיימים בפסוק של מלכיות בסוף הברכה. וראה גם עמק התשובה שם. ואיך שיהי', אין לנו הכרח בדעתם לכאן או לכאן. ובאר"ח וכלבו וס' המכתם גופא תלוי בב' תירוצים שם. וכתי' ראשון - כ"ה בס' המחכים ע' 38. וגם ל' האר"ח נראה משובש קצת. ועוד, שבגוף קושיית האבודרהם, מצינו בראשונים ליישב באו"א - ראה ראבי"ה סתקל"ו, והב"ד ברא"ש ר"ה פ"ד ס"ג, וביבין שמועה לרשב"ץ פי"ט, ובטור סתקצ"א. וראה ב"י ב"ח ולבוש שם. וראה באו"ז ר"ה סרס"ג באו"א. ואדרבה, משמע שלהטור עיקר הברכה מלכיות וקדושת היום נכללת עמה - ראה אצלנו בלוח במוסף דר"ה - ומסתבר שמה"ט מיאן בתי' האבודרהם. ושו"מ שכ"כ בס' חבל יוסף סתקצ"א (למח"ס חדרי דעה).

ואי"ז סותר למש"כ בשעה"כ פמ"ב סי"א במה שמנהגנו לומר "ודברך מלכנו אמת" שיהא מעין חתימה סמוך לחתימה, כיון שלמעשה נהגו לחתום כך בכל התפלות. וכן עולה בקנה א' עם המבואר בכ"מ שענין העיקרי דר"ה הו"ע המלכויות כדמוכח מחתימות הברכות בכל התפלות (ראה לקו"ש חי"ט ע' 617. ובכ"מ) - לפי שההוכחה היא מחמת המנהג. וגם בזה, היינו שמהות קדושת היום היינו מלכויות ולא שד"ז מעכב בהזכרת קדושת היום (ראה עד"ז בלוח במוסף ר"ה שחל בשבת (אשתקד, תשפ"א))].

ואף שגם למאירי אין לנו הכרח שחתימה זו מעכבת בברכה בתפלת מוסף, מ"מ נראים הדברים שלדעתו ה"ז מטבע שטבעו בברכה. וכנ"ל, כ"מ גם דעת הרמב"ם. ואף שלר"י בן נורי אין מלכיות נכללות בברכת קדושת היום - הארכנו בקובץ באתרא דרב חו' ג, שגם במחלוקת תנאים שייך דין משנה ממטבע. ובנוגע לסברת הנשמ"א לענין מוסף, שיצא יד"ח גם בהזכיר חלק מהחתימה - מצינו בכ"מ הפכו. וראי' גם מיו"ט שחל בשבת, דלא מהני הך סברא. וראה משנ"ב סתפ"ח בבה"ל. וראה עמק התשובה שם. וראה גם לעיל בלוח במוסף ר"ה. ואף את"ל שבדיעבד יכול לכלול מלכיות בברכה אחרת או בי"ח ברכות (ראה בלוח למוסף עד"ז), וא"כ ה"ז בדומה להסברא ביו"ט שחל בשבת שבעצם יכול להתפלל י"ח ברכות - מ"מ לא דמי לחתימת יו"ט שחל בשבת, שיצא בדיעבד בחותם בא' מהן לפי שחתימה זו ראוי' ביו"ט או בשבת לחוד, דאף שחתימה זו ראוי' בשאר התפלות, מ"מ נקרא משנה ממטבע כיון שבמוסף אין חתימה זו ראוי'.

ועכ"ז לא מלאני לבי להורות נגד דעת הפוסקים הנ"ל בנוגע לתפלת מוסף, ובפרט בספק ברכות, שמ"מ יש מקום לקיים הדברים בשי' אבודרהם ודעמי'. ועוד, שגם למאירי אין לנו הכרח גמור שהדבר מעכב. ועוד זאת, דאכתי איכא למימר שחתימה זו ראוי' מצד קדושת היום שדינה בשוה בכל התפלות, ולא מצד חובת מלכיות שהיא חובה נוספת במוסף, ואילו רצה מתפלל קדושת היום ויצא יד"ח קדושת היום עכ"פ, וכעין מה שכתבנו בלוח במוסף ר"ה שחל בשבת (אשתקד).

וביוה"כ לכו"ע אם השמיט "מלך על כל הארץ", יצא בכל התפלות.

כט. נחלקו הפוסקים ודעת האחרונים שאינו יוצא נזכרה בפשטות (ובסתמא) בשיחת ש"פ נצו"י תשמ"ז (בלתי מוגה). ושם, שאף שבלא הזכיר פסוקי קרבנות בכלל יצא - במזכיר קרבן אחר קלקל וגרע טפי. וע"ד הדין שבהתחיל לומר פסוקים צריך לומר כולם. וכש"כ בשינה וקילקל. ועד"ז כתבו כמה אחרונים (דלקמן). וראה אצלנו בקובץ "באתרא דרב" (מהדו"ב) גליון ג הע' 26 בכיו"ב. וש"נ. [וי"ל דוגמא: אמירת "מוסף" ולא "מוספי" ביום א' דר"ה שחוזר - ראה הגהות רעק"א סתקצ"א סק"ג. מט"א ס"ה. שע"ת שם בשם

הלק"ט. אבל במשנ"ב בשעה"צ סק"ו שחוזר רק בלא סיים הברכה. ובדה"ח סי' קנא ס"ב, שאינו חוזר כיון שאומר "מלבד עולת החדש" ואומר ג"כ "ושני שעירים". ועד"ז, במוסף שבת ר"ח והזכיר של שבת ולא של ר"ח (או בנדו"ד - ביו"ט שחל בשבת - של שבת ולא של יו"ט), דלא סגי במש"א ונעשה לפניך קרבנות וכו', שכיון שפירט פסוקי שבת ולא ר"ח גרע - ראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קס. וראה מה שכתבנו בענין זה בלוח יומי לחנוכה תשע"ו (יום שבת ר"ח). אבל ראה בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סכ"א סק"ג מש"כ לחלק. ושם, אפי' הזכיר של שבת בהברכה. אבל, נ' פשוט שאם אמר "ואת מוספי יום השבת" ולא אמר פסוקי שבת, דיצא. וכ"מ מסתימת האחרונים].

אמנם, דעת רוב הפוסקים שלא יחזור (וכמה מהם כתבו להדיא דל"ג ממי שלא הזכיר פסוקי מוספין כלל) - ראה בכור"י סתרנ"ט סק"א. חיי"א כלל כח סט"ז. משנ"ב סי קח סקל"ח. סתפ"ח סקי"ג. ועוד. וכ"פ בשו"ת חבלים בנעימים ח"ב המאסף לחאו"ח סקי"ג. מנח"י ח"ח סמ"ט. שבה"ל ח"ד סס"ג. ח"י או"ח סי"ז שאלה ט (עיי"ש החילוק מקריה"ת שבקרא קרבנות אחרים לא יצא. ועצ"ב. וראה בשו"ת שו"מ שתיתאה סכ"ב דאזיל בתר איפכא).

אבל ראה עולת שמואל סי' קג. שו"מ רביעאה ח"ב סי' קח (לחזור כיון שהזכיר מאורע שלא בזמנו. וס"ל דמ"ד דל"ה הפסק הוא רק בתפלת תשלומין. וילה"ע, שלרוה"פ גם בתפלה עיקרית שייך לומר הכי, ולמעשה מתפלל נדבה. אמנם, ביו"ט ל"ש להתפלל נדבה). פת"ש לסי' תרסג (שבסוכות שקרבנות מעכבים זא"ז חוזר. וראה הנסמן שם. ובשו"ת שבה"ל ח"ד שם העיר מפסק הרמב"ם (תו"מ פ"ח ה"ב) שמוספין אין מעכבין זא"ז. וכבר הקשו (ראה מנ"ח מ' שכ) שד' הרמב"ם הם נגד פשטות הגמ' (מנחות מד, ב) לחלק בין סוכות לשאר המועדים. ובשו"ת מנח"י העיר לנכון מחיי"א כלל כח בנשמ"א סק"א שבמצאו עוד באמצע היום חייבים להקריב, וא"כ הה"נ בתפלה, עיי"ש מש"כ). הנסמן בארחות חיים סתרס"ג סק"א. דע"ת שם (נוטה שיחזור גם בגרע ממספר הקרבנות). משמרת שלום קוידינוב בהדרת שלום הוספה לסמ"ג. שו"ת עמק התשובה ח"א ס"ב. ח"ו סי' רל. תשוה"נ ח"א סשפ"ח. בצה"ח ח"ב סס"ח. רבבות אפרים ח"ו סשד"מ. שו"ת להורות נתן ח"ח סכ"ז (רק כשהוסיף במספר הקרבנות).

וקצת ראי' (ראה עד"ז בשו"ת רבבות אפרים שם) ממה שבספרד ל"א פסוקי מוספין דילמא אתי למיטעי, ועדיפא להו לבטל לכתחילה מנהג קריאת הפסוקים, אף שיוצא רק בדיעבד (וי"א שגם בדיעבד ל"י), ולכאו' צ"ל הטעם שבטעה גם בדיעבד לא יצא. אבל בשו"ע אדה"ז סי' תקצא ס"ה הוסיף: ותתבלבל תפלתם. ומ' שבזה שיש חשש טעות לחוד לא סגי לבטל קריאת הפסוקים.

ובטעה בספיקא דיומא, לכו"ע יצא כשהזכיר יומו, דאנן בקיאינן בקביעא דירחא.

ולכאורה מקום לומר, שכשהחליף פסוקי יו"ט אחד בחבירו, והזכיר שם חג אחר להדיא בפסוקי הקרבנות ("פסח לה'", וביום הבכורים" בפסח וסוכות, וכדומה), דלא יצא, כמו בהזכיר יו"ט אחר בתפלתו. (ולהעיר משו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ב). ואין לומר שכיון שהזכיר במקומו, לא איכפת לן, ועכ"פ ה"ז כמזכיר מאורע שלא בזמנו - שה"ז שקר גמור, דלדידן חוזר ומתפלל נדבה (ואכ"מ), וד"ז ל"ש במוסף.

אבל, עפ"ז לכאו' נראה שגם באינו מזכיר שם חג אחר, כ"א יום אחר מימי החג, או תאריך אחר בחודש, ה"ז שקר. ומדוע לחלק בכ"ז. ויתירה מזו, מסתבר שגם הזכרת קרבנות אחרים ה"ז שקר, שאומר "ואת מוספי יום חג פלוני נעשה ונקריב וכו' כאמור", ומסיים בענין אחר. והדרינן לסברא קמייתא. ראה בעיקרי הד"ט או"ח סי"א. ובשו"ת מנח"י שם בסו"ד ר"ל דל"ה שקר כיון שהיא טעות דמוכח. וצ"ב. וראה גם בשו"ת משנ"ה ח"ז סע"ג באו"א. ועד"ז בשו"ת שרה"מ ח"ג סוסי' לא. ועצ"ע בכ"ז].

ל. ובמק"א - בהערה ללוח יומי לר"ה תשפ"א - הארכנו שיתכן שבר"ה לכו"ע פוסק לפי שלא התפלל מלכויות זכרונות ושופרות.

לא. ולא מהני שיאמר ונעשה לפניך בתמידי היום וכו' לפי שחיסר מלכויות זכרונות ושופרות. ואף שבאינו יודע מברך ז', ויוצא יד"ח קדושת היום (שהוא חיוב בפ"ע מהזכרת מזו"ש, והארכנו בזה בלוח יומי לר"ה תשפ"א) - התם שאני שאין ביכולתו לומר מזו"ש, אבל ביודע חייב לחזור ולהתפלל.

לב. דה"ח סי' קנא סעיף ב. וראה לעיל הע' כט.

לג. נחלקו הפוסקים אם יכול להבדיל למחרתו, והיינו ע"י שיתן היין לתינוק (ראה שד"ח אס"ד מערכת ה סקט"ו (והובא בשש"כ ח"ב פנ"ח הע'

צז. וראה שם פס"ב הע' י)). וספק ברכות להקל, ובמק"א הארכנו במשמעות דעת אדה"ז בזה.

לד. נתבאר באריכות בכינוס תורה דחוהמ"פ תשע"ד וי"ל בקובץ "באתרא דרב" גליון ג.

לה. שג"ז בכלל מעין חתימה סמוך לחתימה, שהרי אמר "כי אתה ה' העונה לעמו" שהוא מעין חתימה. ואף שאינו אותו הענין, עכ"פ ה"ז מעין ודומה לחתימה. וראי' פשוטה, מברכת הביננו לגי' רמב"ם רי"ף מחז"ו ועוד. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ג סי"ז. וראה יתר על כן בשו"ת שו"מ מהדו"ק ח"ג סי' קע.

לו. וה"ט, לפי ששינה ממטבע שטבעו חכמים, וכדמוכח בל' הרמ"א סתקס"ה ס"א. וקאי אנוסח חתימת הברכה (וכ"ה להדיא בלבוש ס"ב. וראה גם בביהגר"א שם שהוכיח שהוא שינוי מטבע. ודלא כא"ז סק"ג וערוה"ש ס"ב שפי' בד' הרמ"א דקאי אגוף אמירת עננו ביחיד המתענה). ובחיי"א כלל קלב סי"ד שהחותמים בהעונה וכו' טועים טעות גדול. וכ"פ בשו"ת מעט מים סע"ח, שאין העונה בעת צרה בכלל ש"ת, עיי"ש.

וכן נקטו גדולי ההוראה - ראה שו"ת משנ"ה חי"א ספ"ח. הליכות שלמה פי"ג ס"ח. שמעתתא דמשה סתקס"ה ס"א. ובשם הגרישי"א - שערי שמחה יזדי ס"א. ובשם הגרח"ק - אשי ישראל פמ"ד ס"י. וראה גם מפי השמועה בחיזוק למשכני יעקב פי"ג ס"א. שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלב. רבבות אפרים ח"א סש"צ.

אבל בשו"ת עין אליעזר סמ"ט פסק שיצא, מתרי טעמי, חדא שסמך אמ"ד שגם המשנה ממטבע שטבעו יצא. ועוד שכתב דחדא מילתא היא, וה"ר ממש"כ המג"א סי' קיט סק"ז שש"צ ששכח לומר עננו אומרו בש"ת וחותם בשניהם.

אלא, שאין ראי' משם, דהתם טעמא מאי שש"ת כולל גם תפלת תענית (ע"פ פירש"י תענית יג, ב ד"ה בשומע), ויש בכלל מאתים מנה (וראה גם א"א מבוטשאטש או"ח סי' תקסו. ולפלא שלא הביא ד' המג"א. ועיקרי דבריו אינם מובנים שלא מצינו כה"ג בטושו"ע), ומה"ט אם חתם הש"צ בש"ת לחוד נמי יצא. אבל איפכא לא שמענן, שאין בכלל מנה מאתים. וכעי"ז כתב בשו"ת מעט מים שם. (ולהעיר שכמה פוסקים חלקו על המג"א. אבל אדה"ז פסק כוותי' שם ס"ה). והעיקר, שדברי הרמ"א ברור מללו שהוא בגדר שינוי מטבע.

ובאמת מצינו בסי' רבינו שלמה הנדמ"ח בשם הגאונים שגם היחיד חותם בשתים. אבל בשו"ת מהרי"ל החדשות סנ"ה לגבי אלו החותמים בשתים ד"רובא דעלמא טועים", ושם שהחותמים בשתים דס"ל דחד ענינא הוא. ואיך שיהי', אין ראי' משם כנ"ל.

ובשו"ת יבי"א ח"ז סי"ג דרך אחרי ד' שו"ת עין אליעזר בסברות כעין הנ"ל, והוסיף להטעים שאי"ז שינוי לפי שכך מטבע חתימת הברכה לש"צ. וכסברתו כ"כ בשו"ת ר' עקיבה יוסף או"ח סי' קעט (ומש"כ המהדיר שם בשם א"א מבוטשאטש הנ"ל - אינו, דהתם מיירי בחתם בשתים).

אבל לכאו' אינו, שהש"צ חותם כך על ברכה אחרת, ברכת עננו, וכאן איירינן מדין ברכת ש"ת, שלא מצינו מטבע כזה בש"ת. ובשגם, שגם הש"צ לא יצא אם חתם ש"ת בנוסח "העונה וכו'", כמשמעות המג"א הנ"ל (והרי הוכיח המג"א כן מזה שש"ת כולל גם מילי דתענית, ומינה איכא למישמע שבהיפך לא יצא. אבל יל"ד, שעיקר דבריו לגבי ברכת עננו ולא מחמת ברכת ש"ת. וראה הגהות לבו"ש שם. ולהעיר גם שכו"כ כתבו הפוסקים להשיג על המג"א, וכתבו שיחתום בש"ת לחוד לפי שגם למג"א יצא בדיעבד בכה"ג, ומשמע מדבריהם שבהעונה לחוד ודאי לא יצא. וכ"מ באפיקי מגינים סי' קיט סקי"ב. ומש"כ בסידור יעב"ץ לפני עננו שאם חתם באחת יצא, וקאי על הש"צ - יל"ד שכוונתו בחתם רק בש"ת ולא איפכא).

ובלא"ה, גוף הסברא צ"ב, שמה יועיל שהוא מטבע הברכה לש"צ, אבל ליחיד אינו ממטבע הברכה, ול"ד לפלוגתת הפר"ח וכנה"ג בטעה ביו"ט שחל בשבת והזכיר רק אחד מהן - שאמר מטבע הברכה ליום זה, אלא שלא הזכיר שבת, אבל הכא אי"ז מטבע ברכתו שמחוייב בכך.

וגם צ"ע, דמאי שיאטי' דדיני חתימה בשתים לדין משנה ממטבע, שלא הרי זה כהרי זה, שבדיני חתימה בשתים, "חדא מילתא" היינו שהענינים קרובים זל"ז (ראה ברכות מט, א ובראשונים, וראה מאירי שם לגבי ברכת הנפרע לעמו וכו' אחרי המגילה), **וע"ד** דין מעין חתימה סמוך לחתימה שהוא רק מעין ודוגמת החתימה, אבל בדין שינוי מטבע, גדר חדא מילתא (ראה ט"ז או"ח רסי' רצד) היינו שהוא אותו הענין ממש, ואפי' אם הוא מעין הענין לא די בכך.

ודוגמא לדבר: בחתימת מקדש השבת ביו"ט אף שיו"ט איקרי שבת. וכן גם בחתם מעין שלש

על הגפן במקום על המחי' דודאי לא מהני, אף שבחותם בשניהם אי"ז חתימה בשתים (אבל התם ה"ט דארץ היא דמפקא מזון ופירות וכו'. ועכ"ז, פשוט שגם בחותם על הארץ לחוד לא יצא). וה"נ לא סגי במקדש ישראל לחוד, עכ"פ בקידוש (ראה מג"א סתפ"ז סוסק"ב), אף שאי"ז חתימה בשתים דישראל הוא דקדשינהו לזמנים. וכן גם למש"כ הלבוש סי' קיד ס"ו בטעם שמהני להזכיר מוריד הגשם אחר מחי' המתים, שכחתימה אריכתא דמיא ואי"ז חתימה בשתים דחדא מילתא היא - שבודאי לא מהני כשיחתום מוריד הגשם במקום מחי' המתים. [ובאמת, גם בחתימת מנחם ירושלים בברכה שלישית דברהמ"ז, דחדא מילתא היא עם בנין ירושלים, לא הביאו הפוסקים ד' הירושלמי ברכות פ"א ה"ו שיצא (וראה פני משה למהר"ם חביב ומגיד תעלומה לשם), וברמב"ם כתב בשינוי, שאומר "בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים", וכבר העירו שגרס בירושלמי באו"א (ראה עלי תמר ירושלמי שם). וכמה מפרשים פי' בירו' שר"ל שלא הזכיר מלכות ב"ד, ולא שינה המטבע, והיינו שגרסו כך בחתימת הברכה. ואיך שיהי', שאני התם שבאמת חדא מילתא היא, שנחמת ירושלים היינו בנינה. ודוגמא קרובה לנדו"ד שמושיע ישראל ובונה ירושלים הוא בגדר חתימה בשתים - ראה ברכות שם. ובאמת, בראש"ש ברכות פ"ז סכ"ב כתב בשם יש מתרצים, שמנחם עמו ובונה ירושלים הוי חתימנה בשתים, ורק מנחם עמו בבנין ירושלים חדא מילתא. ובשם רבינו יונה שג"ז חתימה בשתים ורק מנחם ציון בבנין ירושלים חד היא. וראה בשו"ת שואל ונשאל ח"ה סי' קיד שיש שהקפידו דוקא מה"ט לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים, ולא מנחם ציון ובונה ירושלים].

וכמה נתחבטו הפוסקים בחתם גאל ישראל במקום גואל ישראל, וכן להיפך, או מקדש ישראל והמועדים במקום והזמנים, ובר"ה מקדש ישראל והזמנים ולא יום הזכרון, ובר"ח מקדש ישראל והזמנים או ויום הזכרון, וכן גם בהזכרת חגה"ס במקום שמע"צ, וכמה מהם החמירו טובא דלא יצא ידי"ח, אף שבכולם ודאי חד ענינא הוא. (ול"ד לחתימת "שאותך לבדך ביראה נעבוד", שג"ז מטבע שטבעו, ויסודה בירו' יומא פ"ז ה"א, ונז' בכמה דוכתי. ובאמת בפאה"ש הל' א"י ס"ב סי"ז כתב גם בזה ששינה ממטבע שטבעו חכמים ולא יצא. וראה בית ישראל שם. וכן גם חתימת הפורס סוכת שלום בשבת, שג"ז מטבע שטבעו, וג"ז מירושלמי, הביאו הראבי"ה סל"ג וסוסי' קצו, והטור או"ח סרס"ז ועוד. וכל עיקרו תלוי במנהג, ולכן הטועה בזה יצא ידי"ח).

ועוד זאת, דהכא גרע טפי, ולא יצא גם מטעם שאין ליחיד לקבוע ברכה לעצמו כמ"ש התוס' תענית יג, ב ד"ה אלא. ובאמת, ה"ט גופא שהיחיד אינו קובע ברכה לעצמו, לפי שמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכת ש"ת - ראה שו"ת בנימין זאב ח"ב סי' קפה.

(ומקום לומר יתירה מזו, בגדר תפלת עננו דהיחיד, שלא רק שאינו חותם בנוסח ברכה, אלא שמעיקרא נתקן רק בדרך בקשה, וכשאר בקשות שכוללן בש"ת, ולא שחל על היחיד חובת ברכה, וחתימת הברכה היא ש"ת. או כלך לדרך זה, שבאמת ברכת ש"ת כוללת ב' ברכות וחתימת ש"ת מהני אתרווייהו, אבל חתימת העונה ה"ז ברכה אחרת לגמרי). וגם למ"ד שהיחיד יכול לקבוע ברכה בפ"ע בין גואל לרופא, שדחוה הראשונים (ראה רי"ו ני"ח ח"א), אבל אכתי מחוייב בתפלת העמידה ולומר ברכת ש"ת.

אמנם, מצינו בלקט יושר ע' 113 שהביא קס"ד לחתום רק בהעונה גם ליחיד. אבל גם הוא סיים אח"כ בנוסח דידן, ושכן עיקר. ועוד ועיקר, שאא"פ לסמוך ע"ז בהיפך מד' כל הפוסקים. ובכלל קשה לסמוך על לקט יושר להלכה למעשה, דלאו מר בר רב אשי חתים עלה, ואין למדין הלכה מפי מעשה (ובמכ"ש ממה שהנדזו בכ"מ מלסמוך לגמרי על מנהגי מהרי"ל, שנכתבו ע"י מי ששימשו וכו' - ראה הסכמת הגר"ח מוואלוזין למעשה רב. שו"ת חוט השני סל"א. ואכ"מ). וכן בשו"ת מהרש"ל סס"ד הביא שכ"ה בסידורים. אבל לא כתב לעשות כן. ואדרבה.

לוח זמנים

כ' אלול תשפ"ב – י"ג תשרי תשפ"ג

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת־מה – ולא לחכות לרגע האחרון.

פרשת תבא

הדלקת נרות בשעה **6:44** (18 דקות לפני השקיעה).

סוף זמן קריאת שמע של שחרית: **9:42**.

מוצאי שבת קודש בשעה **7:43**.

סליחות הא' – מתחילין אחר ובסמוך לחצות לילה.

ב–770 – סליחות בשעה **1:00**.

יום שני, כ"ג אלול

סליחות מיום שני ואילך באשמורת הבוקר. ואפשר לאמרו בלילה לאחר חצות. [באם אומרים סליחות לפני זמן "משיכיר", יתעטף הש"ץ בטלית שאולה ללא ברכה].

זמן סליחות ב–770 בשעה **7:00** בבוקר.

פרשת נצבים

הדלקת נרות בשעה **6:33** (18 דקות לפני השקיעה).

סוף זמן קריאת שמע: **9:44**.

מולד תשרי: ליל שני בשעה 9:00 (בלילה) ו–6 חלקים.

מוצאי שבת קודש בשעה **7:31**.

א' דראש השנה

הדלקת נרות בשעה **6:29** (18 דקות לפני השקיעה)

בבוקר משכימים לקום. (הנץ החמה (הנראה) בשעה **6:47 לערך**).

סוף זמן ק"ש: **9:45**.

סדר תשליך אחר מנחה לפני שקיעת החמה.

כשמבשלים עבור יום הראשון, יש לוודא שהמאכלים מוכנים וראויים לאכילה – ויש שהות לאוכלם – בו ביום לפני שקיעת החמה (**6:46**).

מותר להתחיל לבשל ולהכין דברים לצורך יום שני של חג רק משעה **7:27** ואילך.

ב' דראש השנה

הדלקת נרות (**אחרי שעה 7:27**) מאש הדלוקה לפני החג (בסמיכות לקידוש).

סוף זמן ק"ש: **9:45**.

צאת החג בשעה **7:25**.

תענית צום גדלי' – יהפך לשמחה

הצום מתחיל מעלות השחר (לחשבון 16.1 מעלות: בשעה **5:28**).

צאת הצום (זמן כוכבים בינונים לאדה"ז) [וזמן תפלת ערבית] בשעה: **7:10**.

ונכון לחזור ולקרוא קריאת שמע כמה דקות אחר כך.

פרשת וילך שבת (ת)שובה

הדלקת נרות בשעה **6:21** (18 דקות לפני השקיעה).

דרשת שבת שובה ע"י הרבנים חברי הבד"צ בשעה 6:45 אחר הצהריים.

צאת השבת בשעה **7:19**.

ערב יוהכ"פ

כפרות, באשמורת הבוקר (אחרי השעה 3 לערך) שוחטים כפרות

סעודת ערב יום כיפור לפני חצות. חצות היום בשעה: **12:44**.

הדלקת הנרות בשעה **6:14** (18 דקות לפני השקיעה).

ביום כפור, מצוה **מן התורה** להוסיף מחול על הקודש (עכ"פ משקיעה הנראית בשעה **6:32**).

להפסיק לאכול ושאר העינויים [דלקמן] **מבעוד יום**, (ועכ"פ משקיעה הנראית בשעה **6:32**).

יום הכפורים

סוף זמן קריאת שמע: **9:48**.

עכשיו נהגו כל ישראל לאסור תיקוני מאכלים למוצאי יו"כ. (לאדם חלוש יש להתיר מזמן מנחה קטנה ולמעלה (4:07 לערך) וכדאי ליתן קצת מהאוכל לקטן).

סיום הצום (לאחר הבדלה) בשעה **7:12**.

פרשת האזינו

הדלקת נרות בשעה **6:09** (18 דקות לפני השקיעה).

צאת השבת בשעה: **7:07**.